

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ДУБРОВА Анатолій Миколайович

УДК: 371.74

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА
В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ**

Спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.М. Дуброва

Науковий керівник

Дацій Олександр Іванович,

доктор економічних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Дуброва А.М. – «Розвиток інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування» – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 публічне управління та адміністрування – Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, 2025.

Дисертацію присвячено вирішенню актуального наукового завдання, сутність якого полягає у комплексному дослідженні розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування, за результатами якого розроблено науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення системи публічного управління та адміністрування в галузі забезпечення правопорядку та безпеки суспільства.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на теоретико-методологічній основі, виходячи з системного та міждисциплінарного підходів, і має фундаментальні наукові положення з науки державного управління, юридичної науки, публічного управління та адміністрування, права, результатах наукових праць вітчизняних та закордонних вчених. Емпіричною складовою дисертаційного дослідження є національне законодавство України, міжнародні правові акти, статистична інформація та практичний матеріал, що містить актуальну інформацію щодо забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в контексті публічного управління.

Теоретико-методологічні засади дослідження інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування визначено шляхом вивчення та систематизації

понятійно-категоріального апарату щодо інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування на основі факторного аналізу та синтезу; за допомогою формально-логічного аналізу, методів індукції та дедукції проаналізовано науковий доробок за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства; теоретико-методологічні засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування встановлено із використанням гносеологічних методів пізнання. Міжнародно-правова основа забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві проаналізована за допомогою структурно-функціонального, формально-юридичного та історико-правового методів, зокрема міжнародні інструменти інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки, правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки; за результатами проведеного аналізу охарактеризовано сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС. За допомогою дедуктивного та індуктивного методів пізнання систематизовано інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в Україні на основі розробки інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні. Використовуючи методи аналогії та моделювання розроблена модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні.

Основні наукові результати, що отримані у результаті вирішення актуального наукового завдання сформульовано у наступних положеннях дисертаційній роботі, зокрема розроблена модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні, що являє собою поєднання: 1) міжнародної інституційно-правової системи у сфері безпеки, оборони та правопорядку, яка містить міжнародні організації (ООН, ЄС, РЄ, ЄСПЛ, ОЕСР, ОБСЄ, НАТО, тощо) та їх структури у різних країнах світу, що діють на основі міжнародних договорів (у тому

числі регіональних та двосторонніх) та концептуальних, стратегічних документів (у тому числі стандартів, норм, технічних вказівок, та інше), які в совою чергу є підставами і на яких ґрунтуються різноманітні проекти, програми, допомога, місії, та інші заходи у сфері безпеки, оборони та правопорядку; 2) національної інституційно-правової системи безпеки, оборони та правопорядку, яка, у свою чергу складається із системи національного законодавства (міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ; Конституція України; спеціальні закони України; підзаконні акти, тощо) та системи, діючої на законних підставах, національних інституцій (державні органи, функції яких стосуються безпеки, оборони та правопорядку; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні правопорядку та безпеки в Україні), що в сукупності відображає систему взаємопов'язаних дій та рішень у сфері безпеки, оборони та правопорядку, які формуються на основі зовнішніх та внутрішніх системоутворюючих чинників.

Удосконалено інституційно-правовий механізм забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні, який є балансом інтересів людини (особи, індивіда), суспільства і держави як системи національних інтересів, цінностей і орієнтирів. А так як безумовний захист прав і свобод людини неможливий в суспільстві з практичної точки зору, базовими аспектами для позитивної оцінки суспільством можуть бути: реалізація без загроз основоположних інтересів особи / людини, зокрема право на життя, приватне життя, свободи людини, її соціальний захист, освіта та медичне забезпечення, тощо; культивування соціально значимих цінностей в умовах трансформації соціально-економічного та соціально-політичного життя; середовище, де забезпечення правопорядку і безпеки гарантується державою для людини і суспільства в цілому.

Набули подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат щодо визначення: 1) інституційно-правового механізму в публічному управлінні та адмініструванні, якій у широкому розумінні можна представити як

інституційно-правову систему, що на основі взаємопов'язаних засобів і заходів, форм та методів суб'єкт-об'єктної взаємодії має об'єктивно необхідні умови для досягнення певної мети; 2) інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства, що ґрунтується на інституційно-правовій системі, яка на основі взаємопов'язаних засобів і заходів, форм та методів суб'єкт-об'єктної взаємодії має об'єктивно необхідні умови для формування конституційного ладу, максимально повного забезпечення прав і свобод громадян, впорядкування суспільних відносин за допомогою законів та нормативно-правових актів у балансі інтересів та захисту від реальних або потенційних загроз особи, суспільства і держави.

Дістало подальшого розвитку дослідження сучасних аспектів розвитку міжнародного права в галузі забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві, що визначаються такими міжнародними організаціями як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Transparency International (TI), Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО), які об'єднані у загальновизнаний сектор безпеки, що включає оборону, правоохоронні органи, виправні органи, розвідувальні служби та установи, відповідальні за управління кордонами, митницю та цивільні структури з надзвичайних ситуацій, а також включено елементи судового сектору, відповідальні за розгляд справ про ймовірну злочинну поведінку та зловживання силою. Крім того, сектор безпеки включає учасників, які відіграють певну роль в управлінні та нагляді за розробкою та впровадженням безпеки, наприклад міністерства, законодавчі органи та групи громадянського суспільства; інші недержавні суб'єкти, яких можна вважати частиною сектора, включають звичайні або неофіційні органи влади та приватні служби безпеки.

Узагальнення результатів досліджень, здійснених у сфері державного управління, публічного адміністрування та юридичних наук, дозволяє виокремити концептуально значущі напрями розвитку інституційно-правових механізмів гарантування правопорядку та суспільної безпеки. У сучасному науковому дискурсі простежується міждисциплінарний характер цих напрямів, що охоплюють формування та реалізацію державної політики у сфері національної безпеки і громадського порядку, стратегічне управління процесами забезпечення публічної безпеки, адміністративно-правові та кримінологічні засади діяльності правоохоронних органів і суб'єктів сектору безпеки й оборони. Особливе місце займає дослідження механізмів державного управління у сфері національної безпеки України, включаючи правове регулювання діяльності Національної гвардії та Національної поліції, їхню взаємодію на регіональному рівні, а також проблематику адміністративно-правових форм координації між органами публічної влади. У науковій площині актуалізується вивчення правових основ забезпечення правопорядку у військових формуваннях, специфіки функціонування сектору безпеки в умовах антитерористичних операцій, а також трансформації права національної безпеки в інформаційну епоху. Важливим є й дослідження соціальної безпеки як елементу комплексної системи національної безпеки, що передбачає державне регулювання, організаційно-економічне забезпечення та правові засади захисту суспільних інтересів. Відтак, інституційно-правовий механізм гарантування публічної безпеки і правопорядку розглядається крізь призму взаємодії правових, управлінських і соціальних чинників, що забезпечують стійкість та ефективність функціонування системи національної безпеки в сучасних умовах.

Доведено, що розвиток інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС стосуються загроз європейській безпеці, які виходять з різних джерел як в Європі так і за її межами. І тому останні роки ЄС розробляє інституційно-правові інструменти для впровадження більшої

узгодженості у сфері безпеки та оборони, які ґрунтуються і мають історичні передумови інституційно-правового характеру.

Встановлено, що сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС представлені у стратегічних документах ЄС, зокрема у Стратегічному компасі безпеки та оборони для Європейського Союзу, якій містить стратегічну перспективу та детально описує інструменти та ініціативи, необхідні для забезпечення більш швидких, рішучих і надійних дій ЄС. Тобто для протистояння сучасним і майбутнім загрозам та викликам, забезпечення безпеки і правопорядку в країнах-членах ЄС та європейській безпеці в цілому запроваджено комплексний інституційно-правовий механізм, що передбачає захист європейського та світового порядку і безпеки, посилення оборони, зміцнення геополітичної позиції ЄС, стійкість проти гібридних загроз, кібератак, ризиків, які пов'язані із кліматом та стихійними лихами і пандеміями. Крім того, він є багатостороннім та багаторівневим з урахуванням цілеспрямованих та скоординованих інвестицій в інноваційні оборонні можливості та інструменти збільшення здатності діяти і зменшувати небажані стратегічні залежності; а також з урахуванням партнерства у посиленні безпеки і встановлення правопорядку.

Досліджено правові аспекти забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в умовах воєнного стану, що передбачає захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, і є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють заходи відповідно до правової бази країни, головним чином шляхом попередження і запобігання правопорушень, а також шляхом прийняття відповідних заходів для припинення порушень закону.

Установлено, що в умовах запровадження особливого правового режиму воєнного стану, який може діяти на всій території України або в

окремих її регіонах у разі збройної агресії чи реальної загрози нападу, передбачається розширення компетенції органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій і органів місцевого самоврядування. Їм делегуються спеціальні повноваження, покликані забезпечити ефективне реагування на виклики, пов'язані з відверненням загроз державній незалежності та територіальній цілісності, а також з організацією оборони та відсіччю збройної агресії. Водночас правовий режим воєнного стану передбачає тимчасове обмеження дії конституційно гарантованих прав і свобод громадян, а також прав та інтересів юридичних осіб, що зумовлюється потребою ліквідації небезпеки для державності. Застосування таких обмежень є винятковим і обов'язково супроводжується чітким визначенням строків їхньої дії, що відповідає принципам правової визначеності та пропорційності, закріпленим як у національному законодавстві, так і в міжнародних правових актах, зокрема в практиці Європейського суду з прав людини щодо допустимості обмежень прав у надзвичайних ситуаціях.

Це означає, що гарантовані статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України права і свободи людини і громадянина не можуть бути реалізовані як в мирний час, що визначено положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме, в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, низку заходів правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, державне управління, інституційно-правовий механізм, правопорядок, безпека

суспільства, забезпечення правопорядку та безпеки суспільства, забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування.

**Список публікацій здобувача,
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дуброва А.М. Актуальні проблеми публічного управління у сфері забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* (4(64), 2022. С. 22-28. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2393>
[https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-3)

2. Дуброва А.М. Інституційно-правовий механізм забезпечення конституційних прав і свобод людини в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* 3(69). 2023. С. 25-29. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2293>
[https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-4)

3. Дуброва А.М. Визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в сучасному праворозумінні. *Публічне урядування: збірник.* № 1 (38) — квітень 2024. С. 39-46. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/issue/view/313/337>

4. Дуброва А.М. Аналіз наукового доробку за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління.* 5(71). 2023. С. 33-40. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/issue/view/291/314>

Б. Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Дуброва А.М. Охорона конституційних прав і свобод людини в Україні. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану»: Збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 червня 2022 р.* / Ред. кол.: Червякова О.В. (гол. ред.), І.А.Семенець-Орлова (заст. гол. ред), І.І.Каліна (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. С. 65-69.

6. Дуброва А.М. Захист приватного життя в міжнародному праві і національному законодавстві України. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (8 червня 2022 р.).* Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 52-54.

7. Дуброва А.М. Правопорядок як категорія законності у реалізації норм прав. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (8 червня 2023 р.).* Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 34-37.

8. Дуброва А.М. Особливості правового режиму воєнного стану в Україні щодо обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню юриста (м. Суми, 7 жовтня 2022 р.).* Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2022. С. 223-225.

ANNOTATION

Dubrova Anatoly – «Development of the institutional and legal mechanism for ensuring law, order and public safety in the public administration system» – Qualifying scientific work with manuscript rights.

The dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of public management and administration, specialty 281 public

management and administration - Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2025.

The dissertation is dedicated to the solution of an actual scientific task, the essence of which is a comprehensive study of the development the institutional and legal mechanism for ensuring law, order and social security in the public administration system, based on the results of which scientific and practical recommendations have been developed for improving the public administration system in the field of ensuring law, order and public safety.

The dissertation research is based on theoretical and methodological principles, based on systemic and interdisciplinary approaches, and has fundamental scientific provisions in the science of state management, legal science, public administration, law, the results of scientific works the domestic and foreign scientists. The empirical component of the dissertation research is the national legislation of Ukraine, international legal acts, statistical information and practical material containing relevant information on ensuring law, order and public safety in the context of public administration.

The theoretical and methodological foundations of the study of the institutional and legal mechanism for ensuring law, order and security in the field of public management and administration are determined by studying and systematizing the conceptual and categorical apparatus regarding the institutional and legal mechanism for ensuring law, order and security in the field of public administration on the basis of factor analysis and synthesis; with the help of formal and logical analysis, methods of induction and deduction, the scientific work was analyzed in the directions of the institutional and legal mechanism of ensuring law and order and social security; the theoretical and methodological foundations of the development of the institutional and legal mechanism in the field of public administration were established using epistemological methods of knowledge. The international legal basis for ensuring law, order and security in society is analyzed using structural-functional, formal-legal and historical-legal methods, in particular

international instruments of the institutional component of ensuring law, order and security, the legal mechanism of international activity in the field of ensuring law, order and security; based on the results of the analysis, modern aspects of the development of the institutional and legal mechanism of the law, order and security system in the EU were characterized. With the help of deductive and inductive methods of cognition, the institutional and legal mechanism for ensuring law and order and social security in Ukraine is systematized based on the development of the institutional and legal mechanism for ensuring the protection of human rights and freedoms in Ukraine. Using the methods of analogy and modeling, a model of the institutional and legal mechanism of public administration to ensure law, order and security in Ukraine was developed.

The main scientific results obtained as a result of solving the actual scientific task are formulated in the following provisions of the dissertation work, in particular, a model of the institutional-legal mechanism of public administration for ensuring law, order and security in Ukraine has been developed, which is a combination of: 1) the international institutional-legal system in the field of security, defense and law and order, which includes international organizations (UN, EU, EC, ECHR, OECD, OSCE, NATO, etc.) and their structures in various countries of the world, operating on the basis of international treaties (including regional and bilateral) and conceptual, strategic documents (including standards, norms, technical instructions, etc.), which in turn are the basis and on which various projects, programs, assistance, missions, and other measures in the field of security, defense, and law and order are based; 2) the national institutional and legal system of security, defense and law and order, which, in turn, consists of the system of national legislation (international treaties of Ukraine, the binding consent of which has been given by the VRU; the Constitution of Ukraine; special laws of Ukraine; by-laws, etc.) and a system operating on legal grounds, national institutions (state bodies whose functions relate to security, defense and law and order; citizens and public associations that voluntarily participate in ensuring law and order and security in Ukraine), which collectively reflects a system of

interconnected actions and decisions in the spheres of security, defense and law and order, which are formed on the basis of external and internal system-forming factors.

The institutional and legal mechanism for the protection of human rights and freedoms in Ukraine has been improved, which is a balance of the interests of a person (individual), society and the state as a system of national interests, values and landmarks. And since the unconditional protection of human rights and freedoms is impossible in society from a practical point of view, the basic aspects for a positive assessment by society can be: the realization without threats of the fundamental interests of a person, in particular the right to life, private life, human freedoms, its social protection, education and medical care, etc.; cultivation of socially significant values in the conditions of socio-economic and socio-political life transformation; an environment where the provision of law and order and security is guaranteed by the state for people and society as a whole.

The conceptual-categorical apparatus was further developed by definition: 1) the institutional-legal mechanism in public administration, which in a broad sense can be represented as an institutional-legal system that, on the basis of interconnected means and measures, forms and methods of subject-object interaction, has the objectively necessary conditions for achieving a certain goal; 2) the institutional-legal mechanism for ensuring law, order and the security of society, which is based on the institutional-legal system, which, on the basis of interconnected means and measures, forms and methods of subject-object interaction, has the objectively necessary conditions for the formation of a constitutional order, maximum full provision of rights and freedoms of citizens, regulation of social relations with the help of laws and normative legal acts in the balance of interests and protection from real or potential threats to the person, society and the state.

The study of modern aspects development of international law in the field of ensuring law, order and security in society, determined by such international organizations as the United Nations (UN), the European Union (EU), the Council

of Europe (CoE), the European Court of Human Rights (ECHR), Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), World Bank, Transparency International (TI), North Atlantic Treaty Organization (NATO alliance), which are united in the generally recognized security sector, which includes defence, law enforcement, corrections, intelligence and agencies responsible for border management, customs and civil emergencies, and includes elements of the judicial sector responsible for handling cases of alleged criminal conduct and abuse of force. In addition, the security sector includes actors who play a role in the management and oversight of security development and implementation, such as ministries, legislatures, and civil society groups. Other non-state actors that can be considered part of the sector include conventional or informal authorities and private security services.

According to the analysis of scientific research results in the field of state management, public administration and legal sciences in the direction of the institutional-legal mechanism of ensuring law, order and social security, it is possible to separate theoretical-methodological and scientific-practical vectors of the development of modern interdisciplinary areas, in particular: state policy in the field national security and protection of public order; strategic management in terms of ensuring public safety; formation and implementation of public management activities in the system of law enforcement bodies; state administration in the sphere of national security of Ukraine; administrative-legal and criminological principles of ensuring law and order in the border area; theoretical foundations of formation and development of national security law; national security of Ukraine in the information age; social security: state regulation and organizational and economic support; administrative and legal provision of law enforcement activities of the National Guard of Ukraine; administrative and legal provision of public safety and order at the regional level; administrative and legal principles of interaction and coordination in the field of law enforcement at the regional level; ensuring law and order in the armed forces of Ukraine; public administration in the field of national security of Ukraine; administrative and legal

regulation of police activity to ensure public order; administrative and legal principles of ensuring public safety by the National Police of Ukraine in the conditions of an anti-terrorist operation.

It has been proven that the development of the institutional and legal mechanism of the law, order and security system in the EU relates to threats to European security that come from various sources both in Europe and beyond. And therefore, in recent years, the EU has been developing institutional and legal instruments for the implementation of greater coherence in the field of security and defense, which are based on and have historical prerequisites of an institutional and legal nature.

It has been established that modern aspects of the development the institutional and legal mechanism of the law, order and security system in the EU are presented in EU strategic documents, in particular in the Strategic Security and Defense Compass for the European Union, which contains a strategic perspective and describes in detail the tools and initiatives necessary to ensure faster, decisive and reliable actions of the EU. That is, in order to confront modern and future threats and challenges, ensure security and law and order in the EU member states and European security as a whole, a complex institutional and legal mechanism has been introduced, which provides for the protection of European and world order and security, strengthening of defense, strengthening of the geopolitical position of the EU, stability against hybrid threats, cyber-attacks, climate-related risks and natural disasters and pandemics. In addition, it is multilateral and multi-level, taking into account targeted and coordinated investments in innovative defense capabilities and tools to increase the ability to act and reduce unwanted strategic dependencies; as well as taking into account the partnership in strengthening security and establishing law and order.

The legal aspects of ensuring law, order and the safety of society under martial law have been studied, which provides for the protection of interests, rights and freedoms of man and citizen that are vital for society and the individual, and is a priority task for the activities of the security forces, other government bodies,

local governments, and their officials and the public, carrying out activities in accordance with the legal framework of the country, mainly by preventing and preventing offenses, as well as by taking appropriate measures to suppress violations of the law.

It has been determined that the introduction of a special legal regime of martial law in Ukraine, whether across the entire territory of the state or in specific regions, occurs in the event of armed aggression, a direct threat of attack, or other circumstances posing a danger to state sovereignty and territorial integrity. Under such a regime, state authorities, the military command, military administrations, and local self-government bodies are vested with exceptional powers designed to counter threats, repel armed aggression, and safeguard national security. This framework also encompasses measures aimed at neutralizing challenges to the independence and unity of the state, while simultaneously permitting the temporary restriction of constitutional rights and freedoms of individuals, as well as the rights and legitimate interests of legal entities. These limitations are justified by the extraordinary nature of the threats and must always be explicitly defined in terms of their duration, thereby maintaining compliance with the principles of legality, proportionality, and predictability as established both in Ukrainian constitutional doctrine and in international legal standards, particularly within the jurisprudence of the European Court of Human Rights concerning permissible restrictions under emergency conditions. This means that the rights and freedoms of a person and a citizen, guaranteed by Articles 30-34, 38, 39, 41-44, 53 of the Constitution of Ukraine, cannot be realized both in peacetime, as defined by the provisions of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law", and namely, in Ukraine or in some of its localities, where martial law has been introduced, the military command together with military administrations (in the case of their formation) may independently or with the involvement of executive authorities, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, local self-government bodies introduce and implement within temporary restrictions on the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen, as well as the

rights and legal interests of legal entities, provided for by the decree of the President of Ukraine on the introduction of martial law, a number of measures of the legal regime of martial law.

Keywords: public administration, state administration, institutional and legal mechanism, law and order, social security, ensuring law, order and social security, ensuring law and order and social security in the system of public management and administration.

Publisher publication list, in which the main scientific results of the dissertation were published:

A. In which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Дуброва А.М. Актуальні проблеми публічного управління у сфері забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 4(64), 2022. С. 22-28. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2393>
[https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-3)

2. Дуброва А.М. Інституційно-правовий механізм забезпечення конституційних прав і свобод людини в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 3(69). 2023. С. 25-29. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2293>
[https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-4)

3. Дуброва А.М. Визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в сучасному праворозумінні. *Публічне урядування: збірник*. № 1 (38) — квітень 2024. С. 39-46. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/issue/view/313/337>

4. Дуброва А.М. Аналіз наукового доробку за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні*

науки та публічне управління. 5(71). 2023. С. 33-40. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/issue/view/291/314>

B. Certifying the approbation of the dissertation materials:

5. Дуброва А.М. Охорона конституційних прав і свобод людини в Україні. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану»: Збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 червня 2022 р.* / Ред. кол.: Червякова О.В. (гол. ред.), І.А.Семенець-Орлова (заст. гол. ред), І.І.Каліна (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. С. 65-69.

6. Дуброва А.М. Захист приватного життя в міжнародному праві і національному законодавстві України. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (8 червня 2022 р.).* Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 52-54.

7. Дуброва А.М. Правопорядок як категорія законності у реалізації норм прав. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (8 червня 2023 р.).* Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 34-37.

8. Дуброва А.М. Особливості правового режиму воєнного стану в Україні щодо обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню юриста (м. Суми, 7 жовтня 2022 р.).* Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2022. С. 223-225.

ЗМІСТ

ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ В ГАЛУЗІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	30
1.1. Понятійно-категоріальний апарат визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування.	30
1.2. Аналіз наукового доробку за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства.	51
1.3. Теоретико-методологічні засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування.	79
Висновки до розділу 1.	89
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ В СУСПІЛЬСТВІ	93
2.1. Міжнародні інструменти інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки.	93
2.2. Правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки.	113
2.3. Сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС.	137
Висновки до розділу 2.	151
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ	155

І БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Основи інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні.	155
3.2. Модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні.	170
3.3. Забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в умовах воєнного стану в Україні.	181
Висновки до розділу 3.	204
ВИСНОВКИ	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	231
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що для формування правової держави правовий порядок є необхідною нормою функціонування суспільних відносин на засадах балансу приватних і публічних інтересів. І цей процес є безперервним, тобто скільки існує держава, стільки будуть відбуватися перетворення економічної, соціальної, політичної та інших сфер, які потребують інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства, заснованого на сукупності правових та організаційних форм та методів публічного управління, спрямованих на забезпечення функціонування інституційно-правового механізму гарантування Конституційних прав і свобод людини в Україні, що побудовано відповідно до встановлених державою юридичних гарантій Конституції України та норми міжнародного права, на основі яких приймаються закони та інші нормативно-правові акти, визначається зміст і спрямованість діяльності держави. Це стосується особистих, політичних, економічних, соціальних, екологічних та культурних прав і свобод, при цьому дотримується обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Результати проведеного аналізу наукових праць дають підстави стверджувати, що сучасні напрями досліджень, пов'язані з розвитком теоретичних засад національної безпеки, формуванням і реалізацією державної політики у сфері захисту національних інтересів та охорони громадського порядку, стратегічним управлінням у контексті забезпечення публічної безпеки, а також організацією державного управління в системі національної безпеки, залишаються актуальними і становлять значний інтерес для наукової спільноти. Особливої уваги набувають проблеми адміністративно-правового регулювання правопорядку та правоохоронної

діяльності, організаційно-правові аспекти функціонування механізмів забезпечення публічної безпеки й порядку, а також питання соціальної безпеки як складової національної безпеки. Вирішення зазначених наукових проблем формує міцне теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого розвитку науки в галузі публічного управління, права та національної безпеки, що має не лише академічне, а й практичне значення для вдосконалення державної політики та правозастосовної діяльності.

Зокрема, теоретико-методологічні аспекти розвитку та формування інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства міститься у наукових працях в галузі науки державного управління, юридичної науки, публічного управління та адміністрування, де висвітлені результати дослідження генези і змісту, формування та розвитку правопорядку і безпеки суспільства, авторами яких є: Аброськін В. В. [2], Андрійченко Н.С. [4], Богуцький П.П. [6], Герасимчук Р.В. [9], Доронін І.М. [12], Качинський А.Б. [27], Коломієць В.М. [28], Копанчук В.О. [30], Курилюк Ю.Б. [34], Морковін Д.А. [42], Мосейко А.Г. [44], Шемшученко Ю. С. [54], Рогова О.Г. [79], Сидорчук О.Г. [82], Ситник Г.П. [84], Хорсуненко О. В. [93], Шевченко С.І. [98] та інші. Водночас важливо відзначити, що предметно та комплексно не досліджувався напрямок розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування в Україні вченими та дослідниками в галузі публічного управління та адміністрування, науки державного управління та виходячи з міждисциплінарного підходу у суміжних галузях знань та науки.

Таким чином комплексне дослідження розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування на основі інтегрованого та міждисциплінарного підходів викликає науковий інтерес та має об'єктивне підґрунтя для розвитку галузі публічного управління та адміністрування, вітчизняної науки в цілому й впровадження отриманих результатів у

розвиток практичної діяльності інституцій забезпечення правопорядку та безпеки суспільства.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось відповідно до наукової теми Міжрегіональної Академії управління персоналом «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100491) - у рамках даної наукової теми автором проведено комплексне дослідження розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування, а також розроблено наукові та практичні рекомендації щодо вдосконалення системи публічного управління в галузі забезпечення правопорядку та безпеки суспільства.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження: розробити теоретико-методологічні та прикладні засади удосконалення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування, з урахуванням національних та міжнародних практик, а також умов воєнного стану в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило розв'язання наступних завдань:

- проаналізувати понятійно-категоріальний апарат інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління;
- узагальнити наукові підходи до забезпечення правопорядку і безпеки у сфері публічного управління;
- оцінити міжнародні та європейські інституційно-правові механізми у сфері безпеки;
- виявити проблеми та особливості функціонування інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в Україні;

- розробити модель удосконалення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку в умовах трансформацій та криз;
- надати рекомендації щодо удосконалення механізмів публічного управління у сфері правопорядку та безпеки.

Об'єктом дослідження є процеси та механізми функціонування публічного управління в сфері забезпечення правопорядку і безпеки суспільства.

Предметом дослідження є концептуальні, правові та організаційні засади розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку в системі публічного управління.

Методологія та методи дослідження. У дисертації було використано такі методи:

- діалектичний метод - для з'ясування сутності, закономірностей і тенденцій розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку;
- системно-структурний метод - для аналізу взаємозв'язків між суб'єктами публічного управління, органами безпеки та суспільними інститутами;
- історико-правовий метод - для дослідження еволюції механізмів забезпечення правопорядку й безпеки суспільства;
- порівняльно-правовий метод - для зіставлення вітчизняного й зарубіжного досвіду функціонування інституційно-правових систем;
- логіко-юридичний метод - для формування чітких понять, категорій і визначень, пов'язаних із забезпеченням правопорядку;
- метод аналізу та синтезу - для виявлення проблемних аспектів у структурі правового регулювання та узагальнення отриманих результатів;
- функціональний метод - для з'ясування ролі окремих інститутів у системі забезпечення правопорядку й безпеки;
- соціологічний метод - для вивчення ставлення населення до ефективності державних інституцій у сфері публічного управління;

- метод моделювання - для розроблення оптимальної моделі інституційно- правового механізму забезпечення правопорядку;
- прогностичний метод - для визначення перспектив удосконалення правового забезпечення безпеки суспільства.

Наукова новизна полягає у вирішенні актуального наукового завдання, сутність якого у комплексному дослідженні розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування й розробці науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи публічного управління в галузі забезпечення правопорядку та безпеки суспільства.

Основні наукові результати, що отримані у результаті вирішення актуального наукового завдання сформульовано у наступних положеннях дисертаційної роботи, зокрема:

вперше:

- розроблена модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні, що являє собою поєднання: 1) міжнародної інституційно-правової системи у сфері безпеки, оборони та правопорядку, яка містить міжнародні організації (ООН, ЄС, РЄ, ЄСПЛ, ОЕСР, ОБСЄ, НАТО, тощо) та їх структури у різних країнах світу, що діють на основі міжнародних договорів (у тому числі регіональних та двосторонніх) і концептуальних, стратегічних документів, а також стандартів, норм, технічних вказівок, та інше, які в свою чергу є підставами і на яких ґрунтуються різноманітні проекти, програми, допомога, місії, та інші заходи у сфері безпеки, оборони та правопорядку; 2) національної інституційно-правової системи безпеки, оборони та правопорядку, яка, у свою чергу складається із системи національного законодавства (міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ; Конституція України; спеціальні закони України; підзаконні акти, тощо) та системи, діючої на законних підставах, національних інституцій (державні органи, функції яких стосуються безпеки, оборони та правопорядку; громадяни та

громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні правопорядку та безпеки в Україні), що в сукупності відображає систему взаємопов'язаних дій та рішень у сфери безпеки, оборони та правопорядку, які формуються на основі зовнішніх та внутрішніх системоутворюючих чинників;

удосконалено:

- інституційно-правовий механізм забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні, який є балансом інтересів людини (особи, індивіда), суспільства і держави як системи національних інтересів, цінностей та орієнтирів. А так як безумовний захист прав і свобод людини неможливий в суспільстві з практичної точки зору, базовими аспектами для позитивної оцінки суспільством можуть бути: реалізація без загроз основоположних інтересів особи / людини, зокрема право на життя, приватне життя, свободи людини, її соціальний захист, освіта та медичне забезпечення, тощо; культивування соціально значимих цінностей в умовах трансформації соціально-економічного та соціально-політичного життя; середовище, де забезпечення правопорядку і безпеки гарантується державою для людини і суспільства в цілому;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат щодо визначення: 1) інституційно-правового механізму в публічному управлінні та адмініструванні, якій у широкому розумінні можна представити як інституційно-правову систему, що на основі взаємопов'язаних засобів і заходів, форм та методів суб'єкт-об'єктної взаємодії має об'єктивно необхідні умови для досягнення певної мети; 2) інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства, що ґрунтується на інституційно-правовій системі, яка на основі взаємопов'язаних засобів і заходів, форм та методів суб'єкт-об'єктної взаємодії має об'єктивно необхідні умови для формування конституційного ладу, максимально повного забезпечення прав і свобод громадян, впорядкування суспільних відносин за допомогою законів та нормативно-

правових актів у балансі інтересів та захисту від реальних або потенційних загроз особи, суспільства і держави;

- дослідження сучасних аспектів розвитку міжнародного права в галузі забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві, що визначаються такими міжнародними організаціями як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Європейський суд с прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Transparency International (TI), Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО), які об'єднані у загальновизнаний сектор безпеки, що включає оборону, правоохоронні органи, виправні органи, розвідувальні служби та установи, відповідальні за управління кордонами, митницю та цивільні структури з надзвичайних ситуацій, а також включено елементи судового сектору, відповідальні за розгляд справ про ймовірну злочинну поведінку та зловживання силою. Крім того, сектор безпеки включає учасників, які відіграють певну роль в управлінні та нагляді за розробкою та впровадженням безпеки, наприклад міністерства, законодавчі органи та групи громадянського суспільства; інші недержавні суб'єкти, яких можна вважати частиною сектора, включають звичайні або неофіційні органи влади та приватні служби безпеки;

- аналіз наукових напрацювань у галузі державного управління, публічного адміністрування та юридичних наук, що стосуються інституційно-правових механізмів забезпечення суспільної безпеки та підтримання правопорядку, що дав змогу виокремити низку провідних напрямів (йдеться як про теоретико-методологічні засади, що формують концептуальне підґрунтя сучасних досліджень, так і про науково-практичні орієнтири, які визначають динаміку розвитку міждисциплінарних підходів до вирішення актуальних проблем державної політики у сфері безпеки та правопорядку).

Практичне значення одержаних результатів. Отримані наукові результати дослідження, які сформульовані в основні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи можуть бути використані у законотворчій діяльності та процесі, у практичній діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, у науково-дослідній роботі та навчальному процесі.

Окремі положення та висновки дослідження застосовані при підготовці аналітичних матеріалів і рекомендацій для органів місцевого самоврядування щодо вдосконалення механізмів забезпечення публічної безпеки (довідка про впровадження Національної комісії з радіаційного захисту України від 1 вересня 2022 р. № 2-4/123). Практичні результати використані у проведенні експертних обговорень та круглих столів, організованих ГО «Асоціація науковців України» (довідка від 4 вересня 2025 р. № 53/85).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею; розроблені наукові положення, висновки та рекомендації належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях зокрема на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану» (м. Київ, 28 червня 2022 р.); XII та XI Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір» (м. Полтава, 8 червня 2022 р.; м. Полтава, 8 червня 2023 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій Дню юриста «Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Суми, 7 жовтня 2022 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 8 наукових публікаціях, зокрема: 4 статті за напрямом дослідження опубліковано у наукових фахових виданнях України з державного управління, 4 тези доповідей опубліковано у матеріалах за

результатами роботи міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 236 сторінок, обсяг основного тексту – 203 сторінки, список використаних джерел налічує 144 найменування на 16 сторінках, 3 додатки містяться на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ В ГАЛУЗІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Понятійно-категоріальний апарат визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування.

У сучасному праворозумінні категорія правопорядку або правового порядку розглядається як комплексне явище, що поєднує нормативні, функціональні та інструментальні елементи взаємодії між суспільством і державою. Таке бачення ґрунтується на конституційних принципах, які виступають фундаментом організації правової системи та формою матеріалізації конституційних цінностей. Саме крізь призму цих цінностей відбувається інтеграція права у суспільне життя, забезпечується реалізація прав і свобод людини, а також визначається баланс між владними повноваженнями держави та інтересами громадян.

Конституційні принципи, зі свого боку, поділяються на загальні і спеціальні, що зорієнтовані на спеціальні (конкретні) групи суспільних відносин.

Правовий порядок у сучасному розумінні постає як базова умова існування правової держави, оскільки саме він забезпечує упорядкованість і передбачуваність суспільних відносин на основі гармонійного поєднання приватних та публічних інтересів. Його функціонування не може розглядатися як статичний стан, адже процес становлення і підтримання правового порядку є безперервним і триває стільки, скільки існує сама держава. Зміни економічних, соціальних, політичних та інших сфер

суспільного життя неминуче породжують нові виклики, що потребують відповідного правового реагування.

Таблиця 1.1.

Конституційні принципи

№	Загальні Конституційні принципи	Спеціальні Конституційні принципи
1	Принцип публічності	Принцип основ конституційного ладу
2	Принцип демократизму	Принцип конституційно-правового статусу людини
3	Принцип універсальності	Принцип форм безпосередньої демократії
4.	Принцип пріоритетності	Принцип організації органів державної влади та місцевого самоврядування
5.	Принцип системності	Принцип конституційної юстиції
6.	Принцип активної дієвості	Принцип національної безпеки і оборони
7.	Принцип науковості	та інші

У цьому контексті інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки суспільства виступає як динамічна система, покликана узгоджувати потреби розвитку держави з вимогами дотримання прав і свобод громадян. Основою такого механізму є норми Конституції, які закріплюють засадничі принципи взаємодії держави і суспільства, визначають межі публічної влади та гарантують верховенство права. Саме конституційні цінності формують підґрунтя для правових трансформацій, забезпечуючи безперервність і стабільність правопорядку навіть у періоди глибоких соціально-економічних і політичних змін.

В рамках нашого дослідження проаналізуємо понятійно-категоріальний апарат щодо визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування.

Інституція за визначенням В.А. Ребкала, і К.О. Семьоркіної, представленим у термінологічному словнику з публічного управління – це [78]:

- 1) посібники з основ права (насамперед цивільного) у стародавньому Римі;
- 2) система норм і правил організації та регулювання суспільного життя, діяльності та поведінки людей, а також сукупність соціальних норм поведінки та діяльності;
- 3) установи, заклади.

В енциклопедичному словнику з державного управління «інституалізація» за визначенням А.Ю. Васіної «у державному управлінні» передбачає процес формування, розвитку та засвоєння складовими державного управління норм і правил, цінностей та еталонів, які необхідні для здійснення державно-управлінської діяльності, в рамках якої досягається об'єктивізація державного управління та його функціонування. Крім того, інституалізація у державному управлінні є процесом безперервним на підставі [7]:

- появи та розвитку неформальних правил, які ініціює суспільна система;
- оформлення та закріплення усталених і прийнятих норм у нормативно-правових актах;
- формування механізму забезпечення закріплених норм.

Під інституційними механізмами у державному управлінні розуміють сукупність між формальними та неформальними інституціями держави взаємозв'язки, яких спрямовані на поступовий еволюційний розвиток правил та процедур, стимулів та санкцій, переваг та стримувачів, забезпечення, узгодження та керування інтересів суспільних груп, координації діяльності у досягненні цілей [89].

Інституціоналізація трактується як процес трансформації стихійного, неформального або хаотичного явища у впорядковану, формалізовану

систему, яка отримує організаційне оформлення у вигляді певної структури, ієрархії чи системи відносин. Саме внаслідок цього відбувається перехід від несистемної взаємодії до формалізованого управління, що забезпечує передбачуваність і стабільність функціонування суспільних процесів. Інституціоналізація не є спонтанним явищем, вона піддається управлінському впливу і може бути цілеспрямовано сконструйованою для досягнення певних стратегічних цілей держави чи суспільства.

Внутрішня організація управлінської діяльності забезпечується через використання механізмів управління, які виступають засобами координації та регуляції суспільних відносин у різних сферах. Вони набувають конкретних форм залежно від об'єкта управління, ступеня нормативної регламентації та особливостей сфери застосування. Така багатоваріантність обумовлює появу різних типів та класифікацій управлінських механізмів, що охоплюють як правові й адміністративні інструменти, так і організаційні та соціально-комунікаційні форми впливу. У підсумку саме ці механізми забезпечують ефективність функціонування інституціоналізованих систем і визначають рівень їхньої адаптивності до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

У сфері державного управління поняття механізмів управління охоплює системно організований процес реалізації управлінських дій, що базуються на фундаментальних принципах і мають чітко визначену цільову спрямованість. Такі механізми передбачають здійснення функціональної діяльності з використанням належних форм, методів та інструментів управлінського впливу, які забезпечують ефективне досягнення поставлених завдань. Вони формуються у площині взаємодії між суб'єктом управління, що здійснює організаційно-правове та регулятивне керівництво, та об'єктом управління, який є безпосереднім адресатом управлінських впливів. У результаті забезпечується цілісність управлінського процесу та досягнення визначених державою стратегічних і тактичних цілей.

Правові механізми можна визначити як цілісну систему взаємопов'язаних юридичних інструментів і заходів, які використовуються для впорядкування суспільних відносин та досягнення певних стратегічних або тактичних цілей. На думку О.Г. Рогової механізми правові — це «комплекси взаємопов'язаних юридичних засобів, які об'єктивні на нормативному рівні, необхідні та достатні для досягнення певної мети. У сучасній юридичній науці «механізм правовий» як загальнотеоретичну категорію не визначено» [79]. У межах сучасної юридичної науки механізми правового регулювання розглядаються крізь призму інструментальної концепції, відповідно до якої позитивне право трактується не лише як система норм, а й як дієвий засіб досягнення певних суспільно значущих цілей [79]. Такий підхід виходить з того, що сутність правових норм полягає у їхній здатності бути інструментами впорядкування суспільних відносин, забезпечення балансу інтересів та досягнення визначених державою результатів. Саме тому категорія «правові механізми» має своє підґрунтя у внутрішній структурі позитивного права, яка охоплює як елементарні складові — суб'єктивні права та обов'язки, дозволи й заборони, заходи юридичної відповідальності та заохочення, — так і більш складні конструкції, що забезпечують гарантовану реалізацію суб'єктами права своїх законних інтересів. Їхнє цілеспрямоване поєднання в певній послідовності утворює функціонально завершений комплекс, здатний забезпечувати досягнення правової мети. У цьому контексті слушною видається позиція О. Г. Рогової, яка визначає механізми правового регулювання як своєрідний юридичний «міст», що з'єднує інтереси суб'єктів права з практикою їх реалізації та сприяє доведенню процесів державного управління до конкретних і логічно завершених результатів [79]. Таким чином, механізми правові виступають не лише технічним засобом, а й концептуально важливим елементом, що забезпечує єдність правової матерії та управлінської практики.

Поняття правового механізму, попри його усталеність у фаховому дискурсі, залишається відкритим до подальших методологічних пошуків, адже воно акумулює у собі багатомірність правової матерії, поєднуючи нормативну, інституційну й соціальну площини функціонування права. З одного боку, правовий механізм тяжіє до нормативної визначеності, бо ґрунтується на системі юридичних приписів, що фіксують допустимі та обов'язкові моделі поведінки суб'єктів. З іншого боку, він набуває онтологічної повноти лише у взаємодії з правосвідомістю та практикою реалізації правових норм, де формальні приписи трансформуються у реальні суспільні відносини. У такому контексті особливого значення набуває інституційний компонент, що забезпечує стабільність та послідовність правозастосування, задає процедурні рамки ухвалення управлінських рішень і виступає гарантом юридичної визначеності для учасників правових відносин.

Варто зауважити, що ефективність будь-якого правового механізму не зводиться виключно до ретельної побудови нормативної бази. Вона зумовлюється також наявністю зрозумілих процедур, прозорих алгоритмів дій та належного ресурсного забезпечення, без яких найдетальніше прописані норми залишаються декларативними. Не менш важливою є адаптивність механізму, його здатність реагувати на динаміку суспільних процесів, трансформуючись відповідно до нових викликів та потреб соціального розвитку. Саме тому у сучасній юридичній науці дедалі частіше наголошується на необхідності поєднання класичних доктринальних підходів із інструментальними, що зосереджуються на результативності та доцільності правових засобів. Концепція такої синергії передбачає, що право виступає водночас і ціннісним орієнтиром, і гнучким інструментом управління, здатним забезпечити баланс між нормативною стабільністю та соціальною динамікою.

Поглиблення розуміння правових механізмів потребує комплексного аналізу не тільки їхньої юридичної природи, а й організаційних, соціальних

та управлінських складових. Лише інтеграція цих вимірів дозволяє сформувати цілісну картину функціонування права та виявити резерви підвищення його ефективності в реаліях суспільного розвитку.

М. О. Кушнір інституційно-правове забезпечення трактує як багатокомпонентна система заходів, що створює підґрунтя для прийняття та реалізації державно-управлінських рішень. Автор підкреслює, що дана категорія охоплює сукупність правових і організаційних інструментів, за допомогою яких управлінські дії та рішення набувають юридично визначеного характеру, тобто стають формою встановлення і застосування норм права. Такий підхід передбачає не лише нормативне закріплення компетенції органів публічної влади, а й формування умов для ефективного функціонування системи публічного управління як цілісного явища. Водночас акцент робиться на динамічному характері цього процесу, оскільки інституційно-правове забезпечення реалізується у певних часових проміжках, які структуровано поділяються на фази, та охоплює різні сфери суспільного життя й рівні його організації. Таким чином, воно виступає не статичним набором норм, а складним механізмом, що поєднує правові регулятори, управлінські технології та інституційні практики задля досягнення системної узгодженості публічного управління [36]. Інституційно-правове забезпечення в системі публічного управління, як визначає М. О. Кушнір, формується на основі інституційно-правових принципів, форм та методів такої взаємодії між суб'єктами публічного управління у процесі досягнення суспільно необхідних цілей, що сформовані на волевиявлення громади, спрямовуються на задоволення потреб громади як об'єкта управління [36].

У широкому значенні інституційно-правовий механізм у системі публічного управління та адміністрування слід розуміти як комплексну інституційно-правову конструкцію, що поєднує взаємопов'язані засоби, заходи, форми та методи взаємодії між суб'єктами та об'єктами управлінських процесів. Такий механізм забезпечує створення необхідних

передумов для досягнення поставлених цілей, виступаючи водночас гарантією ефективності управлінської діяльності та стабільності суспільних відносин. Він передбачає як нормативне закріплення правил і процедур, так і наявність інституцій, уповноважених на їх реалізацію, що дозволяє перетворювати загальні принципи державної політики у практичні управлінські рішення.

У межах цього дослідження особливого значення набуває детальніший розгляд таких фундаментальних категорій, як правопорядок і безпека, оскільки саме вони визначають базові умови функціонування суспільства і держави. Адже правопорядок забезпечує упорядкованість та передбачуваність соціальних відносин, ґрунтуючись на верховенстві права, тоді як безпека виступає комплексною характеристикою стану захищеності держави, суспільства й окремої особи від внутрішніх та зовнішніх загроз. Поєднання цих категорій у площині інституційно-правового механізму створює основу для формування ефективної моделі публічного управління, здатної відповідати викликам сучасного розвитку.

Згідно з роз'ясненнями, викладеними в п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24.12.1999, під публічним порядком належить розуміти правопорядок держави, визначальні принципи та засади, які становлять основу сформованого в ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканності, основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо) [49]. Проте суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Є.В. Петров слушно наголошує, що категорія публічного порядку належить до найбільш дискусійних і гнучких оціночних понять у праві. Його «невловимість» пов'язана з відсутністю чітко окреслених меж та універсальних критеріїв, що ускладнює як правозастосування, так і наукове осмислення цієї категорії. У судовій

практиці це породжує численні дискусії щодо змісту та обсягу публічного порядку, що безпосередньо впливає на сталість і передбачуваність судових рішень [49]. Найбільш складними є питання, пов'язані з ідентифікацією випадків порушення публічного порядку, а також із визначенням ступеня свободи судових та інших правозастосовних органів у застосуванні застереження про публічний порядок. Це стосується не лише матеріально-правової сфери, але й процесуальних механізмів, зокрема при визнанні та виконанні рішень іноземних судів чи арбітражів. Крім того, складність полягає й у встановленні змісту публічного порядку як категорії, яка охоплює фундаментальні засади правопорядку, суспільної моралі, безпеки та конституційного ладу. Таким чином, дискусія навколо публічного порядку свідчить про його особливий статус як концептуального інструмента права, що водночас забезпечує захист базових цінностей суспільства та створює ризик широкого дискреційного тлумачення з боку органів влади.

У проекті Закону України від 19.11.2018 № 9300 «Про публічний порядок» [72] публічний порядок є урегульована правовими та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадянина, їх життя і здоров'я, повагу до честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі [72].

У юридичній науці правопорядок розглядається як фундаментальна категорія, органічно пов'язана із законністю та державною організацією суспільства. Він виступає необхідною умовою реалізації прав і свобод людини, оскільки саме через механізми законності забезпечується їхня практична здійсненність. Держава, формуючи систему права, одночасно виконує функцію гаранта його реалізації, забезпечуючи стабільність суспільних відносин і недопущення правового хаосу. Стійкий правопорядок ґрунтується на якісному та узгодженому законодавстві, високому рівні дотримання правових норм, а також характеризується демократичною спрямованістю та оптимальним балансом між суспільними і приватними інтересами. Як елемент правової держави, правопорядок постає не лише

результатом дії права і законності, але й критерієм рівня зрілості правової системи та ефективності державного управління [99]. В українському контексті забезпечення правопорядку є функцією усіх гілок державної влади, проте ключову роль у його підтриманні відіграють правоохоронні органи, на які покладається завдання охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю та захисту конституційних прав і свобод громадян. Водночас, суспільний порядок, заснований на праві та є однією з основних складових громадського порядку. Мета правопорядку – впорядкування правових, політичних, економічних, соціальних та інших суспільних відносин за допомогою законів та інших нормативно-правових актів [99].

У термінологічному словнику з публічного управління правопорядок визначається як [13]:

- 1) система суспільних відносин, в яких поведінка суб'єктів є правомірною;
- 2) стан урегульованості соціальних зав'язків.

У своїй праці «Роль поліції в забезпеченні громадського правопорядку» В. В. Сокурєнко пропонує визначення забезпечення правопорядку як процесу створення й підтримання безпечного середовища для громадян у їхній повсякденній діяльності. Науковець підкреслює, що такий процес має здійснюватися на основі чинної правової бази держави і передбачає превентивну спрямованість, зокрема запобігання та недопущення правопорушень. Водночас, у випадку їх виникнення, механізм забезпечення правопорядку включає оперативне застосування адекватних заходів, спрямованих на припинення протиправних дій і відновлення порушеної правової рівноваги [85]. Такий підхід дозволяє трактувати правопорядок не лише як статичний результат дії права, але і як динамічний процес, що потребує постійної участі поліції та інших правоохоронних органів у його підтриманні.

У дослідженні С. І. Шевченка «Адміністративне-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку»

обґрунтовується теза, що поняття «публічний порядок» у більшості випадків використовується у поєднанні з категорією «безпека», утворюючи комплексний правовий термін «публічний порядок і безпека». Автор акцентує, що чинне законодавство не містить його чіткого визначення, однак у науково-правовому дискурсі цей термін застосовується як узагальнюючий, який охоплює зміст правового захисту в межах адміністративного права [98]. У такій інтерпретації публічний порядок виходить за межі формально закріплених норм і включає також сукупність неписаних правил, що визнаються необхідними для підтримання належних умов суспільного життя. На думку дослідника, публічний порядок відображає певний рівень упорядкування публічно-правових відносин, що забезпечується добровільним та послідовним виконанням громадянами і посадовими особами органів влади вимог нормативно-правових актів, а також моральних, етичних і культурних норм. Такий підхід визначає його як основу досягнення належного рівня публічної безпеки й стабільності в суспільстві. При цьому метою забезпечення, підтримання та зміцнення публічного порядку, за Шевченком, є збереження існуючих суспільних відносин, які відповідають усталеним правовим і моральним приписам, що виступає важливою передумовою правової визначеності та суспільної гармонії [98].

У науковому дослідженні В.М. Коломійця «Забезпечення правопорядку в Збройних Силах України: адміністративно-правові аспекти» запропоновано авторське бачення правового регулювання міжнародного співробітництва України у сфері забезпечення правопорядку. Під цим розуміється цілісна система нормативно-правових актів та адміністративно-правових механізмів, які комплексно врегульовують процедури організації взаємодії Збройних Сил України з відповідними структурами інших держав та міжнародними організаціями з метою досягнення узгоджених завдань у військовій сфері [28]. Такий підхід акцентує увагу на інтегрованому характері правового регулювання, що забезпечує упорядкованість і

координацію дій у рамках міжнародного партнерства для підтримання правопорядку та безпеки [28].

Питання забезпечення належного правового середовища у сфері оборони завжди виходило за межі суто військової тематики, оскільки воно безпосередньо пов'язане з більш широкими процесами формування стабільної безпекової архітектури держави. Йдеться не лише про практичні аспекти координації дій різних силових інституцій, а й про вироблення такої нормативної рамки, яка була б здатна інтегрувати міжнародні стандарти прав людини, принципи належного врядування та внутрішні потреби національної обороноздатності. У цьому контексті суттєвого значення набуває баланс між суверенним правом держави визначати власну систему захисту і необхідністю дотримуватися зобов'язань, прийнятих у межах міжнародних угод. Досвід сучасних конфліктів підтверджує, що недотримання правових приписів не лише підриває авторитет держави на зовнішній арені, а й створює додаткові ризики для ефективності військового управління, поглиблюючи соціальні та політичні розломи всередині суспільства.

Разом з тим правове регулювання у військовій сфері повинно враховувати швидкоплинність безпекових викликів, що потребує постійного оновлення законодавчих і підзаконних актів, адаптації організаційних структур та удосконалення підготовки персоналу. Саме тому сучасні наукові дискусії акцентують увагу на комплексному підході, який поєднує традиційні правничі методи з результатами соціологічних, психологічних і управлінських досліджень. Такий міждисциплінарний синтез дозволяє виявити взаємозв'язок між нормативними приписами, морально-етичними цінностями та реальними практиками взаємодії командирів, підлеглих і цивільного населення. Досягнення стійкого правопорядку у військовому середовищі відбувається не стільки через суворе дотримання формальних процедур, скільки через усвідомлення їхньої консолідуючої ролі, що забезпечує прозорість процесів,

передбачуваність наслідків і довіру до прийнятих рішень.

Крім того, забезпечення правового порядку у військовій сфері невіддільне від формування загальнонаціональної правової культури, яка визначає рівень прийнятності тих чи інших управлінських рішень у суспільній свідомості. Високий рівень правової культури сприяє тому, що навіть у кризових обставинах механізми правового регулювання залишаються дієвими, оскільки підтримуються добровільним, а не лише примусовим виконанням. У цьому сенсі важливо, щоб нормативний масив був не просто комплексом заборон і приписів, а й відображав принципи справедливості, пропорційності та відповідальності, що корелюють із загальнолюдськими цінностями. Відтак, підвищення ефективності правових інструментів у військовій сфері можливе лише за умови системної роботи над освітою, підвищенням кваліфікації та залученням широких верств громадськості до обговорення ключових безпекових питань. Таким чином правове регулювання перестає бути вузькопрофесійною галуззю й набуває загальнодержавного виміру, стаючи одним із чинників зміцнення довіри між громадянами та органами публічної влади.

Водночас Є. Жукова розглядає питання забезпечення публічної безпеки і правопорядку у ширшому контексті публічного адміністрування, підкреслюючи, що його метою є створення й підтримання безпечного середовища, формування високого рівня правової культури учасників суспільних відносин та мінімізація ризиків завдання шкоди їхнім правам, обов'язкам, законним інтересам і потребам [25]. Таким чином, концептуальні підходи Коломійця і Жукової взаємодоповнюють одне одного: перший фокусується на адміністративно-правовій специфіці військової сфери та міжнародних аспектів співробітництва, тоді як друга наголошує на більш загальних засадах публічного управління, спрямованих на підтримання правопорядку й безпеки у суспільстві. Це підкреслює міждисциплінарний характер проблематики, де військово-правові інститути та загальноправові принципи виступають взаємопов'язаними складовими

єдиного механізму забезпечення правопорядку.

Категорія «забезпечення правопорядку і безпеки суспільства» безпосередньо пов'язана з понятійно-категоріальним апаратом науки про безпеку, який має міждисциплінарний характер і відображає як внутрішні, так і зовнішні аспекти функціонування держави та суспільства. В енциклопедичному словнику з державного управління безпека національна визначається як багатовимірне явище, що включає військово-політичні, економічні, екологічні, соціокультурні, інформаційні та інші компоненти, які формують комплекс загроз як для суспільства, так і для держави в системі глобальних і регіональних відносин.

При цьому в наукових підходах провідних дослідників простежуються два взаємопов'язані виміри її осмислення. Перший підхід, представлений у працях У. Липмана, Г. Моргентау, С. Хоффмана, М. Каплана та інших, пов'язує безпеку з зіткненням національних інтересів, які проявляються у вигляді суспільних ідеалів та цілей, визначаючи національну безпеку як прагнення держави та нації до самозбереження і розвитку в умовах конкуренції цінностей та стратегій. Другий підхід, сформований у працях А. Вольферса, К. Норра, Ф. Трегера, Д. Кауфмана та інших, трактує безпеку через взаємодію систем цінностей, які виступають фундаментальними орієнтирами державної політики у міжнародних відносинах, визначаючи напрями і засоби захисту національних інтересів [39]. Обидва підходи дозволяють виявити об'єктивні й суб'єктивні складові безпеки, окреслити існуючі й потенційні загрози, а також розмежувати зовнішні та внутрішні фактори впливу. Таким чином, забезпечення правопорядку і безпеки суспільства слід розглядати як цілісний процес, що поєднує правові, політичні та соціокультурні виміри національної безпеки та інтегрує їх у систему державного управління, спрямованого на збереження стабільності та захист життєво важливих інтересів громадян і держави.

Екологічна безпека тлумачиться як стан захищеності життєво важливих інтересів держави й суспільства від актуальних і потенційних загроз, що

зумовлені як антропогенними, так і природними чинниками, котрі впливають на навколишнє середовище [101]. Вона передбачає підтримання науково обґрунтованого рівня навантажень на об'єкти біосфери, збереження здоров'я людини та умов життєдіяльності для сучасного і майбутніх поколінь, а також мінімізацію віддалених ризиків, пов'язаних із техногенними і природними процесами.

Етнополітична безпека розглядається як характеристика стабільності відносин між етнічними групами та державою, що базується на узгодженні інтересів, забезпеченні прав і свобод та запобіганні загрозам етнополітичного характеру. Її сутність полягає у підтриманні суспільної гармонії шляхом нейтралізації конфліктогенних факторів та застосуванні мирних механізмів урегулювання суперечностей, що виникають у сфері міжетнічних відносин [11].

Інформаційна безпека визначається як такий стан розвитку суспільства, при якому гарантується захист інформації та умов її функціонування, що відповідають політиці безпеки, а також забезпечується охорона життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави у сфері інформаційних відносин. Це поняття включає правові, технічні й організаційні заходи, які забезпечують надійність, доступність і захищеність інформаційних ресурсів [77].

Політична безпека трактується як захищеність політичної системи від внутрішніх і зовнішніх викликів, що передбачає гарантування стабільного суверенітету держави, її територіальної цілісності, здатності реалізовувати конституційний лад, самостійно визначати внутрішню і зовнішню політику та підтримувати рівновагу інтересів громадян, суспільства й держави. Нарешті, міжнародна безпека у сучасному розумінні означає захищеність системи міжнародних відносин від дестабілізаційних процесів, конфліктів і війни, що досягається завдяки дотриманню принципів і норм міжнародного права, зокрема мирного врегулювання суперечностей за допомогою глобальних, регіональних та міждержавних механізмів [83].

Сучасна наукова думка наголошує, що сутність безпеки як категорії державного управління не вичерпується суто галузевими ознаками чи окремими специфічними формами захисту. Йдеться про складний багато-рівневий феномен, у межах якого кожний структурний компонент – політичний, економічний, соціокультурний, інформаційний чи екологічний – взаємодіє з іншими, утворюючи нерозривне системне ціле. Тому при розгляді правопорядку і безпеки суспільства важливо враховувати не тільки формально-юридичний зміст відповідних норм, а й ті соціальні механізми, що забезпечують їх дієвість. Безпека постає як процес безперервного балансу між станом захищеності й здатністю державного апарату адаптуватися до нових викликів, зберігаючи водночас легітимність і довіру громадян. З огляду на це актуальним стає інтегративний підхід, який пропонує синхронне поєднання превентивних, реактивних та відновних інструментів, а також передбачає чітке розмежування компетенції різних органів влади та їх взаємодію з інститутами громадянського суспільства.

Важливо підкреслити, що ефективність системи забезпечення безпеки прямо корелює з рівнем правової культури членів суспільства, адже саме усвідомлене дотримання правових приписів створює підґрунтя для прогнозованості соціальних процесів і мінімізації конфліктних ситуацій. У цьому контексті суттєвою є роль освітніх і просвітницьких програм, спрямованих на формування відповідального ставлення громадян до реалізації як власних прав, так і обов'язків. Такий підхід дає змогу перейти від «каральної» парадигми забезпечення порядку до моделі партнерства між суспільством і державою, де ключовим ресурсом виступає взаємна довіра. Крім того, інституціональна спроможність органів публічної влади підтримувати цю довіру напряду залежить від прозорості та підзвітності ухвалених управлінських рішень, що, у свою чергу, вимагає чіткого нормативного закріплення процедурної відкритості та ефективних механізмів громадського контролю.

Окремої уваги заслуговує і фактор глобальної взаємозалежності, який дедалі гостріше висвітлює потребу в координації внутрішніх безпекових політик із міжнародними стандартами та зобов'язаннями. Зростання транскордонних загроз, що поширюються у віртуальному й фізичному просторах, змушує національні уряди переосмислювати традиційні моделі реагування та розширювати коло інструментів співпраці, починаючи від обміну оперативною інформацією та закінчуючи гармонізацією законодавства. У такій ситуації системний підхід до безпеки передбачає не лише розбудову внутрішніх механізмів стримування ризиків, а й активну участь держави в міжнародному правотворчому процесі, що дозволяє впливати на формування глобальних правил і водночас інтегрувати кращі практики у власну нормативну базу. Синергетична дія усіх цих факторів уможливорює комплексне розуміння безпеки як безупинного, динамічного та багатовимірного процесу, спрямованого на забезпечення сталого розвитку й захисту основоположних цінностей суспільства.

У сфері державного управління категорія «безпека» у широкому значенні трактується як стан відсутності загроз для особи, суспільства та держави, що забезпечує стабільність та передбачуваність розвитку суспільних процесів. Її зміст охоплює не лише констатацію фактичної відсутності небезпек, а й формування цілісної системи превентивних і захисних заходів, спрямованих на нейтралізацію реальних та потенційних викликів. Таким чином, безпека розглядається як інтегральна умова функціонування держави, що пов'язана із методологічним та організаційно-правовим забезпеченням управлінської діяльності в різних сферах суспільного життя. Більш розгорнуте тлумачення поняття «безпека» в контексті соціальної системи з різних позицій надає Д. Я. Кучма [35]:

У першому вимірі безпека постає як об'єктивна властивість зовнішніх умов існування, що зумовлюється наявністю потенційних чи реальних небезпек, які спрямовані на конкретну систему. У цьому випадку виокремлюється джерело загроз і сам об'єкт, який піддається їхньому впливу

[35]. Наголос робиться на характеристиках об'єкта, а саме на його захищеності від ризиків і небезпек, здатності зберігати стабільність функціонування, підтримувати прийнятний рівень життєдіяльності за умов несприятливих впливів та уникати суттєвої шкоди як для себе, так і для інших систем. Така інтерпретація дозволяє розглядати безпеку як стан відносної стійкості та як результат оптимального співвідношення між рівнем захищеності й витратами на нейтралізацію загроз.

Другий підхід підкреслює психологічний вимір безпеки, який виявляється у реакції людини на зовнішні умови власного існування. Людина надає їм суб'єктивну оцінку — як безпечних або небезпечних — на основі чуттєво-емоційного сприйняття, яке згодом проектується на самі об'єкти й середовище, формуючи уявлення про їхні характеристики [35]. Ця позиція підкреслює тісний зв'язок між внутрішнім психологічним станом особи та її відчуттям захищеності у соціальному середовищі, що має важливе значення для аналізу суспільної стабільності.

Третій вимір безпеки розкривається крізь призму відносин усередині систем людської діяльності, де джерело небезпеки і об'єкт загроз фактично інтегровані в єдину структуру. У такому випадку небезпека виникає внаслідок специфіки взаємодії діяльнісних елементів системи, а також через обмеженість ресурсів, методів і механізмів управління [35]. Саме в цій площині загрози стають результатом внутрішніх протиріч та управлінських недоліків, що підкреслює необхідність розвитку ефективних механізмів регулювання та координації. У такий спосіб поняття «безпека» у Кучми набуває комплексного значення, яке інтегрує об'єктивні, суб'єктивні й системні складові, демонструючи її багаторівневий характер та важливість для аналізу правопорядку й функціонування соціальних систем загалом.

У межах аналізу проблематики національної безпеки слушним видається підхід В. І. Абрамова, який пропонує двокомпонентне визначення механізмів її забезпечення. По-перше, вони розглядаються як сукупність комплексних елементів нормативного та інституційного характеру.

Нормативний блок охоплює матеріальні й процесуальні норми, що формують правове підґрунтя для захисту національних інтересів, тоді як інституційний складник включає систему державних і недержавних органів та інституцій, відповідальних за їх реалізацію [1]. Саме поєднання цих елементів створює цілісну правову й організаційну систему, здатну забезпечити ефективне реагування на внутрішні й зовнішні виклики.

По-друге, механізми національної безпеки, за Абрамовим, виступають як практична діяльність державних органів і структур громадянського суспільства, які об'єднані спільною метою захисту національних інтересів [1]. Ця діяльність характеризується використанням притаманних кожному суб'єкту методів, ресурсів і засобів, проте їхня ефективність можлива лише у разі координації та взаємодії.

Розглядаючи інституційно правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки в системі публічного управління, доцільно акцентувати увагу на його багатоваріаційній структурі, у якій поєднано норми права, організаційні інститути, процедурні регламенти та практики правозастосування. Такий механізм функціонує як цілісна архітектура, що водночас виконує регулятивну, організаційну та гарантійну ролі. Регулятивна складова забезпечує визначеність правил поведінки та меж публічного втручання. Організаційна складова формує розподіл повноважень між органами державної влади і органами місцевого самоврядування, налагоджує координацію міжгалузевих та міжрівневих взаємодій. Гарантійна складова опікується реальним і своєчасним поновленням порушених прав, доступом до неупередженого розгляду скарг, наявністю дієвих механізмів відповідальності за порушення законності. Саме узгодженість цих складових надає механізму внутрішньої логіки, робить його спроможним запобігати ризикам і знижувати рівень загроз для особи, суспільства і держави.

Суттєвим орієнтиром для розбудови такого механізму виступають принципи верховенства права, пропорційності, правової визначеності, підзвітності та відкритості публічної влади. Їх практичне втілення вимагає

чіткого процедурного каркаса ухвалення і виконання рішень, прозорих критеріїв оцінювання обґрунтованості втручань у сферу прав і свобод, а також передбачуваності наслідків для всіх учасників правовідносин. У площині управлінських технологій це означає наявність стратегічного планування, систематичного аналізу ризиків, своєчасного оновлення нормативної бази, належної підготовки персоналу, формування внутрішнього і зовнішнього контролю, який запобігає зловживанням і забезпечує довіру до публічних інститутів. У такій конфігурації безпека перестає бути виключно станом відсутності загрози і набуває рис безперервного процесу підтримання стійкості соціальної системи за рахунок узгоджених правових і організаційних рішень.

Не менш важливим є людський вимір механізму, що охоплює правову культуру посадових осіб і громадян, комунікацію між владою і суспільством, участь інститутів громадянського суспільства у виробленні і моніторингу політик. Розуміння прав людини як базового критерію легітимності управлінських дій надає механізму етичного виміру, який стримує надмірне втручання у приватну сферу, вимагає ретельного обґрунтування будь яких обмежень і гарантує відновлення порушених інтересів. Операційна спроможність механізму підсилюється налагодженим обміном інформацією між суб'єктами публічної влади, використанням сучасних технологій управління, впровадженням стандартів якості адміністративних процедур. До системи критеріїв оцінювання ефективності належать законність і обґрунтованість актів, своєчасність реагування, доступність засобів захисту, відновлюваність правового статусу, зниження кількості конфліктних ситуацій, збереження суспільної довіри. Застосування таких критеріїв уможливорює коригування управлінських практик і послідовне наближення інституційної моделі до заявлених цілей забезпечення правопорядку і безпеки.

Проведений аналіз понятійно-категоріального апарату у сфері публічного управління та адміністрування щодо визначення інституційно-

правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки дозволяє зробити кілька узагальнень.

По-перше, інституційно-правове забезпечення в системі публічного управління розглядається науковцями як діяльність, що базується на інституційно-правових принципах, формах та методах суб'єктної взаємодії з метою досягнення цілей, необхідних суспільству і визначених як вираження волі громади для задоволення її потреб.

По-друге, у широкому значенні інституційно-правовий механізм у публічному управлінні трактується як інституційно-правова система, яка через взаємопов'язані засоби, заходи, форми та методи суб'єктно-об'єктної взаємодії створює об'єктивно необхідні умови для досягнення певних результатів.

По-третє, правопорядок у публічному управлінні визначається як система суспільних відносин, заснованих на правомірній діяльності суб'єктів, що забезпечує впорядкованість соціальних зв'язків.

По-четверте, публічний порядок науковці та практики тлумачать як врегульовану правовими й іншими соціальними нормами систему суспільних відносин, спрямовану на захист прав і свобод громадян, їхнього життя і здоров'я, а також забезпечення дотримання принципів честі, гідності та суспільної моралі.

По-п'яте, у сфері державного управління поняття безпеки у широкому сенсі трактується як відсутність загроз для особи, суспільства й держави, що ґрунтується на методологічному забезпеченні управлінської діяльності у різних сферах і галузях з метою захисту від реальних або потенційних викликів.

Отже, інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки суспільства може бути визначений як інституційно-правова система, яка через взаємопов'язані засоби і заходи, форми та методи суб'єктно-об'єктної взаємодії формує необхідні умови для підтримання конституційного ладу, гарантування прав і свобод громадян, впорядкування

суспільних відносин на основі законів і нормативно-правових актів, а також забезпечення балансу інтересів у процесі захисту від реальних і потенційних загроз для особи, суспільства та держави.

1.2. Аналіз наукового доробку за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства.

Сучасні дослідження у сфері права національної безпеки та державної політики у сфері охорони громадського порядку набувають особливого значення з огляду на трансформацію глобальних і регіональних безпекових середовищ, а також зростання рівня загроз як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Теоретичні основи права національної безпеки формуються на перетині конституційних засад, норм адміністративного та міжнародного права і визначають рамки правового регулювання у сфері захисту національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності держави. Водночас державна політика у сфері безпеки передбачає розроблення й впровадження цілісної системи заходів, які спрямовані на запобігання загрозам, зміцнення правопорядку та створення належних умов для стабільного розвитку суспільства. Вони охоплюють не лише класичні проблеми правозастосування, а й потребують осмислення нових викликів, зумовлених глобалізацією, цифровою трансформацією та посиленням гібридних загроз. Дослідження у цій сфері спрямовані на визначення оптимальних механізмів державного управління, що поєднують конституційно-правові принципи з інноваційними формами регуляції, здатними ефективно реагувати на внутрішні й зовнішні загрози.

Особливе значення мають адміністративно-правові засади забезпечення правопорядку та правоохоронної діяльності, оскільки вони формують інституційно-правову основу функціонування органів публічної влади у сфері захисту суспільних інтересів. Водночас дослідження проблем публічної безпеки та порядку, а також соціальної безпеки, дозволяють інтегрувати різні

галузеві підходи, формуючи міждисциплінарну базу для вироблення ефективної державної політики. У результаті вирішення таких завдань створюється теоретико-методологічне підґрунтя для подальших наукових розробок і практичного застосування отриманих результатів у діяльності органів державного управління, правоохоронних структур та інститутів громадянського суспільства.

Системний аналіз проблематики правопорядку та публічної безпеки вимагає широкої теоретичної рамки, що поєднує результати юридичних, соціологічних, політологічних та управлінських досліджень. Становлення такої рамки відбувається під впливом трансформаційних процесів, які охоплюють державотворчі зміни, глобалізаційні виклики, цифровізацію суспільних відносин і посилення ролі громадянського суспільства у формуванні запитів на ефективне та справедливе регулювання. Розвиток правових і управлінських інститутів супроводжується переосмисленням традиційних уявлень про природу безпеки, що дедалі частіше розглядається як динамічний стан стійкості соціальної системи, здатної до адаптації та саморегуляції у відповідь на ризики різного походження. У цьому контексті важливо враховувати, що правопорядок слугує не просто нормативною оболонкою суспільства, а виступає результатом узгоджених дій публічної влади, бізнесу, громадських об'єднань і окремих громадян, котрі спільно формують соціальний капітал довіри й правової культури. Відтак ефективність механізмів забезпечення безпеки значною мірою залежить від якості комунікації між цими акторами, прозорості процесів ухвалення рішень, наявності чітких процедур оскарження та механізмів превентивного реагування на потенційні загрози.

У межах сучасних наукових дискусій підкреслюється потреба у міждисциплінарному підході до вивчення інституційно правових механізмів, адже лише інтеграція різних дослідницьких перспектив дозволяє повною мірою охопити складність взаємозв'язків між нормами права, інституційними структурами та реальними практиками їх застосування.

Особливу увагу приділяють методам компаративного аналізу, що дає змогу зіставляти національні моделі управління безпекою з міжнародними стандартами і виявляти найбільш ефективні інструменти адаптації. Поширюється використання емпіричних досліджень, спрямованих на виявлення мотивів поведінки учасників правовідносин, оцінку їх очікувань від державних сервісів і визначення факторів, які впливають на рівень дотримання правових приписів. У дослідженнях акцентується значення превентивних стратегій, зокрема раннього виявлення ризиків, моніторингу соціальних процесів і побудови системи індикаторів, здатних сигналізувати про потенційні загрози задовго до їх матеріалізації. Такий підхід формує підґрунтя для розроблення гнучких управлінських рішень, які поєднують нормативний компонент із інструментами стратегічного планування, управління змінами та оцінювання ефективності. Усе це створює умови для глибшого осмислення концепції правопорядку і безпеки як комплексної категорії, що відображає цілісність зв'язку між правом, інституціями та соціальною дійсністю.

Теоретико-методологічні підходи до формування інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства демонструють, що науковий дискурс у сфері державного управління, публічного адміністрування та права поєднує різні виміри — від генези та змісту категорії правопорядку до практичних моделей управління національною безпекою. Дослідження В. О. Копанчука, зокрема його праця «Державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку» (2020), пропонує стратегічно орієнтовану модель функціонування державної системи управління, спрямовану на довгостроковий розвиток та реалізацію життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави. Автор наголошує, що така модель має забезпечувати не лише належний рівень стабільності, але й легітимність політичної влади, узгодження інтересів різних соціальних груп, політичних партій і національних спільнот [30]. Це

дозволяє уникати конфліктогенності та забезпечувати демократичну сталість суспільного розвитку.

Важливою науковою новацією Копанчука є вдосконалення практичного підходу до модернізації системи національної безпеки через посилення взаємодії державних та недержавних інституцій, що створює умови для інтеграції різних секторів у єдину систему захисту суспільних і державних інтересів [30]. Автор підкреслює, що інституційно-правова основа забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку в Україні закріплена у Конституції, законах, міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою, а також у підзаконних актах, що визначають межі компетенцій і юридичний статус державних органів та їх посадових осіб. У цьому контексті механізм забезпечення національної безпеки розглядається крізь призму двох взаємодоповнювальних підходів: статичного, який охоплює норми права, правовідносини, систему органів влади та акти їх застосування, і динамічного, що відображає процес нормотворчості, виникнення й розвиток правових відносин, стадії реалізації прав і обов'язків [30]. Така дихотомія дозволяє комплексно зрозуміти механізм забезпечення безпеки як цілісну систему, що одночасно ґрунтується на юридично закріплених структурах і постійно оновлюється у процесі взаємодії суспільних інститутів та держави.

У дослідницькому дискурсі, присвяченому питанням національної безпеки та охорони громадського порядку, дедалі більше уваги приділяється необхідності узгодження теоретичних моделей із реальними управлінськими практиками, що функціонують у конкретному соціокультурному середовищі. Така узгодженість потребує врахування низки взаємозалежних чинників, серед яких особливе місце посідає інституційна спроможність органів публічної влади формувати довгострокові пріоритети, забезпечувати стало функціонування системи стримувань і противаг та підтримувати безперервний діалог із громадянським суспільством. Багатогранність феномену безпеки зумовлює необхідність комплексної методології, здатної

поєднати нормативно-правовий, соціально-психологічний і стратегічно-управлінський виміри для вироблення узгоджених рішень, які ґрунтуються на доказовій базі та відповідають принципам відкритості й підзвітності. Поряд із цим особливого значення набуває питання адаптивності існуючих механізмів до швидкоплинних зовнішніх викликів, що перебувають у площині транснаціональних загроз, технологічних перетворень та змін соціальної динаміки. Зокрема, наукові дискусії все частіше зосереджуються на ролі стратегічного прогнозування, моніторингу ризиків і сценарного аналізу як інструментів, що дозволяють завчасно ідентифікувати вразливі ланки у системі публічної безпеки та своєчасно коригувати управлінські підходи.

Важливо підкреслити, що дієвість інституційно-правових засобів регулювання обумовлюється не лише формальною якістю законодавчого масиву, а й рівнем його імплементації в практику повсякденного адміністрування. Тому ефективна реалізація державної політики у сфері безпеки потребує узгодження нормативного середовища з системою професійної підготовки кадрів, розвитком інформаційної інфраструктури та запровадженням механізмів громадського контролю, які гарантують прозорість дій посадових осіб. У цьому контексті значущою є інтеграція міжнародних стандартів і кращих практик, що дає можливість не лише підвищити легітимність управлінських рішень на внутрішньому рівні, а й зміцнити довіру партнерів на міжнародній арені. Крім того, акцент на координації діяльності різних гілок влади та секторів суспільства забезпечує комплексний підхід до протидії загрозам, які набувають дедалі більше поліструктурного характеру. Таким чином, формування сучасної системи публічної безпеки й охорони громадського порядку потребує поєднання стратегічного бачення, гнучких процедурного-організаційних рішень і високого рівня взаємодії між усіма зацікавленими суб'єктами, що разом створює передумови для сталого розвитку та захисту фундаментальних цінностей особи, суспільства й держави.

Науковий доробок Мюджахіта Бала «Стратегічне управління в умовах забезпечення публічної безпеки: міжнародний та національний досвід» (2022) має важливе значення для розвитку української теорії і практики публічного управління у сфері безпеки. Автор обґрунтував модель формування та забезпечення публічної безпеки, яка включає низку структурних елементів. До них належать механізми стратегічного управління системою публічної безпеки, що базуються на сучасних управлінських інструментах, зокрема SWOT-аналізі, Збалансованій системі показників, методологіях оцінки зовнішнього середовища (Technology, Economics, Market, Politics, Laws, Ecology, Society), а також моделях «Tableau de Bord» Лоренца Мейсела, ER2M (Effective Progress and Performance Measurement) і концепції «Ділового вікна управління» [45]. Важливим складником є й механізми нормативно-правового забезпечення та прогнозування, до яких дослідник відносить Стратегію публічної безпеки України, Комунікативну стратегію у сфері публічної безпеки та застосування форсайт-технологій.

Серед інституційних новацій Мюджахіт Бал пропонує створення Міністерства публічної безпеки України як профільного центрального органу виконавчої влади та запровадження комплексної концепції публічної безпеки [45]. Її ключовими складовими мають бути тісна співпраця поліції з громадянами та інститутами громадянського суспільства, розбудова кадрового потенціалу правоохоронних органів, створення Національної поліцейської академії, а також підвищення якості відбору та професійного розвитку кадрів.

У межах цього дослідження запропоновано авторське визначення поняття «публічна безпека» як «сукупності інструментів, методів і заходів, спрямованих на збереження порядку та суспільних цінностей, охорону здоров'я, правопорядку й життєдіяльності держави та її громадян». У розвиток цього підходу сформульовано й дефініцію «стратегічне управління публічною безпекою», що трактується як системна діяльність органів державної влади з розроблення та реалізації комплексної концепції

безпекового середовища. Така діяльність спрямована на попередження загроз у повсякденному житті суспільства, прогнозування їхніх наслідків та управління ними з метою мінімізації негативного впливу [45]. Таким чином, концепція Мюджахіта Бала демонструє прагнення інтегрувати сучасні управлінські практики з інституційними реформами, що забезпечує її практичну цінність для модернізації системи публічної безпеки України.

У праці Ю. Г. Хоміча «Формування та реалізація публічно управлінської діяльності в системі правоохоронних органів: теоретико-методологічні засади» (2022) зроблено акцент на нормативно-правових засадах здійснення публічно управлінської діяльності у сфері правоохоронної функції держави. Автор доводить, що саме наявність цілісного нормативно-правового регулювання дозволяє сформулювати організаційно-правовий зміст модернізації правоохоронної функції як складової державного управління, що відображає тенденції та напрями адміністративних реформ. Такий підхід демонструє, що правоохоронна діяльність, будучи однією з базових функцій держави, реалізується незалежно від інституційної належності органу чи його місця у структурі державної влади. Це означає, що функціональне призначення правоохоронних органів є визначальним чинником їхнього існування, тоді як організаційні форми можуть видозмінюватися залежно від політичних чи правових умов.

Дослідник наголошує, що на відміну від інших державних органів, які зазвичай мають чітко вибудовану організаційну структуру, правоохоронна система не спирається на традиційні організаційні принципи. Вона функціонує як цілісне утворення, що об'єднується не структурними, а функціональними характеристиками, а саме безпосереднім виконанням правоохоронних завдань. Системоутворюючим чинником у цьому випадку виступає саме спільне функціональне призначення — захист конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення законності та правопорядку [92, С. 186]. Такий підхід дозволяє говорити про специфіку публічно управлінської діяльності правоохоронних органів, яка

вимагає особливих методологічних засад і створює передумови для подальшого розвитку організаційно-правових механізмів модернізації правоохоронної функції держави в умовах динамічних суспільно-політичних змін.

У даному контексті, авторське визначення публічно управлінської діяльності в системі правоохоронних органів у сфері національної безпеки України можна сформулювати як специфічний різновид управлінської діяльності, що має структурно розосереджений характер і здійснюється суб'єктами публічного управління на основі законодавчо визначених повноважень. Вона спирається на демократичні принципи адміністрування, формується в межах правових засад державного і місцевого врядування та спрямовується на практичну реалізацію норм законодавства у сфері національної безпеки. Цей вид діяльності реалізується через ухвалення публічно-управлінських рішень, надання відповідних публічних послуг, виконання управлінських процедур та забезпечення їх належного функціонування за допомогою правових і адміністративних режимів. Його сутність полягає у створенні належних організаційно-правових умов для ефективної реалізації політики національної безпеки, що виступає однією з цільових функцій політичного керівництва держави [92, С. 186]. Такий підхід дозволяє розглядати публічно-управлінську діяльність не лише як інструмент реалізації владних повноважень, а й як механізм забезпечення балансу між інтересами держави, суспільства та окремої особи у сфері безпеки.

Сучасна наукова література, що стосується організації діяльності правоохоронних органів та системи забезпечення національної безпеки, демонструє поступове відходження від суто формально-юридичного опису структур у бік багатовимірного аналізу, у якому поєднуються управлінські, соціологічні та психологічні підходи. У дослідженнях значна увага приділяється вивченню внутрішніх процесів, які визначають результативність виконання правоохоронних функцій, і водночас враховуються зовнішні чинники, що впливають на стійкість системи у

динамічному середовищі. Зокрема, проблематика подолання фрагментованості між різними секторами безпеки виходить на перший план, адже саме координація зусиль і належне горизонтальне та вертикальне узгодження рішень дозволяють швидко реагувати на нові виклики. З огляду на це дослідники наголошують на необхідності посилення інтеграційних механізмів, які б забезпечували оперативний обмін інформацією, прозоре ухвалення управлінських рішень та спільне визначення пріоритетів.

У полі зору фахівців перебуває також питання технологічного забезпечення діяльності органів публічної влади, що охоплює використання сучасних інформаційно-аналітичних платформ і систем раннього попередження. Поєднання даних з різних відомчих джерел та їх аналітична обробка дають змогу підвищити обґрунтованість стратегічних і тактичних рішень, а також мінімізувати людський чинник у процесі оцінки ризиків. Відповідно формуються вимоги до професійної компетентності управлінців, які мають володіти не лише знаннями в галузі права, а й навичками роботи з великими масивами даних, розумінням принципів кібербезпеки і здатністю залучати результати міждисциплінарних досліджень у практику. Поступово зміщуються акценти з репресивних методів забезпечення правопорядку на превентивні, що передбачає запровадження просвітницьких програм, розвиток медіаційних процедур та налагодження сталого діалогу між органами влади і громадами.

Окрему увагу приділено ролі громадянського суспільства як важливого партнера у формуванні політик безпеки. Дослідження підкреслюють, що залучення неурядових організацій, експертних спільнот і представників місцевих громад до процесу підготовки рішень сприяє підвищенню їх легітимності та врахуванню регіональних особливостей. Такий підхід реалізує принцип субсидіарності, згідно з яким проблеми мають вирішуватися на найнижчому можливому рівні, а центральні органи державної влади виконують координувальну та підтримувальну функції. У

результаті утворюється багаторівнева архітектура управління, здатна до самоадаптації й швидкого поновлення ресурсів у разі зміни безпекових умов.

У межах цього дискурсу актуалізується завдання пошуку оптимального балансу між нормативною жорсткістю й організаційною гнучкістю. З одного боку, чіткі правові процедури створюють передбачуване середовище, з іншого – надмірна зарегульованість може стримувати ініціативу та уповільнювати реакцію державних інституцій. Тому важливим напрямом досліджень є розроблення механізмів періодичного перегляду законодавчих і підзаконних актів з урахуванням нових загроз, соціальних трансформацій та міжнародних зобов'язань. Наукова спільнота пропонує інструменти оцінювання впливу нормативних змін на ефективність правоохоронної діяльності, що включають як кількісні показники результативності, так і якісні виміри довіри населення до органів влади. У підсумку посилюється орієнтація на доказову політику, коли кожне управлінське рішення спирається на ретельний аналіз даних, прогнозування наслідків та відкритий обмін інформацією між усіма зацікавленими сторонами.

У науковій праці А. В. Рубана «Державне управління у сфері національної безпеки України» (2019) представлено новаторський підхід до аналізу та вдосконалення механізмів забезпечення національної безпеки в умовах зростання інтенсивності внутрішніх і зовнішніх загроз. Автор одним із перших застосував алгоритмізацію із використанням експертного інтелектуального підходу, зокрема технології форсайт, що дозволило не лише удосконалити процеси моніторингу стану та динаміки розвитку системи національної безпеки, а й сформувати інтегровану інформаційно-аналітичну систему її розвитку [80]. Зазначений підхід спрямований на підвищення якості прогнозування, своєчасне виявлення ризиків та забезпечення здатності держави оперативно реагувати на нові виклики.

З теоретико-методологічної точки зору, Рубан обґрунтовує необхідність створення стратегії національної безпеки, що базується на системному поєднанні правових і політичних норм, інституційних

механізмів, правил і процедур. Кінцевою метою такої стратегії є формування стану захищеності, що уможлиблює нейтралізацію чи мінімізацію потенційних ризиків і шкоди, які можуть бути завдані особі, суспільству та державі. Важливою складовою його концепції є уточнення поняття «система державного управління у сфері національної безпеки», яку він розглядає як динамічну категорію, що розвивається у певних етапах. На кожному з них ключовими є визначення й ідентифікація кола національних і регіональних інтересів, що потребують захисту, прогнозування та аналіз спектра внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть вплинути на життєво важливі інтереси держави та суспільства [80, С. 12-16]. Завдяки такій концептуалізації автор пропонує побудову системи комплексних заходів протидії загрозам національній безпеці, у тому числі створення механізмів стабілізації функціонування критичної інфраструктури.

У сучасній юридичній науці спостерігається стійка тенденція до домінування досліджень, присвячених проблематиці забезпечення правопорядку та безпеки суспільства, що пояснюється фундаментальною роллю цих категорій у функціонуванні правової держави та реалізації її основних функцій. Правопорядок і безпека суспільства становлять основу стабільності соціальних відносин, захисту конституційних прав і свобод громадян, а також належного функціонування державних інститутів. Саме тому юридична наука виробила широкий спектр теоретичних і прикладних підходів до розкриття сутності цих понять, механізмів їх забезпечення та правових інструментів їх захисту.

Разом із тим міждисциплінарний характер галузі «Публічне управління та адміністрування» зумовлює необхідність інтеграції правових досліджень із напрацюваннями суміжних наук, зокрема державного управління, політології, соціології та економіки. Такий підхід дозволяє сформувати цілісне уявлення про інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки суспільства як багатовимірну систему, де юридичні норми, інститути та управлінські практики взаємодіють у межах єдиного

процесу державного регулювання. У цьому контексті заслуговують на увагу наукові праці, що безпосередньо пов'язані з аналізом стратегічних і організаційно-правових засад національної безпеки, модернізацією правоохоронної функції держави, дослідженням адміністративно-правових механізмів забезпечення публічного порядку, а також розробленням моделей стратегічного управління у сфері публічної безпеки.

Так, зокрема, у науковій праці Ю.Б. Курилюка «Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері» (2020) [34] правопорядок у прикордонній сфері трактується як специфічний режим соціального простору, регламентований законодавством України, що покликаний гарантувати збалансований стан захищеності суспільних відносин від зовнішніх та внутрішніх загроз. Автор підкреслює, що прикордонний правопорядок водночас є простором правової безпеки людини, суспільства та держави, який забезпечує належний рівень захисту їхніх основоположних прав та інтересів.

На думку дослідника, охорона фундаментальних засад державного та суспільного буття можлива лише за умови тісної взаємодії органів охорони правопорядку з інституціями місцевого самоврядування та активною участю громадськості у процесах превенції та недопущення загроз різного походження. Такий підхід демонструє комплексний характер забезпечення правопорядку, що виходить за межі виключно державного контролю та ґрунтується на принципах партнерства й співробітництва. Курилюк також визначає систему органів охорони правопорядку як сукупність інституцій, створених відповідно до законодавства України, які наділені спеціальними завданнями та правоохоронними повноваженнями [34, С. 373–375]. Ці інституції функціонують у межах адміністративно-правової моделі, забезпечуючи реалізацію норм права, підтримання правопорядку й захист національної безпеки у прикордонній сфері. Таке бачення акцентує увагу на інституційно-правовій взаємодії як ключовому інструменті у формуванні сучасної системи гарантування безпеки держави.

П.П. Богуцький у своєму дослідженні «Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки» (2020) [6] вперше обґрунтував доктринальні засади права національної безпеки України, запропонувавши інтегративний підхід, який поєднує філософські, політологічні, соціологічні та правові знання, як загальнотеоретичні, так і спеціально-галузеві. Такий підхід дозволив розкрити зміст категорії «національна безпека» у комплексному міждисциплінарному вимірі, де акцент робиться на застосуванні системних, інституційно-функціональних та синергійних методологій. Концептуальною основою для побудови цієї доктрини стала ідея потребового підходу до праворозуміння, що передбачає визначення права національної безпеки як такої системи, яка відповідає об'єктивним потребам суспільства та держави у захисті життєво-важливих інтересів.

У межах цього дослідження також доведено, що правова система національної безпеки України має нелінійний характер, що відображається у взаємопоєднанні ціннісних орієнтацій, морально-етичних засад і соціальних комунікацій, які впливають на процес формування системи права. Це означає, що національна безпека не може бути зведена лише до сукупності нормативних приписів, а охоплює ширший контекст — взаємодію суспільних цінностей, етичних норм і правових механізмів. Таким чином, розроблені Богуцьким доктринальні підвалини не лише формують науково-методологічну базу для подальших досліджень, а й сприяють удосконаленню державної політики у сфері національної безпеки [6, С. 323-330].

Підходячи до осмислення права національної безпеки як нового комплексного феномена, варто звернути увагу на його багатокомпонентну природу, що поєднує нормативний, аксіологічний та комунікативний виміри. Насамперед ідеться про те, що формування зазначеного галузевого масиву не зводиться до механічного накопичення спеціальних законів і підзаконних актів; воно охоплює глибинні процеси інституційного узгодження, інтеграції цінностей, а також формування узгодженої правової свідомості. Право національної безпеки поступово утверджується як дисципліна, котра

фактично кристалізує у собі досвід численних наукових шкіл із державознавства, політичної філософії, соціології ризику та прав людини, що у сукупності надає йому міждисциплінарної цілісності. За таких умов особливого значення набуває категорія «ціннісна нормативність», коли класичні форми юридичної регламентації доповнюються морально-етичними орієнтирами і соціальними очікуваннями, без яких легітимація норм виявляється неповною. Синтез цих підходів посилює спроможність національного права реагувати на нестабільні безпекові виклики, що розгортаються у контексті глобалізаційних і регіональних процесів, а також у середовищі швидкої технологічної еволюції.

Водночас природа права національної безпеки вимагає переосмислення традиційної ієрархії джерел права та ролі суб'єктів правотворчості. Наднаціональні норми, стандарти прав людини, міжнародні домовленості, рішення конституційної юрисдикції та практики органів публічної влади входять у складну комбінацію, створюючи своєрідну мережеву архітектуру правового регулювання. У цій мережі провідним системоутворюючим чинником виступає не стільки формальна підпорядкованість актів, скільки їх узгодженість щодо основоположних цінностей – гідності, свободи, безпеки й справедливості. За таких обставин постає завдання еволюційного оновлення методів правотворчості, серед яких ключовою рисою є інтеграція прогнозно-аналітичних підходів, що дозволяють оцінювати довгострокові наслідки нормативних рішень для різних сфер суспільного розвитку. Акцент на проактивності й запобіганні ризикам перетворює право національної безпеки на динамічний механізм адаптації, здатний забезпечити баланс між стабільністю правопорядку і необхідною гнучкістю у швидкоплинному безпековому середовищі. У підсумку окреслюється тенденція до формування цілісної доктрини, де людська гідність постає вихідною категорією, а національні інтереси розглядаються крізь призму гарантування безпечних умов життєдіяльності кожної особи та сталого розвитку суспільства й держави.

У наукових напрацюваннях П. П. Богуцького ключовим результатом є обґрунтування положення про те, що суб'єктність людини у сфері права національної безпеки реалізується передусім через право людини на безпеку, яке він розглядає як абсолютне та водночас суб'єктивне право у системі правовідносин, що формуються у процесі забезпечення національної безпеки. Ця теза дозволяє інтегрувати проблематику прав людини безпосередньо у площину правового регулювання безпекових процесів, що відповідає європейським підходам до трактування права на безпеку як невід'ємного та універсального.

Удосконалюючи наукову концептуалізацію безпеки, Богуцький формує три взаємопов'язані концепції. Перша — це концепція взаємодії права і держави у сфері забезпечення національної безпеки, в якій визначається принципова залежність держави від права та підпорядкованість її діяльності правовим нормам [6]. Такий підхід відображає ідею верховенства права та протистоїть будь-яким проявам пріоритету політичної доцільності над юридичною обґрунтованістю. Друга — концепція прав людини, що виходить із пріоритетності права на життя і на безпеку як базових і засадничих для правового статусу особи у суспільстві. Цей підхід зміцнює аксіологічну основу правової системи, визначаючи права людини не лише як юридичні конструкції, але й як фундаментальну цінність, яка забезпечує розвиток суспільних відносин. Третя — концепція правової безпеки України, яку автор визначає як стан захищеності національної правової системи від негативного впливу нормативних та інституційних чинників у контексті глобалізаційних процесів, правової конвергенції та акультурації [6].

Система правового забезпечення національної безпеки, на думку П.П. Богуцького, передбачає інтеграцію кількох ключових складових — нормативно-правової, інституційної, організаційної, а також формування стратегічної компетентної правової культури, яка забезпечує належний рівень адаптивності й ефективності всієї безпекової системи [6]. Такий підхід підкреслює, що лише поєднання норм права з інституційними практиками та

належною культурою правозастосування здатне створити умови для реального забезпечення безпеки особи, суспільства і держави.

У свою чергу, І.М. Доронін у науковій праці «Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження» (2020) [12] розкриває феномен національної безпеки через призму її впливу на державу як основного регулятора суспільних відносин. Автор наголошує, що ключовою метою держави є створення безпечних умов для кожного громадянина та суспільства в цілому, а забезпечення національної безпеки визначається основною функцією держави, яка водночас слугує запобіжником надмірного втручання у суспільні процеси. Водночас Доронін виокремлює комплекс взаємопов'язаних функцій у сфері безпеки, серед яких державна, воєнна, економічна, екологічна та громадська безпека, підкреслюючи їхню єдність у межах загальної безпекової парадигми [12].

Особливу увагу дослідник приділяє організаційно-правовій моделі забезпечення національної безпеки, яка в Україні має певні недоліки, зумовлені незавершеністю реформ у сфері державного управління. Діяльність органів, покликаних забезпечувати безпеку — зокрема правоохоронних структур і спеціальних служб, — характеризується, на його думку, фрагментарністю, суперечливістю та наявністю правових прогалин, що ускладнює координацію та результативність їхніх дій [12, С. 391–392]. Ці висновки підтверджують потребу у подальшій розробці комплексних правових і адміністративних механізмів, спрямованих на усунення хаотичності в роботі безпекових інституцій і посилення системності у реалізації політики національної безпеки.

Відзначаючи зазначені критичні зауваги щодо існуючої моделі забезпечення національної безпеки, доцільно звернутися до ширшого виміру теорії безпеки, у якому пріоритетною виступає людиноцентрична парадигма. Її сутність полягає у тому, що держава, реалізуючи свої владні прерогативи, повинна формувати такі нормативні та організаційні умови, у яких безпека особи, а не лише інституційна стійкість державного апарату, стає

системоутворювальним чинником. Цей підхід суттєво змінює традиційну концепцію «жорсткої» безпеки, де домінують воєнно-політичні параметри, й розширює її за рахунок соціальних, економічних та культурних вимірів, що у підсумку забезпечує більш збалансований та адаптивний характер державної політики. Одночасно виникає потреба у посиленні горизонтальних зв'язків між різними секторами безпеки, оскільки взаємозалежність викликів у сучасному глобалізованому світі зумовлює безперервний обмін інформацією, спільне планування і розвиток міжвідомчих механізмів реагування. У цьому контексті особливого значення набувають механізми інклюзивного врядування, які передбачають залучення представників громадянського суспільства, академічної спільноти та бізнес-структур до процесу напрацювання стратегічних рішень, що гарантує врахування різноманітних інтересів і підвищує легітимність обраних пріоритетів.

Паралельно із трансформацією управлінських моделей змінюється й методологічна база досліджень: від суто галузевого аналізу політико-правових документів науковці переходять до використання міждисциплінарних методів, які дозволяють комплексно оцінювати соціальні ризики та їхній вплив на національну безпеку. Дедалі більшої популярності набувають якісні й кількісні соціологічні дослідження, інструменти прогностичного моделювання та сценарного аналізу, що забезпечують своєчасне виявлення трендів і потенційних загроз. Такий науковий ракурс підкріплює тезу про невіддільність безпекової політики від питань соціальної справедливості, рівного доступу до ресурсів і поваги до людської гідності. Відтак адміністративні реформи у сфері безпеки дедалі частіше орієнтовані на посилення соціальної компоненти, формування розгалуженої системи соціального захисту і підтримки вразливих груп населення. Це, у свою чергу, актуалізує потребу в чіткому визначенні ролі та відповідальності кожного актора соціальних відносин, зокрема держави, місцевих громад і недержавних організацій, що співпрацюють у форматі партнерства задля

досягнення спільної мети – сталого, справедливого та безпечного середовища для людини та суспільства.

У монографії О.Г. Сидорчук «Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення» (2018) [82] соціальна безпека розглядається як багатовимірне явище, пізнання якого неможливе без урахування взаємозалежності та взаємодії основних суб'єктів — людини, суспільства і держави. Авторка пропонує власне визначення цієї категорії, трактуючи її як стан і водночас здатність гарантувати захищеність соціальних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, що прямо чи опосередковано впливають на соціальну та національну безпеку. Особливий акцент зроблено на тому, що соціальна безпека передбачає не лише захист, а й створення умов для запобігання ризикам і ліквідації потенційних соціальних загроз [82, С. 426].

На думку О.Г. Сидорчук, система соціальної безпеки має специфічну структуру, модифіковану з урахуванням потреб і параметрів безпеки кожного з рівнів — індивідуального, суспільного і державного. Її ефективна реалізація можлива лише завдяки синтезу державної, громадської та особистісної безпеки, а також за умови прояву суб'єктності усіх учасників суспільних відносин. При цьому ключовою, базовою складовою системи визначається людина, адже саме її соціальні інтереси мають бути в центрі уваги як держави, так і суспільства [82, С. 426–427]. Такий підхід формує людиновимірну концепцію соціальної безпеки, де всі інституційні та організаційні механізми підпорядковуються забезпеченню гідного рівня життя, соціальної стабільності та гармонійного розвитку суспільства.

Д.А. Морковін визначає сутність та особливості адміністративно-правового забезпечення правоохоронної діяльності у науковій праці «Адміністративно-правове забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України» (2023) [42]. Автором вперше кваліфіковані основні функції Національної гвардії як суб'єкта правоохоронної діяльності, а саме:

- 1) безпосереднього захисту життя і здоров'я громадян;
- 2) охорона об'єктів особливо важливих для суспільного устрою;
- 3) пов'язані з суспільними процесами деструктивного характеру (кризові функції);
- 4) пов'язані із забезпеченням правопорядку, зумовлені природними та технологічними процесами (кризові функції);
- 5) правоохоронно-відповідальні;
- 6) пов'язані із протидією зовнішньої агресії [42, С. 20-22].

У науковій праці Д.А. Морковіна «Адміністративно-правове забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України» (2023) [42] розкрито сутність адміністративно-правового забезпечення діяльності цього військового формування у структурі правоохоронної системи. Вперше автором була здійснена класифікація основних функцій Національної гвардії як суб'єкта правоохоронної діяльності, серед яких виділено: безпосередній захист життя і здоров'я громадян, охорону об'єктів особливої важливості для суспільного устрою, реагування на деструктивні суспільні процеси природного чи техногенного походження, виконання правоохоронно-відповідальних завдань, а також участь у протидії зовнішній агресії [42, С. 20–22]. У своїх висновках Морковін підкреслює, що правовий статус Національної гвардії як суб'єкта правоохоронних органів є складним через багаторівневу систему правоохоронних інституцій в Україні, які мають повноваження на здійснення оперативних функцій у сфері захисту правопорядку [42, С. 23].

Паралельно з цим Р.В. Герасимчук у своїх наукових дослідженнях пропонує розглядати публічний правопорядок як якісну характеристику суспільних відносин у сфері публічної безпеки, що передбачає забезпечення прав і свобод людини в межах, визначених суспільством і врегульованих чинним законодавством. Він водночас визначає публічний правопорядок як систему державних заходів, у тому числі примусового характеру, та спеціальних імперативних вимог до поведінки особи, спрямованих на

недопущення порушень прав людини, загроз суспільним інтересам та нормам суспільної моралі [9, С. 22]. Такий підхід дозволяє тлумачити публічний правопорядок як багаторівневу категорію, що поєднує нормативно-правові, організаційні та соціально-етичні аспекти забезпечення безпеки, формуючи основу функціонування механізмів публічного адміністрування у сфері правоохоронної діяльності.

Р.В. Герасимчук у своїх наукових напрацюваннях пропонує класифікацію суб'єктів забезпечення публічної безпеки та порядку на регіональному рівні за чотирма групами: по-перше, це вищі органи державної влади, які формують політику у визначених сферах; по-друге, суб'єкти контролю й відповідальності за реалізацію державної політики; по-третє, органи, що безпосередньо забезпечують функціонування регіонів; і, по-четверте, спеціальні або цільові суб'єкти, діяльність яких має вузькоспеціалізований характер [9, С. 21]. Така класифікація дає змогу більш чітко окреслити систему взаємодії у сфері підтримання публічної безпеки на місцевому рівні, де ключовим чинником виступає баланс між централізованим управлінням і локальною специфікою.

У цьому контексті особливу увагу привертає дослідження В.І. Шкіндюка «Адміністративно-правові засади взаємодії та координації у сфері правоохоронної діяльності на регіональному рівні» (2022) [100]. Автор наголошує на перспективності використання електронної координації дій правоохоронних органів як інструменту підвищення оперативності реагування на загрози життю, здоров'ю громадян та загалом національній безпеці. Вперше визначено специфічні особливості правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії та координації: по-перше, їх основним завданням у межах єдиної мети є забезпечення режиму законності та правопорядку; по-друге, існування цих органів об'єктивно зумовлене реалізацією правоохоронної функції держави через узгоджену діяльність і спільну реалізацію визначених заходів [100, С. 19–21]. Такий підхід демонструє, що

взаємодія у сфері правоохоронної діяльності дедалі більше залежить від технологічних інновацій та інтегрованих управлінських рішень.

Посилення координації між органами, покликаними підтримувати правопорядок, дедалі частіше розглядається науковою спільнотою не лише як питання організаційного вдосконалення, а як стратегічний маркер зрілості всієї системи публічного управління. У сучасних умовах багаторівневої безпекової турбулентності вирішальне значення має здатність оперативно поєднати ресурсні, інформаційні й аналітичні потоки різних відомств в цілісний процес, який забезпечує безперервність реагування та запобігає дублюванню функцій. У цьому контексті концепція електронної координації, окреслена В. І. Шкіндюком, здобуває додану цінність, адже ґрунтується на принципі єдиної цифрової платформи, де інтегруються бази даних, алгоритми оцінювання ризиків та інструменти спільного планування операцій. Така трансформація сприяє підвищенню прозорості управлінських процедур, оскільки кожна дія фіксується в режимі реального часу й може бути проаналізована в аспекті відповідності законодавству й етичним стандартам. Водночас цифрова синхронізація вимагає посиленого акценту на захисті персональних даних, адже витік чи несанкціоноване втручання потенційно компрометує як оперативні дії, так і громадську довіру до інституцій безпеки.

Не менш важливою складовою модернізації взаємодії правоохоронних органів є розвиток спільної професійної культури, що базується на взаємоповазі, чітко визначеному розподілі повноважень і стандартизованих протоколах комунікації. Гуманітарний вимір цієї культури передбачає формування готовності до міжвідомчого навчання, спільних тренувань і взаємного стажування, які дозволяють долати інерцію відомчого мислення та створювати єдине понятійне поле для оцінювання загроз. У багатьох європейських країнах саме міжвідомчі центри підготовки кадрів стали каталізаторами професійної соціалізації, де офіцери поліції, фахівці служби надзвичайних ситуацій та військові здобувають компетенції у сфері

кризового менеджменту, психології масових явищ і прав людини. Застосування такого підходу в українських реаліях сприятиме формуванню гнучких команд, здатних швидко масштабувати зусилля з урахуванням конкретних регіональних викликів.

Поряд із організаційними та технологічними інноваціями нагальною залишається потреба у системному нормативному переосмисленні співпраці між цивільними та військовими компонентами безпеки. Розбудова кластерної моделі, у якій кожен елемент – від муніципальної варти до підрозділів Збройних Сил – виконує чітко окреслену функцію, дає змогу мінімізувати прогалини в законодавстві, про які зазначав І. М. Доронін. Водночас така модель стимулює парламентський і громадський контроль, оскільки робить прозорою всю логіку передавання компетенцій і ресурсів. У результаті досягається баланс між гнучкістю реагування та нормативною визначеністю, що у підсумку зміцнює легітимність рішень і підвищує рівень довіри населення до державних інституцій, покликаних гарантувати дотримання прав людини та захист національних інтересів.

Окремо варто відзначити наукові позиції В.М. Коломійця, який, досліджуючи організацію та функціонування правопорядку у Збройних Силах України, зокрема діяльність Військової служби правопорядку, запропонував історико-правове підґрунтя розвитку військової юстиції до початку ХХІ століття. На основі цього аналізу автор пропонує структуру військових судів, що включає три рівні та передбачає створення спеціалізованих судових органів, уповноважених розглядати адміністративні й кримінальні справи, пов'язані з правопорушеннями військовослужбовців і діяльністю військової поліції [28]. Така концепція спрямована на зміцнення інституційного каркасу військової юстиції, а також на посилення системи правового забезпечення дисципліни та правопорядку у військовій сфері.

У своїй праці «Забезпечення правопорядку в Збройних Силах України: адміністративно-правові аспекти» (2020) [28] В.М. Коломієць аналізує питання міжнародного співробітництва України у сфері підтримання

правопорядку у військових формуваннях та підкреслює необхідність запозичення зарубіжного досвіду у створенні та функціонуванні військової поліції. На думку автора, Військова служба правопорядку має бути наділена спеціальним організаційно-правовим статусом у системі правоохоронних органів, що дозволило б забезпечити чітке визначення її завдань, повноважень і компетенцій. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності механізмів гарантування військової дисципліни та правопорядку у Збройних Силах України.

Коломієць пропонує розглядати правозабезпечувальну діяльність у ЗСУ як багаторівневу систему заходів, які мають правовий, організаційний та контрольний характер. До ключових інструментів підтримання законності та дисципліни у військовій сфері він відносить правове виховання особового складу, видання наказів, розпоряджень та інших нормативно-правових актів, постійний контроль і перевірку за їх виконанням, розгляд заяв, скарг і пропозицій військовослужбовців, проведення службових розслідувань, а також притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності [28]. Така система, на думку дослідника, не лише зміцнює правопорядок у військовій організації, але й сприяє формуванню високих стандартів військової дисципліни, що є передумовою ефективної обороноздатності держави.

У дослідженні А. Г. Мосейка «Публічне адміністрування у сфері національної безпеки України» (2019) акцентується увага на комплексному розумінні сутності та специфіки публічного адміністрування в цій сфері. Автор визначає його як діяльність відповідних суб'єктів, що здійснюється через прийняття адміністративних рішень та надання адміністративних послуг, і має нормативно врегульований характер [44]. Основна мета такої діяльності полягає у реалізації норм правових актів, що регламентують сферу національної безпеки, забезпечуючи тим самим узгодженість правових і управлінських механізмів.

У структурі дослідження виокремлено об'єкт публічного адміністрування, яким є суспільні відносини у сфері національної безпеки. Вони охоплюють процеси створення правових норм, визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-охоронних відносин, попередження й припинення правопорушень, а також застосування механізмів юридичної відповідальності у випадку їх порушення. Такий підхід дозволяє розглядати публічне адміністрування не як статичний набір дій, а як динамічну систему регулятивних і превентивних заходів, які прямо впливають на стан національної безпеки.

Суб'єктами публічного адміністрування у цій сфері, за Мосейком, виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інституції громадянського суспільства. Автор наголошує, що ефективність забезпечення національної безпеки досягається лише у разі їхньої цілеспрямованої взаємодії та єдності дій, оскільки жоден із суб'єктів, навіть державні органи з найбільш широкими повноваженнями, не здатні самотійно забезпечити належний рівень захищеності [44, С. 183-184]. Таким чином, публічне адміністрування у сфері національної безпеки трактується як інтегрована система діяльності державних і недержавних суб'єктів, спрямована на узгоджене функціонування правових, організаційних і соціальних механізмів гарантування безпеки.

У дисертаційній роботі С.І. Шевченка «Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку» (2018) [98] акцентовано увагу на наявності юридичної колізії між поняттями «громадський порядок» і «публічний порядок» у науковому та правозастосовному просторі. Автор пропонує розв'язати цю проблему шляхом уведення до національного законодавства категорії «публічний правопорядок», яка б забезпечила більш чітке нормативне визначення та дозволила оновити класифікацію нормативно-правових актів у цій сфері.

Шевченко підкреслює соціальне призначення Національної поліції, яке полягає у підтриманні балансу між забезпеченням публічного правопорядку

та гарантіями дотримання конституційних прав і свобод людини. Науковець наголошує на необхідності зміцнення взаємодії поліції з органами місцевого самоврядування через створення муніципальної поліції, що фінансувалася б з місцевих бюджетів, а також на важливості партнерства з громадськістю. Зокрема, він пропонує впроваджувати програми співпраці з населенням щодо охорони правопорядку, запроваджувати моральні й матеріальні форми заохочення громадян, розвивати навчальні ініціативи для осіб, які залучаються до забезпечення публічного правопорядку, і водночас формувати довіру суспільства до поліції.

Серед науково-практичних рекомендацій Шевченка особливе місце займає пропозиція щодо розроблення та ухвалення Концепції взаємодії підрозділів Національної поліції з громадськістю та органами місцевого самоврядування. Ця Концепція, на думку автора, має передбачати модернізацію законодавства і нормативно-правових документів, створення системи методичного забезпечення, розвиток програм професійного навчання для поліцейських, а також використання позитивного зарубіжного досвіду у сфері взаємодії правоохоронних органів із суспільством [98]. Таким чином, робота С.І. Шевченка не лише окреслює проблемні аспекти у правовому регулюванні діяльності поліції, але й пропонує комплексний шлях удосконалення механізмів забезпечення публічного правопорядку в Україні.

У дисертаційному дослідженні В.В. Аброськіна «Адміністративно-правові засади забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки в умовах антитерористичної операції» (2018) [2] обґрунтовується дуалістичний підхід до повноважень поліції у сфері забезпечення безпеки в умовах АТО. Цей дуалізм проявляється у двох рівнях: загальному та спеціальному. На загальному рівні діяльність поліції регламентується нормативно-правовими актами, що визначають її статус як правоохоронного органу. На спеціальному ж рівні йдеться про конкретизацію повноважень і форм діяльності поліції в умовах проведення антитерористичних операцій,

які мають винятковий правовий режим і потребують особливого підходу до організації безпекових заходів.

Автор підкреслює провідну роль органів поліції серед інших суб'єктів забезпечення публічної безпеки й правопорядку під час АТО. Така роль зумовлена не лише їхніми функціональними можливостями, а й концептуальною трансформацією самої поліції у межах нової філософії діяльності — «служіння суспільству шляхом надання поліцейських послуг». Це означає, що забезпечення публічної безпеки трактується не як суто примусова діяльність, а як суспільно орієнтована функція, спрямована на захист життя, прав і свобод людини.

Визначаючи організаційний механізм забезпечення публічної безпеки в умовах АТО, Аброськін акцентує на необхідності чіткої кореспонденції положень чинного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів щодо використання категорій «публічний порядок» і «публічна безпека». На його думку, неврегульованість і розбіжності у вживанні цих понять ускладнюють роботу правоохоронних органів та створюють ризики неоднозначного тлумачення, що знижує ефективність системи забезпечення безпеки в умовах надзвичайних ситуацій [2]. Таким чином, дослідження підкреслює потребу у вдосконаленні термінологічного апарату й правових механізмів для забезпечення більшої узгодженості діяльності поліції у сфері національної безпеки.

Системні перетворення, що охоплюють сектор безпеки та правоохоронну сферу України в останнє десятиліття, продемонстрували, наскільки важливою є інтеграція теоретичних напрацювань із практичними потребами органів публічної влади під час реагування на комплексні загрози. У цьому контексті ґрунтовні дослідження, присвячені адміністративно-правовим засадам діяльності Національної поліції, Національної гвардії, Військової служби правопорядку та інших суб'єктів сектору безпеки, утворюють методологічну основу для формування оновлених управлінських підходів. Посилення ролі поліції як провідного гаранта публічної безпеки в

умовах надзвичайних ситуацій, включно з антитерористичними операціями, актуалізує потребу у чітко регламентованій координації з військовими та цивільними інституціями, що забезпечують стабільність правопорядку та громадської безпеки. Така координація має спиратися не лише на вертикальне підпорядкування, а й на горизонтальні зв'язки, які передбачають швидкий обмін інформацією, спільне планування превентивних заходів і вироблення уніфікованих стандартів реагування на ризики. Досвід кризових подій доводить: ефективність заходів забезпечення порядку значною мірою залежить від того, наскільки оперативно задіяні структури можуть інтегрувати свої ресурсні та аналітичні можливості у єдиний управлінський цикл «передбачення – попередження – реагування – відновлення». Саме тому науковці пропонують концепції електронної координації, діджиталізованих ситуаційних центрів та міжвідомчих груп швидкого реагування, здатних функціонувати за принципом єдиного інформаційного простору, де кожен суб'єкт має доступ до актуальних даних і чітко визначених процедур взаємодії. Окремого значення набуває питання нормативного узгодження термінів «публічний порядок», «публічна безпека» та «громадська безпека», адже саме семантична однозначність забезпечує передбачуваність правозастосування і унеможливорює колізії під час практичного виконання завдань. Крім того, підходи, що ґрунтуються на філософії сервісної поліції, акцентують пріоритет прав і свобод людини у співвідношенні з вимогами колективної безпеки, що вимагає поглиблення правопросвітницької роботи, розширення інститутів громадського контролю й формування довіри між населенням та правоохоронними органами. У таких умовах інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку поступово набуває рис гнучкої, багаторівневої системи, здатної адаптуватися до динаміки загроз, що трансформуються, і водночас зберігати стійкість у дотриманні верховенства права, що залишається ключовою передумовою легітимності будь-яких дій держави у сфері безпеки.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу наукових досліджень у галузі державного управління, публічного управління, адміністрування та юридичних наук, що стосуються інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства, можна виокремити як теоретико-методологічні, так і науково-практичні вектори розвитку сучасних міждисциплінарних напрямів, зокрема: державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку; стратегічне управління в умовах забезпечення публічної безпеки; формування та реалізація публічноуправлінської діяльності в системі правоохоронних органів; державне управління у сфері національної безпеки України; адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері; теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки; національна безпека України в інформаційну епоху; соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення; адміністративно-правове забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України; адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні; адміністративно-правові засади взаємодії та координації у сфері правоохоронної діяльності на регіональному рівні; забезпечення правопорядку в збройних силах України; публічне адміністрування у сфері національної безпеки України; адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку; адміністративно-правові засади забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки в умовах антитерористичної операції.

За результатами здійсненого аналізу наукових праць у галузях державного управління, публічного адміністрування та юридичних наук, що стосуються проблематики інституційно-правових механізмів забезпечення правопорядку та безпеки суспільства, було виявлено суттєву прогалину у дослідницькому полі. Зокрема, встановлено, що протягом останніх п'яти років у публічному доступі відсутні дисертаційні дослідження, присвячені

безпосередньо тематиці нашого наукового пошуку. Це свідчить про те, що хоча окремі аспекти національної безпеки, публічного управління, діяльності правоохоронних органів та адміністративно-правових засад правопорядку досліджувалися різними вченими, комплексного системного опрацювання саме інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства як самостійного предмета дисертаційного дослідження у сучасному науковому просторі здійснено не було. Водночас, отримані результати їхньої наукової праці послужать теоретико-методологічною основою для нашого дослідження, в рамках якого передбачено вирішення актуального наукового завдання, що укладається у комплексному дослідженні розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування й розробці науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи публічного управління в галузі забезпечення правопорядку та безпеки суспільства. Такий стан справ не лише підкреслює новизну й актуальність обраної теми, але й підтверджує її наукову значущість та потребу у ґрунтовному теоретико-методологічному аналізі з подальшим практичним застосуванням результатів у системі державного управління та правотворчості.

1.3. Теоретико-методологічні засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування.

У ході проведеного аналізу наукових досліджень у сфері державного управління, публічного адміністрування та права за напрямком інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства було виокремлено низку теоретико-методологічних і науково-практичних векторів, що становлять основу сучасного міждисциплінарного розвитку.

Важливим є те, що зазначені напрями інтегрують як правові, так і управлінські компоненти, що дозволяє розглядати їх у контексті формування комплексної моделі безпекової політики.

Серед ключових векторів вирізняється дослідження державної політики у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку, що охоплює питання формування стратегічних пріоритетів і вироблення механізмів реалізації національних інтересів. Важливе місце займає стратегічне управління у сфері публічної безпеки, яке розкриває роль інструментів прогнозування та планування в умовах загроз різного характеру. Значний науковий інтерес становить формування і реалізація публічноуправлінської діяльності у системі правоохоронних органів, що дає змогу оцінити специфіку їхньої функціональної організації та ролі у забезпеченні конституційного ладу й правопорядку.

Окремо слід виділити державне управління у сфері національної безпеки України, яке є складовою сучасних адміністративних реформ та потребує переосмислення в умовах збройної агресії, а також адміністративно-правові та кримінологічні засади правопорядку в прикордонній сфері, що набувають особливої актуальності у контексті інтеграційних процесів і безпекових викликів. Теоретичні основи становлення та розвитку права національної безпеки формують методологічну базу для подальшого удосконалення національного законодавства, тоді як вивчення безпеки України в інформаційну епоху дозволяє розкрити ризики, пов'язані з цифровими трансформаціями та кіберзагрозами.

До важливих векторів також належать соціальна безпека, що охоплює питання державного регулювання й організаційно-економічного забезпечення, та адміністративно-правові засади правоохоронної діяльності, включно з аспектами публічної безпеки й порядку на регіональному рівні. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження правових засад взаємодії та координації діяльності органів правопорядку, а також

забезпечення правопорядку у Збройних Силах України. Нарешті, перспективними напрямками залишаються вивчення публічного адміністрування у сфері національної безпеки, адміністративно-правового регулювання поліцейської діяльності та аналіз ролі Національної поліції у забезпеченні публічної безпеки в умовах антитерористичних операцій.

Теоретико-методологічні підходи до визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства доповнено аналізом сучасних наукових публікації фахових видань України, автори яких висвітлюють антропологічні аспекти соціальної безпеки, уточнюють і розширюють понятійно-категоріальний апарат державної політики в сфері правоохоронної діяльності, визначають форми реалізації взаємодії органів правопорядку з органами публічної влади у сфері забезпечення правопорядку та ознаки сучасного правопорядку у сфері національної безпеки.

Зокрема, у опублікованих результатах наукового дослідження Я.Я. Мельника «Антропологія соціальної безпеки за локальною ознакою «масової осілості» у призмі парадигми урбаністики» (2020) [37] автор дійшов висновків, що відбувається зміна цілісної мети соціального буття людини, а це, в свою чергу, потребує заміни або кореляцій прав і обов'язків людини до природних прав і обов'язків. Тобто виникає потреба у зміні концепції правового регулювання соціальних прав у державі, а саме: забезпечення нових соціальних гарантій, що виявляє необхідність в іншій моделі забезпечення соціальної безпеки. Якщо не враховувати даних обставин, може виникнути дисбаланс правового регулювання і дисфункція забезпечення прав на здоров'я, якість життя людини, тощо, що є загрозою забезпечення соціальної безпеки. Я.Я. Мельник зазначає, що в аксіологічному сенсі виникає необхідність зміні змісту правовідносин безпеки в державі, а також національної захищеності держави, а антропологічний фактор змінює стратегію та політику забезпечення безпеки людини, суспільства та держави

шляхом прогнозування, визначення сучасних змін, орієнтирів соціальної безпеки [37].

У науковій публікації В. В. Євдокимова (2020) «Понятійно-категоріальний апарат державної політики в сфері правоохоронної діяльності» [22] автором сформовано низка підходів щодо визначення правоохоронної діяльності крізь призму:

- професійної діяльності;
- правозахисної діяльності;
- цілеспрямованих дій та заходів;
- форм поведінки органів державної влади;
- діяльності спеціальних органів державної влади;
- специфічного виду діяльності держави;
- форми організації державних функцій.

В. В. Євдокимов зазначає, що правоохоронна діяльність як об'єкт державної політики має більш підходів щодо ідентифікації ознак цього суспільного явища і сформував власні підходи до визначення правоохоронної діяльності як об'єкту державного управління щодо законності, громадського порядку, безпеки суспільних відносин, запобіганні і протидії злочину примусовими та юридичними способами в якості функції держави, діяльності спеціальних органів державної влади, діяльності приватних установ, діяльність об'єкту державної політики. [22].

О.В. Крижановська в опублікованому дослідженні (2020) «Форми реалізації взаємодії Національної поліції з органами публічної влади у сфері забезпечення правопорядку» [32] дійшла висновків, що [32]:

1) Національна поліція України здійснює свою діяльність на основі партнерства та тісної співпраці територіальними громадами і громадськими об'єднаннями для задоволення їх потреб;

2) з урахуванням специфіки проблем регіону, територіальної громади у плануванні діяльності органів та підрозділів поліції визначаються умови та причини правопорушень;

3) формування взаємовідносин між державою та громадянським суспільством відбувається під постійним впливом змін в українському соціумі у політичних, економічних сферах;

4) політична стабільність та процвітання у державі можливо на основі постійної взаємодії влади і суспільства, зокрема виявлення та усунення проблем у впровадженні поліцейської діяльності.

О. Пучков у публікації «Поняття та ознаки сучасного правопорядку у сфері національної безпеки» (2018) [76] встановив, що у сфері національній безпеки правопорядок – це статико-динамічний реальний соціально-правовий стан життя із захистом національних об'єктів, інтересів та цінностей від потенційних та реальних загроз [76].

Таким чином на думку вчених зміна цілісної мети соціального буття людини, кореляцій до природних прав і обов'язків формує антропологічний фактор, який потребує зміни стратегії та політики забезпечення безпеки людини, суспільства та держави. Діяльність правоохоронних органів на основі партнерства та тісної співпраці територіальними громадами і громадськими об'єднаннями, взаємодія між державою та громадянським суспільством з метою вирішення проблемних питань є запорукою політична стабільність та процвітання у державі.

В рамках нашого дослідження і визначення теоретико-методологічних засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування побудуємо методологію дослідження, яка ґрунтується на системному підході та використанні загальнонаукових і спеціальних методах пізнання.

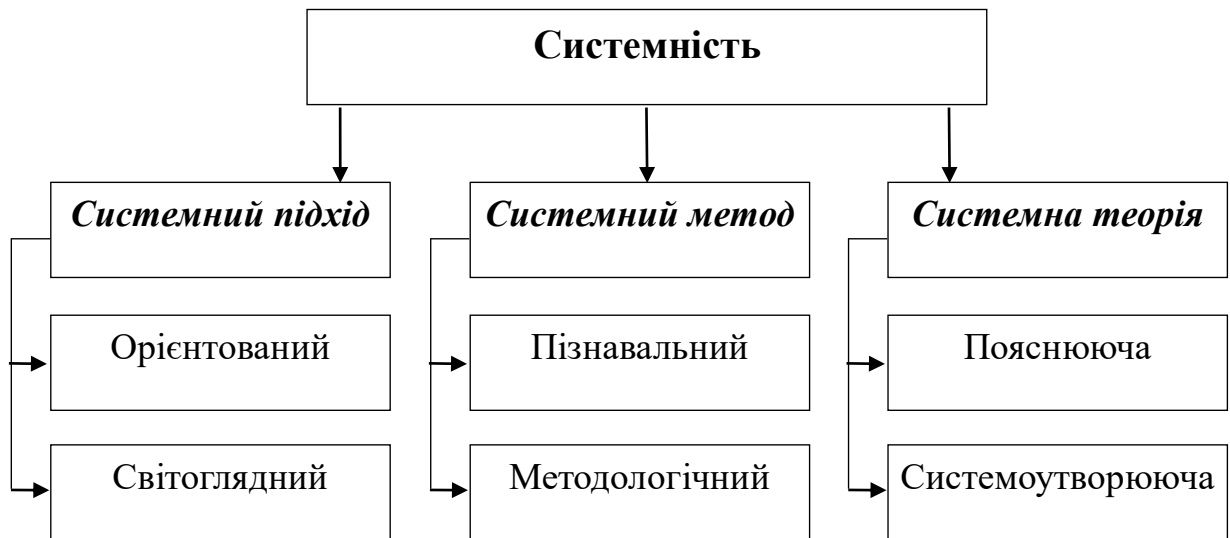

Рис. 1.1. Структура системності та функцій її складових

Системний підхід є основною ланкою у науковій діяльності, так як будь-яка система передбачає структурність, що сказатиметься із сукупності елементів та їх зв'язків і функцій, а це є цілісність та цілеспрямований розвиток [95].

За допомогою системного підходу визначимо наукове завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформулюємо мету та завдання щодо її досягнення відповідно до обраної теми дослідження.

Так об'єктом дослідження виступає забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління, а предметом дослідження є інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління.

Метою нашого дослідження є комплексне дослідження забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування, за результатами якого визначити напрямки розвитку інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку та безпеки

суспільства в системі публічного управління та адміністрування. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

1) вивчити та дослідити теоретико-методологічні засади інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування шляхом:

- вивчення понятійно-категоріального апарату щодо визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування;

- аналізу наукового доробку за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства;

- визначення теоретико-методологічних засад розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування;

2) проаналізувати та визначити міжнародно-правові основи забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві шляхом:

- аналізу міжнародних інструментів інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки;

- аналізу правового механізму міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки.

- встановлення сучасних аспектів розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС.

3) за результатами проведеного дослідження систематизувати інституційно-правовий механізмів у забезпеченні правопорядку і безпеки суспільства в Україні на основі інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні та побудови моделі інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні; а також охарактеризувати перспективи розвитку забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в сучасних умовах.

Для здійснення теоретичного та емпіричного дослідження базовими є загальнонаукові методи пізнання, серед яких, у загальнонауковому розумінні гуманітарних та соціальних наук є наступні:

- аналіз і синтез; аналіз (від грец. «розклад») – метод дослідження, який розчленує предмет дослідження на елементи, його складові в межах єдиного цілого; синтез (від грец. об'єднання, складання, з'єднання) – є методом дослідження протилежним аналізу;

- індукція і дедукція; індукція (від лат. «привести до») – метод формулювання висновку на основі формально-логічного розуміння, дослідженні фактів; дедукція (від лат. «відводити») – метод формулювання висновку на підставі загальних положень, доказів (аксіом, правил, законів тощо);

- аналогія і моделювання; аналогія (від грец. «відповідність») – метод представлення явищ або процесів з схожими властивостями, ознаками, відношеннями; моделювання – метод дослідження подібного (предмету дослідження) явища, процесу, у соціальних науках і науках управління моделювання – це основна категорія теорії пізнання в рамках системного підходу, яка імітує або описує явище (процес), його властивості, відображає інформацію про оригінальне явище (процес);

- тощо.

В рамках нашого дослідження крім загальнонаукових методів пізнання для досягнення поставленої мети та виконання вищезазначених завдань необхідним є поглиблене вивчення об'єкту та предмету дослідження, зокрема за допомогою використання спеціальних методів, а саме:

- структурно-функціонального методу для дослідження процесів і явищ шляхом ділення складних об'єктів на складові частини, вивчення їх функцій та зв'язків між ними у взаємодії з зовнішнім та внутрішнім середовищем;

- формально юридичного методу для дослідження юридичних фактів, їх тлумачення, виходячи з природи юридичної науки у пізнанні права і держави; цей метод дозволяє систематизувати, класифікувати, узагальнити та

описати явища та процеси, що дає можливість визначити категорії, поняття (зокрема суб'єкта права, норми права, правовідносини, правопорядок, та ін.);

- історико-правового методу для визначення генезису предмета дослідження та аналізу джерел права в історичній послідовності (у хронологічному порядку), що дозволяє охарактеризувати сучасний стан предмету дослідження та тенденції його розвитку.

Крім того, існує низка спеціальних методів пізнання, які комбінуються із загальними методами та комбінуються між собою і утворюють єдину систему пізнання. Зокрема в рамках нашого дослідження можна сформулювати певну методологію, яка має теоретико-методологічну основу, виходячи з системного та міждисциплінарного підходів, і яка ґрунтується на фундаментальних наукових положеннях державного управління, юридичної науки, публічному управлінні та адмініструванні, права наукових праць вітчизняних та закордонних вчених. Емпіричною складовою дисертаційного дослідження є національне законодавство України, міжнародні правові акти, статистична інформація та практичний матеріал, що містить актуальну інформацію щодо забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування.

Таким чином виходячи із системного підходу у нашому науковому дослідженні визначено наукове завдання (у пункті 1.2. дисертації), об'єкт і предмет дослідження, задання, які розв'язуються за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів пізнання відповідно до поставленої меті, що обумовлено темою дослідження.

Зокрема, теоретико-методологічні засади дослідження інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування досліджується шляхом вивчення та систематизації понятійно-категоріального апарату щодо інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування на основі факторного аналізу та синтезу; за допомогою формально-логічного аналізу, методів індукції та

дедукції аналізується науковий доробок за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства; теоретико-методологічні засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування визначаються із використанням гносеологічних методів пізнання. Міжнародно-правова основа забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві аналізується за допомогою структурно-функціонального, формально-юридичного та історико-правового методів, зокрема міжнародні інструменти інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки, правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки; за результатами проведеного аналізу можна охарактеризувати сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС. За допомогою дедуктивного та індуктивного методів пізнання можна систематизувати інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в Україні на основі розробки інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні. Використовуючи методи аналогії та моделювання будується модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні. Це в сукупності дозволяє охарактеризувати перспективи розвитку забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в сучасних умовах, сформулювати висновки та пропозиції щодо розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування.

Висновки до розділу 1.

У першому розділі дисертації *Теоретико-методологічні засади дослідження інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування* вивчено понятійно-категоріальний апарат визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування; проаналізовано науковий доробок за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства; визначено теоретико-методологічні засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування. На підставі чого сформульовані наступні висновки та авторські визначення:

1. Виходячи із проведеного дослідження понятійно-категоріального апарату щодо визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки, можна стверджувати, що інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки суспільства формулюється як інституційно-правова система, яка на основі взаємопов'язаних засобів і заходів, форм та методів суб'єкт-об'єктної взаємодії має об'єктивно необхідні умови для формування конституційного ладу, максимально повного забезпечення прав і свобод громадян, впорядкування суспільних відносин за допомогою законів та нормативно-правових актів у балансі інтересів та захисту від реальних або потенційних загроз особи, суспільства і держави.

2. За результатами здійсненого аналізу наукових досліджень у галузі державного управління, публічного адміністрування та юридичних наук, що стосуються проблематики інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства, можна виокремити взаємопов'язані

вектори розвитку сучасних міждисциплінарних напрямів, зокрема: державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку; стратегічне управління забезпечення публічної безпеки; планування та реалізація публічно управлінської діяльності в системі правоохоронних органів; державне управління у галузі національної безпеки України; адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері; теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки; національна безпека України в інформаційну епоху; соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення; адміністративно-правове забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України; адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні; адміністративно-правові засади взаємодії та координації у сфері правоохоронної діяльності на регіональному рівні; забезпечення правопорядку в збройних силах України; публічне адміністрування у сфері національної безпеки України; адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку; адміністративно-правові засади забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки в умовах антитерористичної операції.

За результатами здійсненого аналізу наукових праць у галузях державного управління, публічного адміністрування та юридичних наук, що стосуються проблематики інституційно-правових механізмів забезпечення правопорядку та безпеки суспільства, було виявлено суттєву прогалину у дослідницькому полі. Зокрема, встановлено, що протягом останніх п'яти років у публічному доступі відсутні дисертаційні дослідження, присвячені безпосередньо тематиці нашого наукового пошуку. Водночас, отримані результати їхньої наукової праці послужать теоретико-методологічною основою для нашого дослідження, в рамках якого передбачено вирішення актуального наукового завдання, що укладається в комплексному дослідженні розвитку інституційно-правового механізму забезпечення

правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування й розробці науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи публічного управління в галузі забезпечення правопорядку та безпеки суспільства.

3. Дисертаційне дослідження ґрунтується на теоретико-методологічній основі, виходячи з системного та міждисциплінарного підходів, і має фундаментальні наукові положення з науки державного управління, юридичної науки, публічного управління та адміністрування, права, результатах наукових праць вітчизняних та закордонних вчених. Емпіричною складовою дисертаційного дослідження є національне законодавство України, міжнародні правові акти, статистична інформація та практичний матеріал, що містить актуальну інформацію щодо забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в контексті публічного управління.

Виходячи із системного підходу визначено наукове завдання, об'єкт і предмет дослідження, задання, які дотягатимуться за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів пізнання відповідно до поставленої меті, що обумовлено темою дослідження.

Теоретико-методологічні засади дослідження інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування визначаються шляхом вивчення та систематизації понятійно-категоріального апарату щодо інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування на основі факторного аналізу та синтезу; за допомогою формально-логічного аналізу, методів індукції та дедукції аналізується науковий доробок за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства; теоретико-методологічні засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування встановлюються із використанням ґносеологічних методів пізнання. Міжнародно-правова основа забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві аналізується за

допомогою структурно-функціонального, формально-юридичного та історико-правового методів, зокрема міжнародні інструменти інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки, правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки; за результатами проведеного аналізу можна охарактеризувати сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС. За допомогою дедуктивного та індуктивного методів пізнання можна систематизувати інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в Україні на основі розробки інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні. Використовуючи методи аналогії та моделювання будується модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні.

Це в сукупності дозволяє охарактеризувати перспективи розвитку забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в сучасних умовах, сформулювати висновки та пропозиції щодо розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ В СУСПІЛЬСТВІ

2.1. Міжнародні інструменти інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки.

Інститути та норми є основними інструментами верховенства права, правопорядку і безпеки суспільства. Як зазначається на офіційному сайті Організації об'єднаних націй [140] - міцна система верховенства права включає надійні та справедливі судові та виправні установи, а також підзвітну поліцію та правоохоронні органи, які повністю поважають права людини. Зокрема, системи правосуддя мають бути доступними для всіх людей і мають захищати права в рамках законної системи. Там, де існують правосуддя та верховенство права, а суди та судові системи функціонують для мирного вирішення конфліктів, існує довіра та соціальна єдність на основі рівних прав. Створення таких умов є однаково важливим для миру та безпеки, прав людини та сталого розвитку [140].

ООН (Організація Об'єднаних Націй - United Nations (UN)), яка була заснована у 1945 році як міжнародна організація у складі 193 держав-членів, у своїй діяльності керується принципами та цілями, закріпленими у Статуті ООН з метою об'єднання зусиль для підтримки міжнародного миру і безпеки. Головними органами ООН є Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада з Опіки, Міжнародний Суд, Секретаріат ООН, що представляють систему ООН, а також низка фондів, установ, програм, які фінансуються добровільними та розрахунковими внесками. Головними задачами ООН є мирне розв'язання спорів; дії щодо загрози

миру, порушень миру та актів агресії; регіональні угоди, міжнародне економічне і соціальне співробітництво; міжнародна система опіки; заходи щодо безпеки у перехідний період тощо [86].

Щодо питань верховенства права та діяльності інститутів безпеки ООН широкий спектр завдань, включаючи національний потенціал та інституційну розбудову виконує Управління ООН з питань верховенства права та інститутів безпеки. Так, зокрема, поліцейські миротворці патрулюють гарячі точки злочинності разом із співробітниками національних правоохоронних органів; фахівці зі зброї навчають цивільних про ризики вибухівки; офіцери судових органів і пенітенціарних установ допомагають забезпечити однакове ставлення до всіх громадян згідно із законом; фахівці Секції роззброєння, демобілізації та реінтеграції допомагають колишнім бійцям реінтегруватися в суспільство; радники з реформування сектору безпеки гарантують, що нагляд і підзвітність є вбудованими в поліцію, оборонні та розвідувальні служби.

Розглянемо докладніше інституційну складову ООН в контексті нашого дослідження.

Зокрема, Управління ООН з питань верховенства права та інститутів безпеки (The United Nations Office of Rule of Law and Security Institutions - (OROLSI) має структуру з п'яти складових [140]:

- Поліція (United Nations Police - UNPOL) - призначена для зміцнення миру і міжнародної безпеки шляхом підтримки держав-членів у конфліктах, постконфліктних на інших кризових ситуаціях через організацію ефективних, репрезентативних, підзвітних поліцейських служб для захисту населення (UNPOL має понад 11 000 офіцерів у 88 країнах світу, які діють у приймаючій країні з метою захисту життя та власності, підтримки громадського порядку та безпеки, виявлення та запобігання злочинів дотримуючись верховенства права, міжнародних норма щодо прав і свобод людини, в межах своїх повноважень шляхом визначення параметрів миротворчої поліції, надання стратегічної та оперативної підтримки, проведення оцінок у взаємодії із постійними поліцейськими підрозділами);

- Служба юстиції та виконання покарань (Justice and Corrections Service) – підтримує роботу сектору юстиції та виправних установ у миротворчих і спеціальних місіях ООН у світі, у взаємодії із приймаючою країною надає послуги правосуддя та пенітенціарних установ, зміцнює систему верховенства права та кримінального правосуддя, що сприяє запобіганню конфліктів, покращення системи безпеки, захисту цивільних осіб, відповідальність за злочини (які створюють конфлікт), а також розширення повноважень держави. (Justice and Corrections Service має невелику команду експертів юстиції та пенітенціарних установ, що працюють у місіях ООН, миротворчих операціях від початкової до перехідної стадії з метою посилення компонентів правосуддя та виправних органів, реформ верховенства права, для досягнення політичних цілей миру та його підтримки);

- Секція роззброєння, демобілізації та реінтеграції (Disarmament, Demobilization and Reintegration Section - DDR) – підтримує колишніх комбатантів та пов'язаних із збройними силами груп для активної участі у мирному процесу, шляхом вилучення зброї у озброєних групах, вилучення комбатантів із даних груп, надання допомоги щодо реінтеграції у суспільство як цивільних осіб (у складних та важких випадках це може підтримуватися програмою «Зменшення насильства в громаді» - «Reducing violence in the community», де головним є зменшення напруженості на рівні громади (низовому рівні) та об'єднання для збільшення можливостей у вирішенні конфліктів, що, в свою чергу створює сприятливі умови для певних політичних процесів, реінтеграції, роззброєння, демобілізації);

- Підрозділ реформування сектора безпеки (Security Sector Reform Unit) – є центром координації і технічного ресурсу для системи ООН у сфері реформування національної та міжнародної безпеки; надає політичну, стратегічну та технічну допомогу ООН та державам-членам, миротворчим операціям, групам ООН в країнах, регіональним та субрегіональним партнерам щодо підтримки реформування сектору національної безпеки,

домагає у розробці політики, плануванні національної безпеки в державах-членах, з цією метою координує міжнародну допомогу та мобілізацію ресурсів (Підрозділ реформування сектора безпеки знаходиться у Департаменті миротворчих операцій (DPO) Управління з питань верховенства права та інституцій безпеки (OROLSI) і керує системою ООН щодо виконання резолюції Ради Безпеки 2151 (2014 року) про реформування сектору безпеки; розробляє загальносистемну політику до керівництва реформування сектору безпеки, у тому числі реформування сектору оборони в координації з Міжвідомчою цільовою групою ООН з питань реформування безпеки; сприяє міжнародному діалогу: у співробітництві з Групою друзів реформування сектору безпеки, яку очолює Словаччина та Південна Африка у складі понад 40 членів) у партнерстві із регіональними, субрегіональними організаціями для збільшення зусиль в регіонах щодо реформування сектору безпеки);

- Служба ООН з розмінування (United Nations Mine Action Service - UNMAS) – крім усунення наземних мін, виявлення, зменшення ризику та впливу протипіхотних мін та вибухонебезпечних речовин до безпечного для людей рівня, передбачає також зусилля щодо захисту людей від небезпеки, допомогу жертвам, роботу з громадами та їх членами щодо можливостей стабільного розвитку та самостійності.

Таким чином підтримка верховенства права та інститутів безпеки служить короткостроковим цілям – запобігання, та довгостроковим цілям – сталого миру. Оскільки порушення закону та порядку або вразливі місця в установах верховенства права та безпеки є головною причиною конфлікту, такі превентивні заходи, як навчання, аналіз і картографування, а також розбудова спроможності гарантують, що національні та місцеві органи влади користуються необхідною довірою та авторитетом можуть пом'якшити тригери суспільних хвилювань і розбрату. Крім того, сильне верховенство права та інститути безпеки є обов'язковою умовою сталого економічного та

політичного розвитку. Ці питання залишаються критичними в багатьох контекстах, де миротворча операція ООН не триває.

Таблиця 2.1

Інституційна складова ООН (Управління ООН з питань верховенства
права та інститутів безпеки - OROLSI)

Назва підрозділу	Скорочення	Опис діяльності
Поліція	UNPOL	Призначена для зміцнення миру і міжнародної безпеки шляхом підтримки держав-членів у конфліктах, постконфліктних і кризових ситуаціях. Організує ефективні, репрезентативні, підзвітні поліцейські служби для захисту населення, підтримки правопорядку, запобігання злочинам, дотримання прав людини.
Служба юстиції та виконання покарань	Justice and Corrections Service	Підтримує сектор юстиції та виправних установ у миротворчих і спеціальних місіях ООН. Зміцнює систему верховенства права, сприяє запобіганню конфліктів, захисту цивільних осіб, підвищенню відповідальності за злочини.
Секція роззброєння, демобілізації та реінтеграції	DDR	Підтримує колишніх комбатантів у переході до мирного життя через вилучення зброї, демобілізацію та соціальну реінтеграцію. Реалізує програму 'Зменшення насильства в громаді' для зниження напруженості на місцевому рівні.
Підрозділ реформування сектора безпеки	Security Sector Reform Unit	Координує діяльність ООН у сфері реформування національної та міжнародної безпеки. Надає політичну, стратегічну та технічну допомогу державам-членам, реалізує резолюцію РБ ООН 2151 (2014), сприяє міжнародному діалогу з реформування сектора безпеки.
Служба ООН з розмінування	UNMAS	Займається розмінуванням, виявленням та зменшенням ризику від мін і вибухонебезпечних предметів, а також допомогою жертвам, навчанням громад і підтримкою стабільного розвитку у постконфліктних регіонах.

Важливу роль в управлінні сектора безпеки (Security Sector Governance - SSG), реформ сектора безпеки (Security Sector Reform - SSR) і у розбудові

добročесності (Building Integrity - BI) відіграють міжнародні організації, які надають консультації та експертну допомогу з питань безпеки, життєво важливих питань, розвитку фінансової та технічної спроможності, з питань добročесності, а також встановлення стандартів та норм, зокрема в рамках реалізації різноманітних проектів і програм. Крім того, міжнародні організації відіграють ключову роль у встановленні зв'язку між суспільствами та урядами, між націями та міжнародними суб'єктами, зокрема у сфері управління та реформування сектора безпеки.

Зростання участі міжнародних організацій починаючи з 90-х ХХ століття, пов'язана з реформуванням сектору безпеки в світовому просторі, посилення зусилля у врегулюванні конфліктних і постконфліктних ситуаціях. Це також пов'язано із необхідністю інституційної побудови, що є базовим елементом управління. Партнерство і членство в даних інституціях системи управління безпекою має ключову роль з боку Європейського Союзу, Ради Європи, Організації Північноатлантичного договору (альянс) НАТО (North Atlantic Treaty Organization – NATO) та інших. Водночас існує конкуренція серед самих міжнародних організацій та їх національних осередків щодо участі в проектах, програмах та інших заходах (процесів SSR) за донорів і місце.

Розглянемо міжнародний інституційний механізм забезпечення правопорядку і безпеки, зокрема через призму в управління сектору безпеки у світовому просторі за участю ООН, Європейського Союзу, Ради Європи, ЄСПЛ (Європейський суд с прав людини), ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку), ОБСЄ (Організація з безпеки та співробітництва в Європі), Світового банку, Transparency International, НАТО (Організації Північноатлантичного договору (альянс)).

1. Організація Об'єднаних Націй (ООН) (її осередки й організації) - мають ключову роль в управлінні безпекою у світовому просторі через програми ПРООН (Програми розвитку ООН – UN Development Programme (UNDP)) та Департамент миротворчості та операцій ООН (UN Department of

Peacekeeping and Operations (UNDPKO)). Так ПРООН здійснює програми в сфері управління безпекою в країнах, що розвиваються та в країнах з перехідною економікою як правило у довгостроковий період часу (як до, так і після конфлікту); UNDPKO здійснює миротворчу операцію в конфліктних та постконфліктних ситуаціях в країнах. Щодо реформ сектору ПРООН має такі структури в організації своєї діяльності безпеки як Бюро з питань запобігання кризовим ситуаціям і відновлення, Групу з питань доступу до правосуддя та верховенства права тощо; UNDPKO – визначає завдання щодо забезпечення доступних, ефективних та підзвітних інституцій безпеки, які здійснює відділ реформ сектору безпеки у DPKO як координаційний центр і технічного ресурсу для ООН, їх національних та міжнародних партнерів, якій у свою чергу, підтримує спектр польових місій за допомогою національних і регіональних зусиль. Крім того, відділ реформ сектору безпеки забезпечує роботу секретаріату Міжвідомчої робочої групи з реформування безпеки – IASSRTF (керівниками якої є спільно DPKO і ПРООН), і складається з організацій ООН: під час створення у 2007 році до її складу входили: Департамент з політичних справ, Департамент операцій з підтримання миру, Управління Верховного комісара з прав людини, Департамент підтримки миротворчості Офіс, Програма розвитку ООН, Фонд розвитку для жінок (тепер частина ООН-Жінки) та Управління ООН з наркотиків і злочинності; останнім часом кількість членів збільшилась до 14, приєднались: Управління ООН з питань роззброєння; Управління ООН з обслуговування проектів, Управління спеціального радника з питань Африки, Управління спеціального представника з питань сексуального насильства під час конфлікту, Дитячий фонд ООН, Інститут підготовки та досліджень ООН, Фонд народонаселення ООН [139].

Реформування сектору безпеки ООН здійснюється шляхом роботи з національними органами влади з питань:

- розвитку національного діалогу щодо реформування сектору безпеки;
- розробки політики, стратегії, планів національної безпеки;

- зміцнення нагляду, координації та управління національною безпекою;
- законодавства про сектор безпеки;
- мобілізації ресурсів для проектів у сфері безпеки;
- міжнародної підтримки сфері безпеки;
- навчання, освіти, інституційного будівництва у сфері безпеки;
- проведення реформ в оборонному секторі на національному рівні;
- контролю та оцінки програмних результатів у сфері реформування сектору безпеки.

2. *Європейський Союз (ЄС)* – економічний та політичний союз, у складі 28 Європейських країн [116], які вважають основними цінностями ЄС людську гідність, свободу, демократію, рівність, верховенство права та повагу до прав людини відповідно до Лісабонської угоди 2009 року [118], яка є установчим документом ЄС. Європейський союз з початку свого заснування брав активну участь в управлінні та реформуванні сектору безпеки, зокрема шляхом здійснення поліцейських, військових операцій, зміцнення верховенства права, судової та пенітенціарної систем. Європейська стратегія безпеки була ухвалена у 2003 році [115], у 2005 році Європейська Рада прийняла Концепцію підтримки реформ сектору безпеки Європейської політики безпеки та оборони. [109], у 2006 році Європейська комісія прийняла Концепцію підтримки Реформ сектору безпеки Європейським Співтовариством [105], а у 2016 році Європейська комісія оприлюднила Спільне повідомлення до Європейського парламенту та Ради - Елементи для загальноєвропейської стратегічної структури для підтримки реформи сектору безпеки [119] – що визначає підходи Європейського Союзу до реформ сектору безпеки, здійснення яких, зокрема відбувається на трьох рівнях:

1) рівень спільноти держав-членів ЄС – це цивільна діяльність Європейської Комісії та цивільна, військова і замішена діяльність ради Європи;

2) рівень держав-членів ЄС – це вплив на політику і діяльність (порядок денний) ЄС, країн ЄС, а також власна діяльність держав-членів ЄС у третіх країнах щодо реформ сектору безпеки;

3) рівень у співпраці з міжнародними організаціями – участь у різноманітних міжнародних ініціативах, заходах, проєктах щодо реформ сектору безпеки; співпраця та партнерство держав-членів ЄС у діяльності міжнародних організацій.

Так, зокрема ЄС як організація має велику роль та здійснює значні зусилля для розвитку таких міжнародних організацій як ООН, НАТО, ОБСЄ, ОЕСР щодо розробки кодексів, норм, кодифікації та ін., запровадження практики управління сектором безпеки.

3. *Рада Європи (РЄ)* – міжнародна організація, яка була заснована у 1949 році і охоплює 46 європейських країн з місією сприяти розвитку демократії, прав людини та верховенства права в Європі та за її межами [107]. Рада Європи встановлює стандарти, контролює відповідність і співпрацює з державами з метою [107]:

- боротьби з насильством щодо жінок, сексуальним насильством над дітьми, корупцією, кіберзлочинністю, дискримінацією, расизмом, торгівлею людьми, відмиванням грошей, торгівлею органами, тероризмом і тортурами;
- захисту свободи слова, свободи ЗМІ, вільних виборів, приватності, персональних даних, соціальних прав, національних меншин і мов меншин;
- сприяння демократичному громадянству, освіті з прав людини, участі молоді, доброчесності в спорті, культурі та культурній і природній спадщині Європи;
- підтримки громадянського суспільства;
- вирішення майбутніх викликів, такі як штучний інтелект, біоетика та навколишнє середовище.

Всі ці напрямки пов'язанні з безпекою та підзвітністю, що включає управління безпекою, у тому числі посилення (починаючи з 1990 років), змін, які відбуваються в міжнародному середовищі. У своїй діяльності з

управління безпекою Рада Європи здійснює розслідування та судові процедури, консультування, навчання, займається розвитком потенціалу, зміцнює спроможність держав-кандидатів щодо підзвітності, прав людини та верховенства права, тощо за допомогою різноманітних програм. Важливим напрямом діяльності Ради Європи з управління безпекою, розробка та впровадження стандартів для сектору безпеки.

4. *Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)* – міжнародний суд, який був заснований у 1959 році, де судді обираються Парламентською асамблеєю Ради Європи зі списків із трьох кандидатів, запропонованих кожною державою (вони обираються на дев'ятирічний термін без права переобрання) і здійснюють рішення щодо індивідуальних або приватних заяв про порушення громадянських і політичних прав згідно Європейської конвенції з прав людини [111].

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод — це міжнародна угода (була підписана 4 листопада 1950 року в Римі, набула чинності в 1953 році), згідно якої та Протоколів до неї держави-члени Ради Європи обіцяють забезпечити основні громадянські та політичні права не лише своїм громадянам, але й усім, хто перебуває під їхньою юрисдикцією. «Уряди, які підписали цей Протокол, будучи членами Ради Європи, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948; беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і дотримання проголошених у ній прав; беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод; знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості і миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого – завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать; сповнені рішучості, як

уряди європейських держав, що є єдиномисльцями і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації, домовилися про таке» [24]:

- зобов'язання поважати права людини (Ст.1);
- право на життя (Ст.2);
- заборона катування (Ст.3);
- заборона рабства та примусової праці (Ст.4);
- право на свободу та недоторканність (Ст.5);
- право на справедливий суд (Ст.6);
- ніякого покарання без закону (Ст.7);
- право на повагу до приватного та сімейного життя (Ст.8);
- свобода думки, совісті та релігії (Ст.9);
- свобода вираження поглядів (Ст.10);
- свобода зібрань та об'єднання (Ст.11);
- право на шлюб (Ст.12);
- право на ефективний засіб правового захисту (Ст. 13);
- заборона дискримінації (Ст.14);
- відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (Ст.15);
- обмеження політичної діяльності іноземців (Ст.16);
- заборона зловживання правами (Ст.17);
- межі застосування обмежень прав (Ст.18);

Другим розділом Конвенції передбачено діяльність Європейського суду з прав людини (Ст.19-51 пояснюють, як працює Європейський суд з прав людини). Зокрема, згідно Ст.34-35 Конвенції зазначається, якщо ваші права, викладені в Конвенції, були порушені в одній із держав-членів, ви повинні спочатку звернутися до всіх компетентних національних органів і якщо це не спрацює, ви можете звернутися безпосередньо до Європейського суду з прав людини в Страсбурзі. Також згідно Ст. 52 на прохання Генерального секретаря Ради Європи уряд повинен пояснити, як його

національне законодавство захищає права цієї Конвенції [24]. Крім того, протоколами до Конвенції передбачено, зокрема:

- захист власності (Ст.1 Протоколу № 1);
- право на освіту (Ст.2 Протоколу № 1);
- право на вільні вибори (Ст.3 Протоколу № 1);
- свобода пересування (Ст.2 Протоколу № 4);
- скасування смертної кари (Ст.1 Протоколу № 6);
- право на оскарження у кримінальних справах (Ст.2 Протоколу № 7);
- компенсація за неправомірне засудження (Ст.3 Протоколу № 7);
- загальна заборона дискримінації (Ст.1 Протоколу № 12).

Важливою задачею Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) в управлінні безпекою є захист прав людини з боку персоналу сектору безпеки, у випадку коли національні суди втручалися, або не втручалися, або у випадку коли вичерпана можливість оскарження їх рішень. Так, зокрема у 2015 році за даними опублікованими у «The European Court of Human Rights in Facts and Figures» серед порушень розглянутих Європейським судом з прав людини $\frac{1}{4}$ стосувалися прав на справедливий розгляд (Ст.6); з них 23% - заборони катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (Ст.3); 15% - права на свободу та особисту недоторканість (Ст.5). Тобто 30% порушень становили серозне порушення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо прав на життя або заборона катування [112].

5. *Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)* - міжнародна економічна організація розвинутих країн, що визнають принципи представницької демократії та вільної ринкової економіки. Попередником ОЕСР була Організація європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), яка була створена для управління американською та канадською допомогою в рамках плану Маршалла для відновлення Європи після Другої світової війни. Конвенція про перетворення ОЄЕС в ОЕСР була підписана в Шато де ля Мюетт у Парижі 14 грудня 1960 року та набула чинності 30

вересня 1961 року. Завдяки науковому аналізу політики та рекомендаціям, стандартам і глобальним політичним мережам, включаючи тісну співпрацю з G7 та G20, ОЕСР допомогла просунути реформи щодо формування державних політик, зокрема за принципами «забруднювач платить», розробленого ОЕСР у 1970-х роках, до PISA в освіті, а також прозорість оподаткування та штучний інтелект. Протягом усієї своєї історії ОЕСР прагнула стати більш глобальною, більш інклюзивною [121]. У 2005 році були розроблені рекомендації та довідкова серія OECD DAC з реформи та управління системою безпеки (Security System Reform and Governance: OECD DAC Guidelines and Reference Series (DACNews Sept-Oct 2005) [131]. Ці довідкові документи щодо реформи системи безпеки були схвалені міністрами та керівниками агенцій з надання допомоги, і знаменують серйозну зміну уваги донорів (агенції з надання допомоги традиційно прагнули підтримувати зв'язок з армією, поліцією, прокуратурою на відстані витягнутої руки, а тепер визнається важливість цих питань для управління, а отже, для створення належних умов). Тобто це передбачає систему безпеки, яка включає сектори юстиції та пенітенціарної служби, митницю, поліцію та військових, а також установи та механізми контролю, нагляду та підзвітності. І дуже важливо, щоб донори розуміли можливі взаємозв'язки між цими різними установами. Донори та міжнародні організації повинні координувати діяльність у різних своїх відомствах, від тих, що займаються реструктуризацією сил оборони чи покращенням управління державними витратами, до тих, що сприяють поліцейській діяльності на рівні громади чи інтегрують різні механізми для здійснення правосуддя. Без такого підходу є ризик того, що часткові зусилля підірвуть одне одного. Донори та організації повинні проаналізувати контекст, у якому відбуваються реформи. Це гарантує, що допомога надається у спосіб, який підходить для конкретної країни чи регіону. Регіональні ініціативи з використанням регіональних організацій і мереж громадянського суспільства можуть мати дуже позитивний вплив на національні процеси реформ, і їх слід вивчити [131].

6. *Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ)* є унікальним міжурядовим утворенням, яке об'єднує 57 держав із Північної Америки, Європи та Азії, що робить її найбільшою у світі регіональною організацією у сфері безпеки. Її діяльність ґрунтується на комплексному підході до розуміння безпеки, який поєднує військово-політичний, економіко-екологічний та гуманітарний виміри [122]. Основним завданням ОБСЄ є запобігання виникненню та ескалації конфліктів, а також сприяння їх мирному врегулюванню шляхом застосування дипломатичних і посередницьких механізмів.

Важливою складовою роботи організації є підтримка економічного розвитку, що розглядається як один із ключових чинників стабільності та безпеки. У цьому контексті ОБСЄ акцентує увагу на необхідності сталого використання природних ресурсів, розвитку енергетичної безпеки та екологічної політики, здатної забезпечити баланс між потребами економічного зростання та охороною довкілля [122]. Не менш значущим напрямом є гуманітарний вимір безпеки, у межах якого ОБСЄ сприяє зміцненню демократичних інститутів, забезпеченню верховенства права та захисту прав людини і основоположних свобод.

Відповідно до інформаційного бюлетеня ОБСЄ, він є форумом для політичного діалогу з широкого кола питань безпеки та платформою для спільних дій для покращення життя окремих людей і громад. Підхід ОБСЄ до безпеки охоплює військово-політичний, економічний, екологічний і людський виміри. ОБСЄ допомагає подолати розбіжності та зміцнити довіру між державами, співпрацюючи у запобіганні конфліктам, управлінні кризами та постконфліктній реабілітації. ОБСЄ займається питаннями контролю над озброєннями, тероризмом, ефективним урядуванням, енергетичною безпекою, торгівлею людьми, демократизацією, свободою ЗМІ та національними меншинами. У військово-політичній площині діяльність ОБСЄ спрямована на формування більшої прозорості, довіри та відкритості між державами-учасницями, що особливо важливо в умовах сучасних

безпекових викликів. Організація розробила один із найбільш комплексних і визнаних у світі режимів контролю над озброєннями та заходів зміцнення довіри, що включає як інституційні механізми перевірки та моніторингу, так і політичні зобов'язання держав щодо дотримання встановлених норм. Ці заходи охоплюють обмеження кількості озброєнь, прозорість у військовому будівництві, інспекційні режими та обмін інформацією, що в комплексі зменшує ризики виникнення конфліктів і сприяє забезпеченню стабільності у регіоні.

Суттєвим напрямом діяльності ОБСЄ є реформи у секторі безпеки, які передбачають модернізацію військових структур, посилення демократичного цивільного контролю над силовими інституціями та розвиток інклюзивної безпекової політики. Важливим компонентом є також питання безпечного зберігання і знищення стрілецької та легкої зброї, а також звичайних боєприпасів. Зокрема, контроль над озброєнням (комплексний набір заходів зі зміцнення довіри та безпеки лежить в основі підходу ОБСЄ до безпеки у сфері контролю над озброєннями, який базується на співпраці), менеджмент (ОБСЄ покращує управління кордонами та безпеку, одночасно сприяючи законним подорожам і торгівлі, захищаючи права людини та сприяючи людським контактам), запобігання та вирішення конфліктів (ОБСЄ працює над запобіганням і розв'язанням конфліктів, сприяючи врегулюванню конфліктів і сприяючи розбудові миру та постконфліктній реабілітації); протидія тероризму (ОБСЄ впроваджує ефективні заходи щодо протидії тероризму, як тяжкому злочину, який не має виправдання, якою б не була його мотивація чи походження), поліція (у поліцейській сфері стратегія ОБСЄ зосереджена на розбудові сучасних, демократичних та проактивних поліцейських служб, здатних реагувати на транснаціональні загрози), реформа та співпраця в секторі безпеки (у сфері реформування та співпраці в секторі безпеки основна увага приділяється реформі законодавства, скороченню / конверсії армії, навчанню персоналу та гуманітарному праву).

Крім того, ОБСЄ активно працює над проблемами безпеки, які мають транскордонний характер і суттєво впливають на міжнародну стабільність. Серед таких викликів виділяються наслідки зміни клімату, загрози міжнародного тероризму, радикалізації та насильницького екстремізму, організованої злочинності, кіберзлочинності, а також торгівлі людьми, наркотиками і зброєю. Для протидії цим явищам організація розробляє комплексні програми, які передбачають не лише міждержавну взаємодію, а й залучення недержавних акторів.

Важливим аспектом діяльності ОБСЄ є сприяння побудові партнерств між державним і приватним секторами, що дозволяє розширити інституційну базу безпекової політики та забезпечити її більш практичну реалізацію. Значну роль відведено громадянському суспільству, яке залучається до процесів формування політики безпеки, здійснення моніторингу та впровадження освітніх і превентивних програм. Таким чином, ОБСЄ виступає не лише як міжнародний посередник і координатор, але й як інституція, яка формує багаторівневу систему безпеки, засновану на поєднанні політичних, правових та соціальних механізмів [122].

7. *Світовий банк* являє собою особливе глобальне партнерство, яке об'єднує п'ять інституцій, діяльність яких спрямована на вироблення та впровадження стійких рішень для подолання бідності та сприяння спільному розвитку. До його складу входять: [137]:

- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) – надає урядам країн із середнім рівнем доходу та кредитоспроможним країнам із низьким рівнем доходу позики;

- Міжнародна асоціація розвитку (МАР) - надає урядам найбідніших країн безвідсоткові позики та гранти;

- Міжнародна фінансова корпорація (МФК) - є глобальною установою розвитку, яка зосереджується виключно на приватному секторі;

- Багатостороннє агентство гарантій інвестицій (БАГІ) – здійснює страхування політичних ризиків (гарантії) для інвесторів і кредиторів;

- Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) – забезпечує міжнародними інструментами для примирення та арбітражу інвестиційних спорів.

Історично участь Світового банку в управлінні сектором безпеки була обмеженою. Так само, як і інші агентства розвитку, його підхід до зменшення бідності та сприяння розвитку не включав питання безпеки до 1990-х років. Крім того, мандат Світового банку не дозволяв йому займатися питаннями безпеки. Зусилля з розбудови миру та відновлення в країнах, які постраждали від конфлікту, пізніше продемонстрували важливість демократичного управління сектором безпеки як передумови розвитку. Отже, Світовий банк поступово бере участь у підтримці SSR у країнах, що розвиваються, і в постраждалих від конфлікту країнах. Зараз група Світового банку в основному працює над такими тематичними напрямками, пов'язаними з управлінням і реформуванням сектору безпеки: витрати та закупівлі на оборону, боротьба з корупцією, реформа юстиції, роззброєння, демобілізація та реінтеграція, прозорість, відповідальність, нагляд, політика реагування на надзвичайні ситуації [137].

8. *Transparency International (TI)* - незалежна міжнародна організація (була створена у 1993 році), що являє собою всесвітній рух в понад 100 країнах з метою включення боротьби з корупцією до глобального порядку денного та підвищення обізнаності про важливість прозорості, підзвітності та доброчесності. ТІ працює над викриттям систем і мереж, які сприяють процвітанню корупції, вимагаючи більшої прозорості та чесності в усіх сферах суспільного життя. Фінансування ТІ отримує від низки донорів, включаючи державні установи, багатосторонні організації, фонди, приватний сектор та окремих осіб, яке може бути необмеженим або прив'язаним до конкретних проектів чи програм. Організація має понад 100 національних підрозділів по всьому світу та міжнародний секретаріат у Берліні, які працюють з урядами, підприємствами та громадянським суспільством для боротьби з корупцією [138].

Важливими досягненнями та інструментами Transparency International є: Індекс сприйняття корупції, Глобальний барометр корупції, внесок у Конвенцію ОЕСР про боротьбу з хабарництвом, моніторинг виконання конвенції та публікація щорічного звіту про прогрес [144], активна участь у розробці Конвенції ООН проти корупції [141], участь у розробці спільного кодексу боротьби з хабарництвом «Business Principles for Countering Bribery» («Принципи ведення бізнесу для протидії хабарництву»), спільне проектування RESIST - Resisting Extortions and Solicitations in International Transactions (Протидія здирництву та зловживанню в міжнародних транзакціях), антикорупційний глосарій, публікації.

ТІ бере участь у сфері управління та реформування сектору безпеки шляхом проведення досліджень, тренінгів, консультацій, встановлення стандартів, а також заходів з розбудови потенціалу. Зокрема, ТІ розробив Індекс боротьби з корупцією в сфері оборони уряду, який оцінює та аналізує уряди та оборонні компанії у 82 країнах за кодами та процесами, які вони застосовують для запобігання корупції у своїх установах. З 2004 року Програма оборони та безпеки Transparency International (TI-DSP) підтримує реформи оборони та безпеки в країнах, працюючи з урядами над виявленням їхніх корупційних ризиків і розробкою механізмів запобігання виникненню корупції. Також ТІ організовує семінари з лідерства, круглі столи та курси «розбудови доброчесності» для військового персоналу та персоналу міністерства оборони. ТІ співпрацює з міжнародними організаціями, щоб впливати на політику (зокрема, щодо Договору ООН про торгівлю зброєю), з оборонними компаніями, щоб сприяти посиленню глобальних етичних стандартів для галузі (зокрема, у жовтні 2012 року ТІ опублікував антикорупційний індекс оборонних компаній (CI) та рекомендації як інструмент, який вивчає політику запобігання корупції 129 найбільших оборонних компаній у всьому світі [143].

9. *Організація Північноатлантичного договору (НАТО)* є міжнародним політичним і військовим альянсом, створеним у 1949 році дванадцятьма

країнами Західної Європи та Північної Америки з метою колективного захисту та гарантування стабільності в регіоні. Від часу свого заснування Альянс неодноразово розширювався, зокрема у 1952, 1955, 1982, 1999, 2004, 2009, 2017, 2020 та 2023 роках, і сьогодні об'єднує 31 державу [142]. Основна місія НАТО полягає у забезпеченні свободи й безпеки держав-членів шляхом застосування як політичних, так і військових засобів.

Політичний вимір діяльності Альянсу спрямований на підтримку демократичних цінностей, що реалізується через надання державам-членам можливості проводити консультації й координувати зусилля у сфері оборони та безпеки. Це дозволяє зміцнювати взаємну довіру, своєчасно реагувати на виклики та в перспективі запобігати виникненню конфліктів [142]. У військовому аспекті НАТО віддає перевагу мирному врегулюванню суперечок, однак у разі неуспішності дипломатичних зусиль Альянс має змогу застосовувати військові інструменти для проведення операцій із врегулювання кризових ситуацій.

Такі дії ґрунтуються на положеннях колективної оборони, закріплених у статті 5 Вашингтонського договору, згідно з якою напад на одного з членів Альянсу розглядається як напад на всіх. Окрім цього, операції можуть здійснюватися за мандатом Організації Об'єднаних Націй або в рамках партнерських форматів співпраці з іншими країнами чи міжнародними організаціями. [120].

З 2001 року Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (DCAF) активно співпрацює з НАТО у низці програм спільного управління безпекою, спираючись на свою більш широку діяльність у сферах демократичного врядування, включаючи реформу оборони, правоохоронних органів, розвідки, прав людини, верховенство права та програмування розвитку. DCAF підтримує платформи співпраці з НАТО у сферах реформування сектору безпеки, демократичного врядування та (нещодавно актуальним стали гендерні аспекти управління безпекою). Роль НАТО в реформуванні сектору безпеки зумовлена процесом підготовки

країн до членства та інтеграцією їх до структур Альянсу, коли вони стануть членами. НАТО зробила демократичне управління сектором безпеки однією з головних проблем свого підходу до розширення «Стратегічна концепція оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору» (Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization) [133]. Крім того, НАТО розробило низку програм, спрямованих на посилення ефективності та підзвітності інституцій, пов'язаних з обороною; таких програм, як План дій партнерства з розбудови оборонних інституцій і програми боротьби з тероризмом. Питання реформування сектору безпеки включені в роботу НАТО в операціях з підтримки миру в постконфліктних і конфліктних умовах. Водночас у рамках своєї Програми розбудови доброчесності НАТО просуває принципи доброчесності, прозорості та підзвітності відповідно до міжнародних норм і практики (через Цільовий фонд НАТО, який очолює шість країн – Бельгія, Болгарія, Норвегія, Польща, Швейцарія та Велика Британія).

Таким чином ключову роль інституційного механізму забезпечення міжнародного правопорядку і безпеки грають такі інституції як:

- Організація Об'єднаних Націй (ООН);
- Європейський Союз (ЄС);
- Рада Європи (РЄ);
- Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ);
- Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР);
- Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ);
- Світовий банк;
- Transparency International (TI);
- Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО),

які беруть участь в управлінні та реформуванні сектору безпеки в світовому просторі, посиленню зусиль у врегулюванні конфліктних і постконфліктних ситуаціях. Крім того, партнерство і членство в даних інституціях системи управління безпекою має ключову роль з боку

Європейського Союзу, Ради Європи, Організації Північноатлантичного договору. Міжнародні організації, партнери та їх члени надають консультації та експертну допомогу з питань безпеки, життєво важливих питаннях, розвитку фінансової та технічної спроможності, з питань доброчесності, а також встановлення стандартів та норм, зокрема в рамках реалізації різноманітних проектів і програм, а також відіграють ключову роль у встановленні зв'язку між суспільствами та урядами, між націями та міжнародними суб'єктами, зокрема у сфері управління та реформування сектора безпеки.

2.2. Правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки.

Сучасні аспекти розвитку міжнародного права в галузі забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві визначаються такими міжнародними організаціями як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Transparency International (TI), Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО), які об'єднані у загальновизнаний сектор безпеки, що включає оборону, правоохоронні органи, виправні органи, розвідувальні служби та установи, відповідальні за управління кордонами, митницю та цивільні надзвичайні ситуації. У багатьох випадках також включено елементи судового сектору, відповідальні за розгляд справ про ймовірну злочинну поведінку та зловживання силою. Крім того, сектор безпеки включає учасників, які відіграють певну роль в управлінні та нагляді за розробкою та впровадженням безпеки, наприклад міністерства, законодавчі органи та групи громадянського суспільства. Інші недержавні суб'єкти, яких можна

вважати частиною сектора безпеки, включають звичайні або неофіційні органи влади та приватні служби безпеки.

Так ООН невід'ємною частиною своєї діяльності визначає запобігання конфліктам, соціально-економічного розвитку та розбудови миру в цілому, зокрема у сфері забезпечення правопорядку і безпеки зосереджується на підтримці національних органів влади щодо сприяння національному діалогу з питань реформи сектору безпеки; розробці політики, стратегії та планування національної безпеки; зміцнення нагляду, управління та координації, а також законодавства про сектор безпеки; мобілізації ресурсів для проектів, пов'язаних з реформуванням сектору безпеки та гармонізації міжнародної підтримки, освіти, навчання тощо; реформування оборонного сектору та інша діяльність, яка гуртується на ключових документах, а саме:

- UN SSR Integrated Technical Guidance Notes (Інтегровані технічні інструкції реформ сектору безпеки ООН);
- The United Nations SSR Perspective (2012) (Перспектива реформування соціальної сфери ООН (2012));
- Security Council Resolution 2151 (2014) – The maintenance of international peace and security: Security sector reform: challenges and opportunities (Резолюція Ради Безпеки 2151 (2014) – Підтримка міжнародного миру та безпеки: реформа сектору безпеки: виклики та можливості);
- Report of the Secretary-General – Securing States and societies: strengthening the United Nations comprehensive support to security sector reform (A/67/970–S/2013/480) (Доповідь Генерального секретаря – Безпека держав і суспільств: посилення всеосяжної підтримки реформи сектору безпеки з боку ООН);
- Report of the Secretary-General – Securing peace and development: the role of the United Nations in supporting security sector reform (Доповідь Генерального секретаря – Забезпечення миру та розвитку: роль ООН у підтримці реформи сектору безпеки (A/62/659–S/2008/39)).

Таблиця 2.2

Діяльність ООН у сфері реформування сектору безпеки

Назва документа українською	Оригінальна назва англійською	Короткий опис / значення документа
Інтегровані технічні інструкції реформ сектору безпеки ООН	UN SSR Integrated Technical Guidance Notes	Надають практичні рекомендації та стандарти щодо проведення реформ сектору безпеки у державах-членах ООН, визначають принципи ефективного управління, верховенства права та прав людини.
Перспектива реформування соціальної сфери ООН (2012)	The United Nations SSR Perspective (2012)	Документ визначає бачення, підходи та завдання ООН щодо підтримки реформ сектору безпеки як складової миру, розвитку та стабільності.
Резолюція Ради Безпеки 2151 (2014) – Підтримка міжнародного миру та безпеки: реформа сектору безпеки: виклики та можливості	Security Council Resolution 2151 (2014) – The maintenance of international peace and security: Security sector reform: challenges and opportunities	Перший всеохоплюючий документ Ради Безпеки ООН, який визнає реформу сектору безпеки як ключовий елемент підтримки миру, демократії та прав людини.
Доповідь Генерального секретаря – Безпека держав і суспільств: посилення всеосяжної підтримки реформи сектору безпеки з боку ООН	Report of the Secretary-General – Securing States and societies: strengthening the United Nations comprehensive support to security sector reform (A/67/970–S/2013/480)	Оцінює роль і ефективність системи ООН у наданні допомоги державам у проведенні реформ сектору безпеки, пропонує шляхи підвищення координації та підтримки.
Доповідь Генерального секретаря – Забезпечення миру та розвитку: роль ООН у підтримці реформи сектору безпеки	Report of the Secretary-General – Securing peace and development: the role of the United Nations in supporting security sector reform (A/62/659–S/2008/39)	Визначає концептуальні основи участі ООН у реформуванні сектору безпеки, підкреслює важливість зв'язку між безпекою, розвитком і правами людини.

Зокрема, Інтегровані технічні інструкції реформ сектору безпеки ООН (UN SSR Integrated Technical Guidance Notes - ITGN) охоплюють п'ять основних сфер:

- 1) демократичне управління інституціями безпеки;
- 2) формування політики та стратегії національної безпеки;

- 3) мирні процеси та РСБ;
- 4) гендерно чутлива РСБ;
- 5) народної власності РСБ.

ITGN спрямовані на сприяння інституціалізації національної відповідальності у підтримці ООН процесів реформування сектору національної безпеки (РСБ) і забезпечення стабільності допомоги ООН процесам РСБ, які ґрунтуються на верховенстві права та відповідають міжнародному гуманітарному праву та правам людини. ITGN стосується персоналу всіх миротворчих операцій ООН і спеціальних політичних місій, включаючи керівників місій, заступників, представників та їхніх делегатів, командувачів силами, начальників компонентів підтримки РСБ та всіх інших осіб, відповідальних за підтримку національних зусиль РСБ на місцях або в штаб-квартирі ООН. Рекомендації також застосовуються до всіх департаментів, фондів, офісів і програм Міжагентської цільової групи з питань реформування безпеки ООН (IASSRTF), включаючи їхні місії та офіси на місцях і в державах-членах. Регіональні органи влади та інші багатосторонні суб'єкти, які беруть участь у РСБ, також можуть вважати цю інструкцію корисною для інформування про свої заходи. Кінцевою метою ITGN є практична реалізація ООН на місцях і в Центральних установах щодо забезпечення національної відповідальності під час планування, розробки, впровадження, моніторингу та перегляду програм реформування безпеки ООН. [130].

Розглянемо докладніше ще один документ ООН, а саме Резолюцію Ради Безпеки 2151 (2014) «Підтримка міжнародного миру та безпеки: реформа сектору безпеки: виклики та можливості» (Security Council Resolution 2151 (2014) – The maintenance of international peace and security: Security sector reform: challenges and opportunities) [127], в якому зосереджено увагу на реформуванні сектору безпеки в постконфліктних умовах, що має вирішальне значення для консолідації миру та стабільності, сприяння зменшенню бідності, верховенства права та належного управління,

розширення законної державної влади та запобігання повторному втягуванню країн у конфлікт; наголошено що, професійний, ефективний і підзвітний сектор безпеки, а також доступні та неупереджені правоохоронні органи й сектори правосуддя однаково необхідні для закладення основ миру та сталого розвитку. У документі йдеться також про занепокоєння низкою викликів, які створюють слабкі та непрацездатні інститути безпеки, включаючи погіршення здатності держави поширювати громадську безпеку та верховенство права в межах своїх кордонів; визначається, що належне управління та нагляд за сектором безпеки є важливими для забезпечення інституціями безпеки здатності захисту населення; а також зауважується, що неспроможність усунути дефіцити оперативної діяльності та підзвітності може підірвати позитивні здобутки миротворчої діяльності та спричинить необхідність повернення миротворчих і спеціальних політичних місій у попередні райони операцій; визнається, що ефективні процеси реформування сектору безпеки були важливим елементом стабілізації та реконструкції деяких постконфліктних країнах. Крім того у Резолюції Ради Безпеки 2151 (2014) підкреслюється важливість тісної координації низки заходів з реформування сектору безпеки Організації Об'єднаних Націй, як у штаб-квартирі, так і на місцях, зокрема між місіями, уповноваженими Радою Безпеки, та групою Організації Об'єднаних Націй у країні, у відповідних випадках, та заохочуючи відповідні структури ООН уповноважено діяльність з реформування сектору безпеки працювати через існуючі координаційні механізми, у відповідних випадках. Також у документі визначаються необхідність того, щоб ООН збалансувала свою підтримку реформування окремих компонентів сектору безпеки, які в деяких контекстах включають оборону, поліцію, виправні служби, а також прикордонні та імміграційні служби, з ініціативами в цілому секторі, які стосуються стратегічного управління, управління та аспектів нагляду з метою забезпечення їх довгострокової стійкості на основі конкретних потреб та умов конкретної країни [127].

В контексті нашого дослідження розглянемо доповідь Генерального секретаря ООН «Безпека держав і суспільств: посилення всеосяжної підтримки реформи сектору безпеки з боку ООН» (Report of the Secretary-General – Securing States and societies: strengthening the United Nations comprehensive support to security sector reform (A/67/970–S/2013/480) [129], де розглядається підтримка ООН реформи сектору безпеки, містяться рекомендації щодо зміцнення комплексного підходу ООН у цій сфері відповідно до заяви Президента Ради Безпеки від 12 жовтня 2011 року (S/PRST/2011)/19), висвітлюється низка досягнень і зазначаються сфери, де потрібна подальша робота, через п'ять років після першої доповіді Генерального секретаря про реформу сектору безпеки «Забезпечення миру та розвитку: роль ООН у підтримці реформи сектору безпеки» (A/62/659-S/2008/39). Зокрема була розроблена політика і технічні вказівки для посилення надання підтримки, а також створення спеціалізованих можливостей для реформування сектору безпеки на місцях і в Центральних установах ООН; крім того, було покращено загальносистемну злагодженість і координацію, зокрема завдяки узгодженим зусиллям міжвідомчої цільової групи з реформування сектору безпеки, а також наголошено про партнерство з регіональними та субрегіональними організаціями, форумами держав-членів і громадянським суспільством. У документі зазначається, що зусилля реформування сектору безпеки залежить від політичного середовища, в якому здійснюється реформа, тобто, підтримка реформи сектору безпеки має бути краще пов'язана з ширшими політичними реформами, які створюють основу для трансформаційних процесів, таких як національні діалоги, зусилля з примирення чи ініціативи у сфері правосуддя перехідного періоду. За відсутності цих основ реформа сектору безпеки не є ні стійкою, ні трансформаційною. Водночас, у документі наголошено, що питання політичного простору, лідерства та зобов'язань є одночасно передумовою та проявом національної власності, а відповідно ключовою проблемою для реалізації національної відповідальності є забезпечення того, щоб процеси

реформування сектору безпеки відображали головну роль уряду приймаючої країни, зокрема щодо розподілу національних ресурсів на процес реформування, одночасно сприяючи інклюзивності. Так для Організації Об'єднаних Націй, це може означати вжиття додаткових заходів для забезпечення того, щоб мандати Ради Безпеки більш помітно включали перспективи розглядуваних країн [129].

Також у доповіді Генерального секретаря ООН «Безпека держав і суспільств: посилення всеосяжної підтримки реформи сектору безпеки з боку ООН» наголошено, що успішна реформа сектору безпеки виходить за межі діяльності, спрямованої на окремі компоненти сектора, такі як поліція, армія, прикордонний контроль, берегова охорона та служби з надзвичайних ситуацій, серед іншого, які спрямовані на підвищення ефективності та професіоналізму служб безпеки. Важливо те, що Організація та держави-члени усвідомили важливість загальногалузових ініціатив, які стосуються стратегічної, управлінської та архітектурної структури сектора. Щоб створити базову довіру між громадянами та установами державної безпеки, необхідно покращити якість та управління службами безпеки. Це вимагає чіткого зосередження на кінцевій меті підвищення безпеки людей, що, у свою чергу, вимагає інклюзивного діалогу та участі громад і громадянського суспільства. У доповіді зазначається, що підтримка зусиль ООН з реформування національного сектору безпеки повинна продовжувати сприяти покращенню безпеки через ініціативи, які підтримують довгострокові реформи, запобігання конфліктам і трансформацію, водночас сприяючи негайному наданню послуг безпеки; щоб задовольнити ці численні вимоги та ефективно реагувати на зростаючу кількість і складність мандатів Ради Безпеки та запити держав-членів щодо підтримки реформи сектору безпеки, спроможність Організації щодо подальшого надання допомоги та моніторингу й оцінки впливу має бути посилена; діяльність і досвід мають бути краще пов'язані з ширшим набором практичних сфер, таких як роззброєння, демобілізація та реінтеграція, контроль над стрілецькою зброєю

та легкими озброєннями, зменшення збройного насильства, управління державними фінансами в секторі безпеки, антикорупційні заходи, гендерні аспекти, аналіз безпеки, підвищення поваги та захисту прав людини для окремих осіб і груп ризику; партнерство необхідно поглибити та розширити, враховуючи збільшення кількості та типів учасників, які надають підтримку реформі сектору безпеки, включаючи багато держав-членів, які раніше отримували таку підтримку. Даний документ ООН містить низку рекомендацій щодо того, як Організація Об'єднаних Націй, держави-члени та партнери можуть надалі підтримувати реформу сектору безпеки шляхом заохочення інклюзивної та стійкої національної відповідальності; сприяння наданню послуг безпеки; розбудова потенціалу для проведення реформ, які краще пов'язують ініціативи, що стосуються окремих компонентів, і секторальних; розширення та поглиблення партнерських відносин; заохочення діалогу та обміну знаннями; і подальше посилення міжвідомчої злагодженості та координації [129].

Важливе значення у багатосторонній системі, яка веде до більш безпечного об'єднання світу, зокрема у розробці норм, впровадження найкращих практик демократичного врядування сектором безпеки у зусиллях ООН, Ради Європи, ОБСЄ, ОЕСР, НАТО грає Європейський Союз. Розглянемо низку концептуальних та стратегічних документів у сфері безпеки Європейського Союзу, серед яких зокрема:

- European Security Strategy. A Secure Europe in a better World (Стратегія європейської безпеки);
- Concept for European Community Support for Security Sector Reform (Концепція підтримки Європейським співтовариством реформування сектору безпеки);
- Elements for an EU-wide strategic framework to support security sector reform (Елементи стратегічних засад реформування сфери безпеки в ЄС).

Зокрема, Стратегія європейської безпеки - European Security Strategy. A Secure Europe in a better World [115], яку ухвалила Європейська Рада у грудні

2003 р., вперше встановила принципи та чіткі цілі для просування на основі інтересів та цінностей безпеки ЄС і є комплексним та релевантним документом у своїх підходах. Стратегія європейської безпеки визначає низку загроз і викликів інтересам безпеки ЄС, які не зникли, а деякі стали більш значущими та складнішими. У Стратегії наголошується на працюючи через ООН та багатосторонні угоди, виступаючи в якості ключового донора та співпрацюючи з третіми країнами та регіональними організаціями для посилення їхніх можливостей щодо запобігання розповсюдженню загроз і викликів. Крім того у Стратегії йдеться про роззброєння та забезпечення відповідального розвитку мирного використання ядерної енергії країнами, які бажають цього зробити; про додаткову роботу щодо підтримки ЄС багатостороннього підходу до ядерного паливного циклу, заходів з біобезпеки тощо [115].

У Концепції підтримки реформування сфери безпеки в рамках Європейської політики безпеки та оборони - A Concept for European Community Support for Security Sector Reform [109] наголошено про багатосекторний характер системи безпеки, що є важливою частиною запобігання конфліктам, розбудови миру, демократизації та сприяння сталому розвитку і стосується реформування як органів, які забезпечують безпеку громадян, так і державних установ, відповідальних за управління та нагляд за цими органами. Тобто системи безпеки виходить за рамки поняття ефективності окремих служб (військових, поліції, органів правосуддя тощо) і зосереджується на загальному функціонуванні системи безпеки як частини політики та стратегії реформування управління, державного сектору як цілісного процесу, що зміцнює безпеку для всіх громадян та усуває недоліки в управлінні. Крім того, у Концепції зазначається, що сектор безпеки протягом багатьох років був невід'ємною частиною інтеграції в ЄС, розширення та зовнішньої допомоги, інструменти Співтовариства ЄС підтримують процеси реформ у країнах-партнерах і регіонах у різних частинах світу та в широкому діапазоні сфер політики. До них належать

політики та інструменти, які підпадають під такі напрямки: «Співпраця в галузі розвитку», «Розширення», «Процес стабілізації та асоціації», «Європейська політика сусідства», «Запобігання конфліктам і врегулювання криз», «Демократія та права людини», «Зовнішній вимір простору свободи, безпеки та правосуддя» [109].

Також у Концепції підтримки реформування сфери безпеки в рамках Європейської політики безпеки та оборони містяться рекомендації щодо посилення внеску ЄС у загальну підтримку реформ сектору безпеки, а саме [109]:

- посилення діалогу про політику та програмування;
- інтеграція у національні та регіональні стратегічні документи, плани дій та інструменти програмування;
- забезпечення узгодженого планування;
- посилення загальної реалізації підтримки ЄС;
- розробка інструментів для планування та реалізації;
- розширення досвіду та пулу експертів для польових місій та програм;
- розробка спеціалізованого навчання для інтеграції;
- визначення пріоритетів сектору безпеки за новими фінансовими інструментами;
- посилення співпраці з міжнародними партнерами.

У спільному повідомленні до Європейського парламенту та Ради «Елементи стратегічних засад реформування сфери безпеки в ЄС» - Join Communication to the European Parliament and Council - Elements for an EU-wide strategic framework to support security sector reform [119] йдеться про дипломатичні та фінансові, військові та цивільні, короткострокові та довгострокові інтервенції ЄС, які повинні бути більш надійно закріплені в єдиній загальноєвропейській структурі підтримки реформ сектору безпеки, і які враховують взаємозв'язки між політикою, безпекою, правосуддям, гуманітарним реагуванням, розвитком, конфліктність і крихкість. Особливо в нестабільних країнах, країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною

економікою, де реформування сектору безпеки потребує політичної, фінансової та технічної підтримки з боку міжнародних партнерів. У документі також відзначається, що завдяки глобальному охопленню, широкій зовнішній політиці, інструментам та усталеній присутності і досвіду, ЄС має гарні можливості для підтримки країн-партнерів у цьому відношенні, координуючи роботу з іншими міжнародними акторами, включаючи ООН [119].

Спільне повідомлення до Європейського парламенту та Ради відображає комплексний підхід до зовнішнього конфлікту та кризи в об'єднанні спільної політики безпеки та оборони (CSDP) та всіх інших відповідних інструментів спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP), інструментів зовнішніх дій та учасників свободи, безпеки та правосуддя, таким чином об'єднує та оновлює дві попередні концепції політики ЄС (A concept for European Community support for security sector reform, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (SEC(2006) 658) and EU concept for ESDP support to SSR (Council 12566/4/05), які були розроблені на основі Європейської стратегії безпеки - A Secure Europe in a Better World, adopted by the European Council on December 2003). Цей документ сприятиме також ефективності Глобальної стратегії зовнішньої політики та політики безпеки і Європейського порядку денного безпеки; враховує відповідні рішення OECD-DAC, де містяться директиви OECD-DAC у сфері миру та безпеки, а також має певну структуру, а саме [119]:

- застосовується до всіх учасників та інструментів ЄС: політичних / дипломатичних, зовнішніх інструментів, реагування на кризи та цивільних і військових учасників Спільної політики безпеки та оборони, на всіх рівнях;
- керуватиме ідентифікацією, плануванням та / або реалізацією всіх інструментів, програм, проектів зовнішніх дій ЄС, пов'язаних з реформами сектору безпеки, включаючи інструменти Спільної політики безпеки та

оборони з конкретними та / або частковими мандатами, пов'язаними з діяльністю;

- застосовується в усіх контекстах, а не лише в конфліктних і постконфліктних ситуаціях, і є достатньо широким, щоб дозволити адаптацію до потреб кожної конкретної ситуації.

Основними документами ради Європи щодо реформування сектору безпеки є:

- Resolution on oversight of the intelligence sector (1999) (Постанова про нагляд за сектором розвідки);

- Recommendation of the Committee of Ministers to Member on the European Code of Police Ethics (2001) (Рекомендація Комітету міністрів державам-членам щодо Європейського кодексу поліцейської етики);

- Guidelines on human rights and the fight against terrorism (adopted by the Committee of Ministers at its 804th meeting (11 July 2002)) (Керівні принципи з прав людини та боротьби з тероризмом);

- Democratic oversight of the security sector in member states (Council of Europe, Parliamentary Assembly, Recommendation 1713 2005) (Демократичний нагляд за сектором безпеки в державах-членах);

- Recommendation CM/Rec (2010)4 of the Committee of Ministers to member states on human rights of members of the armed forces (Council of Europe: Committee of Ministers, 24 February 2010) (Рекомендація CM/Rec (2010)4 Комітету міністрів державам-членам щодо прав людини військовослужбовців).

Розглянемо докладніше деякі з них, зокрема Рекомендацію Комітету міністрів державам-членам щодо Європейського кодексу поліцейської етики - Guidelines on human rights and the fight against terrorism, що прийнята Комітетом міністрів 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників міністрів [126]. У документі наголошено про те, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами, також сприяння верховенству права, яке є основою всіх справжніх демократій; беручи до уваги, що система

кримінального правосуддя відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства права і що поліція відіграє важливу роль у цій системі; беручи до уваги принципи, викладені в Кодексі поведінки посадових осіб правоохоронних органів Організації Об'єднаних Націй та резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо Декларації про поліцію; беручи до уваги принципи та правила, викладені в текстах, що стосуються питань поліції – кримінальне, цивільне та публічне право, а також аспекти прав людини, прийняті Комітетом міністрів, рішення Європейського суду з прав людини та принципи, прийняті Комітет із запобігання катуванню і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; беручи до уваги необхідність встановлення спільних європейських принципів і настанов щодо загальних цілей, діяльності та підзвітності поліції для забезпечення безпеки та прав особи в демократичних суспільствах, керованих верховенством права, а також визнаючи різноманітність поліцейських структур і засобів організації поліції в Європі - рекомендує урядам держав-членів керуватися у своєму внутрішньому законодавстві, практиці та кодексах поліцейської поведінки принципами, викладеними в тексті Європейського кодексу поліцейської етики, який додається до цієї рекомендації, з метою їх прогресивного розвитку. реалізації, а також надати цьому тексту якнайширшого поширення. [126].

Європейський кодекс поліцейської етики поширюється на традиційні державні поліцейські сили чи поліцейські служби, або на інші державно уповноважені та / або контрольовані органи, основним завданням яких є підтримка закону та порядку в громадянському суспільстві, і які уповноважені державою застосовувати силу та / або спеціальні повноваження для цих цілей, і містить такі розділи як [126]:

- I. Завдання міліції.
- II. Правова основа міліції в умовах верховенства права.
- III. Поліція та система кримінальної юстиції.
- IV. Організаційні структури поліції.

V. Інструкції щодо дій / втручання поліції.

VI. Підзвітність і контроль поліції.

VII. Дослідження та міжнародна співпраця.

Ще одним основним документом Ради Європи є Керівні принципи з прав людини та боротьби з тероризмом - Guidelines on human rights and the fight against terrorism [117], в якому ухвалено керівні принципи для держав-членів з метою забезпечення їх широкого розповсюдження серед усіх органів влади, відповідальних за боротьбу з тероризмом. Зокрема [117]:

- зобов'язання держав захищати кожного від тероризму (держави зобов'язані вживати заходів, необхідних для захисту основних прав кожного, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, від терористичних актів, особливо права на життя);

- заборона свавілля (усі заходи, які вживаються державами для боротьби з тероризмом, повинні поважати права людини та принцип верховенства права, виключаючи будь-які форми свавілля, а також будь-яке дискримінаційне чи расистське поводження, і повинні підлягати відповідному нагляду);

- законність антитерористичних заходів (усі заходи, вжиті державами для боротьби з тероризмом, мають бути законними; якщо захід обмежує права людини, обмеження мають бути визначені якомога точніше та бути необхідними та пропорційними до переслідуваної мети);

- абсолютна заборона катувань (застосування катувань або нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання категорично заборонено за будь-яких обставин, зокрема під час арешту, допиту та тримання під вартою особи, підозрюваної або засудженої за терористичну діяльність, незалежно від характеру діянь, у вчиненні яких особа підозрюється або за які її засуджено);

- збір та обробка персональних даних будь-яким компетентним органом у сфері державної безпеки (у контексті боротьби з тероризмом збір та обробка персональних даних будь-яким компетентним органом у сфері

державної безпеки може перешкоджати повазі до приватного життя, лише якщо таке збирання та обробка, зокрема: регулюються відповідними положеннями національного законодавства; пропорційні меті, для якої збирання та обробка були передбачені; може підлягати нагляду зовнішнього незалежного органу);

- заходи, що порушують приватне життя (заходи боротьби з тероризмом, які втручаються в приватне життя, зокрема: особистий обшук, обшук будинку, підслуховування, прослуховування телефонних розмов, стеження за кореспонденцією та використання агентів під прикриттям, повинні бути передбачені законом, повинна бути можливість оскаржити законність цих заходів у суді; заходи, що вживаються для боротьби з тероризмом, повинні плануватися та контролюватися владою таким чином, щоб мінімізувати, наскільки це можливо, застосування летальної сили, і, в рамках цього, використання зброї силами безпеки має бути суворо пропорційним з метою захисту осіб від незаконного насильства або необхідності здійснення законного арешту);

- арешт і поліція (особа, яка підозрюється в терористичній діяльності, може бути заарештована лише за наявності обґрунтованих підозр, йому повинні бути повідомлені причини арешту; особа, заарештована або затримана за терористичну діяльність, має бути негайно доставлена до судді, тримання під вартою в поліції має бути розумним строком, тривалість якого повинна бути передбачена законом; особа, заарештована або затримана за терористичну діяльність, повинна мати можливість оскаржити в суді законність свого арешту та тримання під вартою);

- регулярний нагляд за досудовим ув'язненням (особа, підозрювана в терористичній діяльності та затримана до суду, має право на регулярний нагляд суду за законністю її тримання під вартою);

- судочинство (особа, обвинувачена в терористичній діяльності, має право на справедливий розгляд упродовж розумного строку незалежним, безстороннім судом, встановленим законом; особа, звинувачена в

терористичній діяльності, користується презумпцією невинуватості; імперативи боротьби з тероризмом можуть, тим не менш, виправдати певні обмеження права на захист, зокрема щодо: домовленості про доступ до адвоката та контакти з ним, порядок доступу до матеріалів справи, використання анонімних свідчень);

- понесені штрафні санкції (покарання, яких несе особа, обвинувачена в терористичній діяльності, повинні бути передбачені законом за будь-яку дію чи бездіяльність, яка становила кримінальне правопорушення на момент її вчинення; не може бути призначено більш суворе покарання, ніж те, яке було застосоване на час вчинення кримінального правопорушення; за жодних обставин особа, засуджена за терористичну діяльність, не може бути засуджена до смертної кари, у разі винесення такого вироку він не може бути виконаний);

- затримання (з особою, позбавленою волі за терористичну діяльність, за будь-яких обставин необхідно поводитися з належною повагою до людської гідності; імперативи боротьби з тероризмом можуть, тим не менш, вимагати, щоб особа, позбавлена волі за терористичну діяльність, піддавалася більш суворим обмеженням, ніж ті, що застосовуються до інших ув'язнених, зокрема щодо: правил, які стосуються спілкування та спостереження за листуванням, у тому числі між адвокатом та його / її клієнтом; розміщення осіб, позбавлених волі за терористичну діяльність, у спеціально охоронюваних приміщеннях; розділення таких осіб у в'язниці або між різними в'язницями за умови, що вжиті заходи є пропорційними меті, яка має бути досягнута);

- притулок, повернення ("refoulement") і видворення (усі запити про надання притулку повинні розглядатися на індивідуальній основі, проти прийнятого рішення має бути ефективний засіб правового захисту, проте, якщо держава має серйозні підстави вважати, що особа, яка просить надати притулок, брала участь у терористичній діяльності, цій особі має бути відмовлено у наданні статусу біженця; обов'язком держави, яка отримала

запит про надання притулку, є переконатися, що можливе повернення («видворення») заявника до країни його / її походження або до іншої країни не призведе до його / її смерті, покарання, катування або нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; колективне видворення іноземців забороняється; у всіх випадках виконання наказу про видворення або повернення («видворення») має здійснюватися з повагою до фізичної цілісності та гідності відповідної особи, уникаючи будь-якого нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження);

- видача (екстрадиція є необхідною процедурою для ефективного міжнародного співробітництва в боротьбі з тероризмом; екстрадиція особи до країни, де їй загрожує засудження до смертної кари, не може бути здійснена; проте запитувана держава може здійснити екстрадицію, якщо вона отримала відповідні гарантії, що: особа, про екстрадицію якої подано запит, не буде засуджена до смертної кари; або у разі винесення такого вироку він не буде виконаний; видача не може бути здійснена, якщо є серйозні підстави вважати, що: особа, екстрадиція якої запитується, буде піддана катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; запит про екстрадицію було зроблено з метою судового переслідування або покарання особи через його / її расу, релігію, національність або політичні погляди, або що становище цієї особи ризикує бути упередженим через будь-яку з цих причин; якщо особа, щодо екстрадиції якої надійшов запит, викладає спірну справу про те, що він / вона постраждала або ризикує постраждати від явної відмови у правосудді в запитуючій державі, запитувана держава повинна розглянути обґрунтованість цього аргументу перед тим, як вирішити, чи слід надати екстрадицію);

- право на власність (використання власності осіб або організацій, підозрюваних у терористичній діяльності, може бути призупинено або обмежено, зокрема такими заходами, як розпорядження про замороження або

арешт, відповідними органами; власники майна мають можливість оскаржити законність такого рішення в суді);

- можливі відступи (якщо боротьба з тероризмом відбувається в умовах війни чи надзвичайного стану, що загрожує життю нації, держава може вжити заходів, які тимчасово відступають від певних зобов'язань, що випливають із міжнародних документів із захисту прав людини, і строго вимагається гостротою ситуації, а також в межах і на умовах, встановлених міжнародним правом; держава повинна повідомити компетентні органи про вжиття таких заходів згідно з відповідними міжнародними документами; держави ніколи не можуть, проте, незалежно від дій особи, підозрюваної в терористичній діяльності або засудженої за таку діяльність, порушувати право на життя, гарантоване цими міжнародними документами, заборону катувань або нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання, ані з принципу законності вироків і заходів, ані з заборони зворотної дії кримінального закону; обставини, які призвели до прийняття таких відступів, необхідно регулярно переглядати з метою скасування цих відступів, як тільки ці обставини більше не існують);

- повага до імперативних норм міжнародного права та міжнародного гуманітарного права (у своїй боротьбі з тероризмом держави ніколи не можуть діяти всупереч імперативним нормам міжнародного права чи міжнародного гуманітарного права, де це застосовано);

- компенсація жертвам терористичних актів (якщо компенсація не в повному обсязі доступна з інших джерел, зокрема шляхом конфіскації майна виконавців, організаторів і спонсорів терористичних актів, держава повинна зробити внесок у компенсацію жертвам нападів, які забрали на її території, якщо це стосується їх особи чи їх здоров'я).

Демократичний нагляд за сектором безпеки в державах-членах ЄС здійснюється згідно прийнятому Парламентської Асамблеєю документу - Democratic oversight of the security sector in member states [108], де зазначається що демократичний нагляд використовує низку спеціальних

інструментів, призначених для забезпечення політичної підзвітності та прозорості сектору безпеки. Ці інструменти включають конституційні принципи, правові норми та інституційні й матеріально-технічні положення, а також більш загальну діяльність, спрямовану на сприяння добрим стосункам між різними частинами сектору безпеки, з одного боку, та політичною владою (виконавчою, законодавчою та судовою) і представники громадянського суспільства (НУО, ЗМІ, політичні партії тощо) з іншого [108]. Крім того, у документі наголошено: Парламентська Асамблея Ради Європи, усвідомлюючи той факт, що належне функціонування демократії та повага до прав людини є головною турботою Ради Європи, рекомендує Комітету міністрів підготувати та ухвалити керівні принципи для урядів, які викладають політичні правила, стандарти та практичні підходи, необхідні для застосування принципу демократичного нагляду за сектором безпеки в державах-членах, спираючись на принципи, зокрема, щодо функціонування служби розвідки, поліції, менеджменту, захисту національної безпеки та демократії, тощо.

Права військовослужбовців закріплені у Рекомендації Комітету міністрів (Рада Європи) державам-членам щодо прав людини військовослужбовців - Recommendation CM/Rec (2010)4 of the Committee of Ministers to member states on human rights of members of the armed forces, Council of Europe: Committee of Ministers [125]. У документі спираючись на захист прав людини та основоположних свобод (ETS № 5); практику Європейського суду з прав людини; Європейську соціальну хартію (ETS № 35) та переглянуту Європейську соціальну хартію (ETS № 163); прецедентне право Європейського комітету з соціальних прав та стандарти Європейського комітету із запобігання катуванню і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; документи ООН (зокрема Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенцію про ліквідацію усіх форм

дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, Конвенцію проти катування та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання, а також зауваження та рішення контролюючих органів, створених відповідно до вищезазначених документів); Рекомендацію Комітету Міністрів № R (87) щодо відмови від обов'язкової військової служби з мотивів сумління, Рекомендації Парламентської асамблеї 1742 (2006) про «Права людини військовослужбовців», 1714 (2005) про «Скасування обмежень щодо права голосу», 1572 (2002) про «Право на асоціацію для членів професійного складу збройних сил», 1518 (2001) про «Здійснення права на відмову від військової служби з переконань совісті до військової служби в державах-членах Ради Європи» та 1380 (1998) «Права людини призовників»; а також Посібник з прав людини та основних свобод особового складу збройних сил (опублікований Організацією з безпеки та співробітництва в Європі/Бюро з демократичних інститутів і прав людини (ОБСЄ/БДІПЛ) та Центром демократичного контролю Збройних Сил (DCAF) у 2008 році) - рекомендовано урядам держав-членів ЄС забезпечити дотримання принципів, викладених у додатку до цієї рекомендації, у національному законодавстві та практиці стосовно військовослужбовців; забезпечити, за допомогою відповідних засобів і дій, у тому числі, у відповідних випадках, переклад, широке поширення цієї рекомендації серед компетентних цивільних і військових органів влади та членів збройних сил з метою підвищення обізнаності щодо прав людини та основних свобод військовослужбовців збройних сил, а також для забезпечення навчання, спрямованого на підвищення їх знань про права людини; та вивчити в рамках Комітету міністрів виконання цієї рекомендації через два роки після її прийняття [125].

Найважливіший документом, в якому зазначаються фундаментальні громадські та політичні права, всіх хто перебуває в їхній юрисдикції

визначені у Загальній декларації прав людини (The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) [136] та протоколами до неї. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, більш відома як Європейська конвенція з прав людини (European Convention on Human Rights) був першим документом, який надав чинності певні права, викладені в Загальній декларації прав людини, і зробив їх обов'язковими. Зокрема [136]:

- зобов'язання поважати права людини (ст.1);
- заборона катувань (ст.2);
- заборона рабства та примусової праці (ст.3);
- право на свободу та безпеку (ст.4);
- право на справедливий суд (ст.5);
- заборона покарання без закону (ст.6);
- право на повагу до приватного та сімейного життя (ст.7);
- свобода думки, совісті та релігії (ст.8);
- свобода волевиявлення (ст.10);
- свобода зборів та об'єднання (ст.11);
- право на одруження (ст.12);
- право на ефективній судовий захист (ст.13);
- заборона дискримінації (ст.14);
- обмеження прав за надзвичайних обставин (ст.15);
- обмеження політичної діяльності іноземців (ст. 16);
- заборона зловживання правами (ст.17);
- обмеження застосування обмежень прав (ст.18) [136];

а також пояснення як працює Європейській суд з прав людини (ст.19-51) та протоколи до цієї Конвенції щодо [136]:

- захисту майна (ст.1, Протокол №1);
- права на освіту (ст.2, Протокол №1);
- права на вільні вибори (ст.3, Протокол №1);
- свободи пересування (ст.2, Протокол №4);
- скасування смертної кари (ст.1, Протокол №6);

- права на апеляцію в кримінальних справах (ст.2, Протокол №7);
- компенсації за неправомірний вирок (ст.3, Протокол №7);
- загальної заборони дискримінації (ст.1, Протокол №12) [136].

Завданням Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у сфері безпеки є забезпечення правосуддя щодо порушення прав людини у сфері безпеки у випадку якщо національні суди не втручалися і не втручаються, у випадку якщо можливість оскарження цих рішень в них вичерпана.

ОЕСР (OECD DAC) розробив у вигляді посібника з реформи системи безпеки: підтримка безпеки та правосуддя вказівки щодо введення в дію Керівних принципів DAC 2005 року «Реформа системи безпеки та управління», який по суті усуває розрив між політикою та практикою. Він значною мірою дотримується циклу програми зовнішньої допомоги та містить цінні інструменти для заохочення діалогу з питань безпеки та правосуддя і підтримки процесу реформування системи безпеки через етапи оцінки, розробки та впровадження. Він також містить нові вказівки щодо моніторингу, перегляду та оцінки програм реформування сектору безпеки, інформацію щодо забезпечення більшої узгодженості між різними суб'єктами та департаментами, залученими до сектору безпеки.

Також у Європейському Союзі організацією з безпеки та співробітництвом у цьому напрямку займається ОБСЄ, яка розробила новаторський Кодекс поведінки ОБСЄ стосовно військово-політичних аспектів безпеки – Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security [104], що передбачає для держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі необхідність посилення співробітництва у сфері безпеки, у тому числі шляхом подальшого заохочення норм відповідальної поведінки та співпраці у сфері безпеки, не применшуючи дійсність і застосовність цілей і принципів Статуту ООН або інших положень міжнародного права, підтверджуючи незмінну дійсність керівних принципів і загальних цінностей Гельсінського заключного акту, Паризької хартії і Гельсінський документ 1992 р., який містить відповідальність держав одній

перед іншою та урядів перед своїми народами, а також дійсність інших зобов'язань.

Ще одним документом підготовленим ОБСЄ є Рекомендації для співробітників «Управління та реформування сектора безпеки (УРСБ)» [90], мета якого забезпечити співробітників ОБСЄ інформацією щодо підтримки міжвимірному підходу до питань управління та реформування сектора безпеки (УРСБ), що «полягає у забезпеченні відходу від такого виду фрагментарної підтримки, яка може мати обмежений вплив на практику побудови міжвимірної синергії для забезпечення узгодженої та ефективної підтримки дій задля досягнення загальних стратегічних цілей УРСБ. Підтримка міжвимірному підходу має ґрунтуватися на чіткому сприйнятті та розумінні наступних факторів: внутрішньої цінності такого підходу, потенційної синергії для забезпечення підтримки УРСБ у трьох вимірах діяльності ОБСЄ, та можливостей для реалізації такого підходу; і, нарешті, рекомендації містять короткий виклад ключових аспектів» [90] (хоча ці рекомендації призначені для використання співробітниками ОБСЄ, вони також можуть мати відношення до інших державних та міжнародних суб'єктів, які прагнуть посилити свою підтримку у сфері УРСБ).

Організація Північноатлантичного договору, політичний і військовий альянс НАТО у 2010 році главами держав та урядів прийняла Стратегічну концепцію оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору - Strategic Concept for the Defence and Security of the members of the North Atlantic Treaty Organization [133], яка спрямована на еволюцію НАТО, його ефективність у світі, долаючи нові загрози з новими спроможностями та партнерами з метою забезпечення свободи і безпеки всіх її членів політичними та військовими засобами. Згідно вищезазначеної Стратегії головними завдання та принципами НАТО є [133]:

- країни-члени НАТО утворюють унікальну спільноту цінностей, відданих принципам індивідуальної свободи, демократії, прав людини та верховенства права;

- Альянс твердо дотримується цілей і принципів Хартії ООН та Вашингтонського договору, який підтверджує основну відповідальність Ради Безпеки за підтримку міжнародного миру та безпеки;

- політичні та військові зв'язки між Європою та Північною Америкою виробляються в НАТО з моменту заснування Альянсу в 1949 році;

- трансатлантичний зв'язок залишається таким же сильним і важливим для збереження євроатлантичного миру та безпеки, як і раніше;

- безпека членів НАТО по обидва боки Атлантики є неподільною і захищається разом, на основі солідарності, спільної мети та справедливого розподілу навантаження;

- для безпеки території та населення НАТО, і для гарантування їх безпеки, Альянс повинен і продовжуватиме ефективно виконувати три основні завдання, які сприяють захисту членів Альянсу та відповідають міжнародному праву:

- а) колективна оборона,

- б) кризовий менеджмент,

- в) кооперативна безпека;

- НАТО є унікальним і важливим трансатлантичним форумом для консультацій з усіх питань, які впливають на територіальну цілісність, політичну незалежність і безпеку її членів, як зазначено в статті 4 Вашингтонського договору;

- для виконання повного спектру місій НАТО якомога ефективніше, члени Альянсу братимуть участь у безперервному процесі реформ, модернізації та трансформації.

У Стратегічній концепції оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору також йдеться про середовище безпеки, захист (оборону) і стримування, безпеку через антикризовий менеджмент, сприяння міжнародній безпеці через співпрацю (контроль над озброєнням, роззброєння та нерозповсюдження; політика відкритих дверей; партнерство), реформування та трансформацію, Альянс для 21-го століття.

Відповідно до Стратегічного документу НАТО розроблена низка програм, зокрема боротьби з тероризмом, реформування сектору безпеки, тощо, наприклад «План дій партнерства з розбудови оборонних інституцій» - Partnership Action Plan on Defence Institution Building (PAP-DIB), який спрямований на посилення зусиль країн-партнерів щодо реформування та реструктуризації своїх оборонних інституцій відповідно до внутрішніх потреб, а також міжнародних зобов'язань [123].

Таким чином правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки ґрунтується на ключових міжнародних документах (багатосторонніх угодах), що є стратегічними і концептуальними, визначають нормативно-правову базу, а також містять технічні вказівки та впровадження найкращих практик демократичного врядування сектором безпеки у зусиллях і діяльності ключових міжнародних організацій, об'єднаних у сфері безпеки, зокрема ООН, Європейського Союзу (ЄС), Ради Європи (РЄ), Європейський суд с прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світового банку, Transparency International (TI), Організації Північноатлантичного договору (альянс НАТО).

2.3. Сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС.

Сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС стосуються загроз європейській безпеці, які виходять з різних джерел як в Європі так і за її межами. І тому останні роки ЄС розробляє інституційно-правові інструменти для впровадження більшої узгодженості у сфері безпеки та оборони, які ґрунтуються і мають історичні

передумови інституційно-правового характеру. Розглянемо їх як історичний процес у часовій ретроспективі.

Ідея формування спільної оборонної політики для більшості країн Європи, остаточно сформулювалася у другій половині XX століття, зокрема з підписання у 1948 році Брюссельського договору між Великобританією, Францією та країнами Бенілюксу. Договір закріплював принцип взаємної оборони й започаткував створення Західноєвропейського Союзу (ЗЄС), який до кінця 1990-х років залишався ключовою платформою для консультацій і діалогу з питань безпеки та оборони у тісному зв'язку з НАТО. Після завершення холодної війни та виникнення конфліктів на Балканах перед Європейським Союзом постало завдання взяти на себе відповідальність за попередження конфліктів і врегулювання кризових ситуацій. Важливим кроком у цьому напрямі стало узгодження Радою ЗЄС у 1992 році умов використання військових підрозділів, що пізніше були відображені в Амстердамському договорі 1999 року у вигляді так званих «Петербурзьких завдань». У цьому ж договорі було закріплено інститут Верховного представника зі спільної зовнішньої політики та політики безпеки, що надало можливість ЄС виступати на міжнародній арені єдиним голосом. Договір, підписаний у 1997 році та чинний з 1999 року, упорядкував нові структури й механізми спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP), підвищивши відповідальність ЄС у миротворчих та гуманітарних операціях і водночас посиливши співпрацю із ЗЄС.

У 1999 році на засіданні Європейської ради в Кельні держави-члени підтвердили свою готовність розвивати автономні можливості для здійснення дій, що потребують застосування військової сили. Наступним важливим кроком стала «Угода Берлін плюс», укладена на початку 2003 року між ЄС і НАТО, яка передбачала можливість використання Євросоюзом ресурсів і потенціалу Альянсу для проведення миротворчих і кризових операцій під європейським керівництвом. У цьому ж році Верховний представник ЄС Хав'єр Солана отримав мандат на розробку Стратегії безпеки для Європи.

Прийнятий документ «Безпечна Європа у кращому світі» визначив безпекове середовище та окреслив головні виклики й загрози, а також сформулював політичні орієнтири для подальшої діяльності ЄС. У 2008 році ця стратегія була переглянута з урахуванням нових глобальних викликів.

Знаковим етапом у розвитку Спільної політики безпеки та оборони (CSDP) став Лісабонський договір, який набув чинності у грудні 2009 року. Він закріпив положення про взаємну допомогу і солідарність, а також започаткував створення Європейської служби зовнішніх дій (EEAS), підпорядкованої Верховному представникові ЄС із закордонних справ і політики безпеки, який одночасно є віце-президентом Європейської комісії. Поєднання цих функцій надало можливість здійснювати комплексний підхід до врегулювання криз і мобілізувати всі необхідні ресурси Євросоюзу. Подальший розвиток CSDP був закріплений у «Глобальній стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС», представленій наприкінці 2016 року Верховним представником Федерікою Могеріні. Цей документ визначив стратегічні пріоритети Союзу у сфері безпеки й оборони та заклав основу для подальшого поглиблення інтеграційних процесів у цій галузі. Таким чином комплексний пакет заходів у сферах безпеки та оборони ЄС був визначений наприкінці 2016 року і складається з трьох основ:

- нові політичні цілі та прагнення європейців взяти на себе більшу відповідальність за власну безпеку та оборону;
- нові фінансові інструменти, щоб допомогти державам-членам і європейській оборонній промисловості розвивати оборонний потенціал («Європейський план оборонних дій» - «European Defence Action Plan»);
- набір конкретних дій у рамках Спільної декларації ЄС-НАТО, яка визначила сфери співпраці.

При цьому, вважається, що реалізація трьох елементів триває, підвищуючи безпеку Союзу та його громадян.

У 2017 році держави-члени ЄС посилили свою діяльність у вирішенні викликів безпеки, подальшої інтеграції та зміцнення оборонної співпраці в

рамках ЄС на основі в ст.42(6), ст.46, Протоколу 10 Договору про ЄС в рамках Постійного структурованого співробітництва з безпеки та оборони (PESCO - Permanent Structured Cooperation). Метою PESCO є посилення потенціалу ЄС як гравця міжнародної безпеки, сприяння захисту громадян ЄС і максимізація ефективності витрат на оборону [124]. Також у 2017 році з метою поступової синхронізації та взаємної адаптації циклів національного оборонного планування та практик розвитку спроможностей для подальшого забезпечення більш оптимального використання та узгодження національних планів оборонних витрат було запроваджено Скоординований щорічний огляд з питань оборони (CARD - Coordinated Annual Review on Defence). Метою CARD є «розробка на добровільній основі більш структурованого способу надання визначених можливостей на основі більшої прозорості, політичної видимості та відданості держав-членів» [106].

Крім того, у 2017 році за ініціативою Європейської Комісії був створений Європейський оборонний фонд (EDF - The European Defence Fund), який спрямований на підтримку спільних оборонних досліджень і розробок, а також на сприяння інноваційній і конкурентоспроможній оборонній промисловій базі. Згідно з наступною багаторічною фінансовою програмою Союзу (2021-2027), Фонд підтримуватиме конкурентоспроможні та спільні оборонні проекти протягом усього циклу досліджень і розробок, зосереджуючись на проектах, які можуть кардинально змінити ситуацію для збройних сил держав-членів ЄС. Фонд сприятиме інноваціям і стимулюватиме транскордонну участь МСП. Проекти визначатимуться на основі пріоритетів оборонної спроможності, узгоджених державами-членами в рамках Спільної політики безпеки та оборони та, зокрема, в контексті Плану розвитку спроможності. Бюджет у розмірі близько 8 мільярдів євро на 2021-2027 роки призначено для Європейського фонду оборони. 2,7 мільярда євро на фінансування спільних оборонних досліджень і 5,3 мільярда євро на фінансування проектів розвитку спільних можливостей, які доповнюють національні внески [113]. У 2021 році був заснований Європейський фонд

миру (EPF – European Peace Facility) з метою розширення можливостей ЄС у забезпеченні безпеки своїм громадянам і партнерам шляхом надання ЄС всіх типів військового обладнання та інфраструктури безпеки партнерам ЄС відповідно до найвищих стандартів прав людини.

За допомогою EPF ЄС фінансує спільні витрати на військові місії та операції Спільної політики безпеки та оборони (CSDP), підтримує операції з підтримки миру, які здійснюють міжнародні та регіональні організації, а також країни-партнери по всьому світу, і зміцнює потенціал третіх держав, регіональних та міжнародних організацій, пов'язаних із військовими та оборонними питаннями (наприклад, надання летального та нелетального військового обладнання для збройних сил або інфраструктури з метою безпеки). Європейський фонд миру (EPF) (вартістю 5 мільярдів євро) фінансується поза бюджетом ЄС на семирічний період (поточна багаторічна фінансова програма на 2021–2027 роки) з єдиним механізмом для фінансування всієї Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP), дій у військовій та оборонній сферах. Одночасно EPF здійснює моніторинг та оцінку відповідності, щоб адекватно розрахувати ризик та заходи пом'якшення відповідно до міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права та законів ЄС щодо експорту зброї, а також стежить за дотриманням міжнародного права та зобов'язаннями бенефіціара на рівні країни та штаб-квартири. Ці заходи також дозволяють громадянському суспільству повідомляти про порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права [114].

Важливим кроком сучасного розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС є затвердження «Стратегічного компасу» (A Strategic Compass for the EU) у 2022 році - це амбітний план дій щодо посилення безпеки та оборонної політики ЄС до 2030 року, який повинен захистити своїх громадян і зробити внесок у міжнародний мир і безпеку, а також активізувати підтримку глобального

порядку, заснованого на правилах, центром якого є Організація Об'єднаних Націй [103].

У рамках дослідження варто детально зупинитися на документі *A Strategic Compass for the EU* («Стратегічний компас для ЄС»), який був ухвалений Радою Європейського Союзу у 2022 році як комплексна стратегічна дорожня карта у сфері безпеки та оборони. Його ключовою особливістю є наявність чітко структурованих і конкретних пропозицій із визначеним календарем реалізації, що має забезпечити перехід від декларативних намірів до практичних кроків у зміцненні здатності ЄС оперативно й рішуче діяти в умовах кризових ситуацій. Документ спрямований на підвищення стійкості Союзу до сучасних загроз, захист безпеки його громадян та формування інституційних механізмів для ефективної реакції на зовнішні виклики, в цілому він базується на чотирьох позиціях: «1) *дія*; 2) *захист*; 3) *інвестиції*; 4) *партнерство*» [134]. З'ясуємо кожний із зазначених вище пунктів, зокрема [102]:

1) *Дія* – цілями є стати більш наполегливим учасником безпеки та оборони, забезпечуючи більш надійні, швидкі та рішучі дії, зокрема для стійкості Союзу, взаємодопомоги та солідарності; попереднє планування стане нормою, а існуючі командні та контрольні структури будуть посилені; будемо краще підготовлені через живі навчання та більш комплексний підхід до криз.

Досягнення зазначених цілей передбачається шляхом підготовки та певних дій, зокрема:

- розвинути до 2025 року потенціал ЄС для швидкого розгортання модульних сил чисельністю до 5000 військовослужбовців, з цією метою передбачено проведення навчання (у тому числі живого навчання), мало та середньомасштабних виконавчих операцій з військово планування, посилення цивільних та військових місій та операції СПБО, взаємна підтримку між місіями та операціями СПБО та спеціальними місіями та операціями під керівництвом Європи відповідно до їхніх відповідних

мандатів, інші можливості надання цільової консультативної підтримки організаціям безпеки та оборони країн-партнерів;

- до середини 2023 року прийняти новий Цивільний договір щодо СПБО, який ще більше підвищить ефективність місій і допоможе розвинути необхідні цивільні можливості, посилення співпрацю між відповідними суб'єктами юстиції та внутрішніх справ ЄС і держав-членів, а також СПБО (включаючи права людини та гендерну перспективу в усі цивільні та військові дії СПБО);

- до 2022 року погодження Реєстру циклу ротації військ для військових місій і операцій CSDP і посилення раннє визначених політичних сили як для цивільних, так і для військових місій і операцій CSDP;

- до 2023 року, також з огляду на пропозиції щодо потенціалу швидкого розгортання ЄС, перегляд обсягів і визначення спільних витрат, щоб посилити солідарність і стимулювати участь у військових місіях і операціях, а також витрати, пов'язані з навчаннями;

- включення нових заходів в таких сферах, як цифровізація, підвищення кіберстійкості транспортної інфраструктури та її систем підтримки, а також використання штучного інтелекту та повітряних і морських перевезень для покращення військової мобільності в межах ЄС і за його межами;

- планування збільшення інвестиції у військову мобільність, прискорення реалізації проектів транспортної інфраструктури подвійного призначення, в тому числі шляхом передачі бюджету військової мобільності в рамках Плану дій щодо військової мобільності та Інструменту підключення Європи.

2) *Захист* – цілями визначено підвищення стійкості, об'єднання інструментів протидії гібридним загрозам (розробка Hybrid Toolbox), зміцнення кіберзахисту і кібербезпеки, здатність протистояти маніпулюванню іноземною інформацією та втручанню, крім того, забезпечення доступу і своїй присутності у відкритому морі, повітрі та космічному просторі, а також підвищення стійкості до пов'язаних із

кліматом ризиків, антропогенних і природних катастроф, одночасно прагнучи до кліматично нейтральної присутності ЄС на місцях.

Досягнення зазначених цілей передбачається за допомогою інтелекту і безпечного зв'язу, протистояння гібридній загрози, кібердипломатії та маніпулювання і втручання іноземної інформації, а також стратегічну область (домени), протидії тероризму, сприяння роззброєнню, нерозповсюдженню та контролю над озброєннями, з урахуванням зміни клімату, катастроф та надзвичайних ситуацій – шляхом, зокрема:

- кожні 3 роки або раніше переглянути Єдиний розвідувальний аналітичний потенціал «Аналіз загроз ЄС» (EU Threat Analysis) у тісній співпраці з розвідувальними службами держав-членів; до 2025 року зміцнити Єдиний потенціал аналізу розвідувальних даних шляхом збільшення ресурсів і можливостей та посилення Супутникового центру ЄС (для зміцнення автономних геопросторових розвідувальних можливостей); а також закликати інституції, агентства та органи ЄС прийняти додаткові стандарти та правила для забезпечення кібербезпеки та безпеки інформації для полегшення обміну інформацією, включно з секретною інформацією;

- розробки гібридного інструментарію ЄС, який має забезпечити основу для скоординованої відповіді на гібридні кампанії, що впливають на ЄС та його держави-члени, включаючи, наприклад, превентивні, кооперативні, стабільні, обмежувальні заходи та заходи відновлення, а також підтримку солідарності та взаємодопомоги (який об'єднає існуючі та можливі нові інструменти, включаючи створення гібридних груп швидкого реагування ЄС для підтримки держав-членів, місій і операцій CSDP і країн-партнерів у протидії гібридним загрозам); зміцнення інструментарію кібердипломатії, зокрема шляхом вивчення додаткових заходів реагування; розробки інструментарію маніпулювання іноземною інформацією та втручання, що посилить здатність виявляти, аналізувати та реагувати на загрози, зокрема шляхом стягнення збитків з винних; а також посилення можливості ЄС у сфері стратегічної комунікації та протидії дезінформації (до

2024 року всі місії та операції CSDP будуть повністю оснащені можливостями та ресурсами для розгортання відповідних інструментів цього набору інструментів);

- прийняття нового Європейський закон про кібер-стійкість та продовження роботи над формуванням Спільного кібер-підрозділу; до кінця 2023 року прийняття Космічної стратегії ЄС (Cyber Defence Policy) для безпеки та оборони; перевірки механізму реагування на загрози Galileo до кінця 2022 року та розширення його до інших компонентів програми з використанням механізмів солідарності, взаємодопомоги та кризового реагування у випадку атак із космосу або загроз космічним активам; на основі оновленої Стратегії морської безпеки ЄС (EU Maritime Security Strategy) до 2025 року планується розвивати та зміцнювати механізми інформування ЄС про морську безпеку, такі як Спільне середовище обміну інформацією (CISE) і морське спостереження (MARSUR), щоб покращити оперативну сумісність, полегшити прийняття рішень і підтримувати підвищену операційну ефективність (для підвищення видимості нашої військово-морської присутності в межах ЄС і за його межами, у тому числі через заходи в порти, навчання, а також нарощування потенціалу), в авіаційній сфері робота над забезпеченням вільного, безпечного і захищеного європейського доступу до повітряного простору;

- посилення взаємодії зі стратегічними партнерами та на багатосторонніх форумах, а також зміцнення мережі експертів боротьби з тероризмом у Представництвах ЄС;

- підтримки цілей роззброєння, нерозповсюдження та контролю над озброєннями (зокрема, шляхом запровадження санкцій та процедур контролю), заклик до угод після Нового СНВ;

- розробки національних стратегій для підготовки збройних сил до зміни клімату з урахуванням Дорожньої карти зі зміни клімату та оборони (Climate Change and Defence Roadmap), (зокрема, до 2025 року всі місії та операції CSDP матимуть екологічного радника та звітуватимуть про свій

екологічний слід); крім того, передбачається покращити здатність збройних сил держав-членів підтримувати цивільну владу в надзвичайних ситуаціях як на етапі планування, так і на етапі проведення, а також покращення координації між цивільною та військовою владою на всіх рівнях; зміцнення структури кризового реагування (EEAS Crisis Response structures), щоб підвищити спроможність реагувати на складні надзвичайні ситуації, такі як евакуація та рятувальні операції за кордоном, у тісній співпраці з Координаційним центром реагування на надзвичайні ситуації (Emergency Response Coordination Centre).

3) *Інвестиції* – передбачає в якості цілей: збільшення видатки на оборону, щоб відповідати спільним прагненням щодо зменшення критичного розриву у військових і цивільних можливостях; зміцнення європейської оборони технологічної та промислової бази (European Defence Technological and Industrial Base) по всьому ЄС, що також забезпечує транскордонну участь малих і середніх підприємств; регулярне збільшення витрат на оборону в реальному вираженні, щоб відповідати колективним амбіціям у сфері оборони відповідно до обов'язкових зобов'язань у рамках Постійного структурованого співробітництва (Permanent Structured Cooperation); надалі збільшення та залучення у майбутньому спільних інвестицій в оборону на рівні ЄС, включаючи дослідження та технології, через Європейський оборонний фонд (European Defence Fund); інвестування в критичні та нові технології й інновації; зменшення стратегічної залежності; захищення ланцюгів поставок та посилення захисту інтелектуальної власності; також співпраця з партнерами-однодумцями по всьому світу на взаємовигідній основі.

Визначені цілі досягаються шляхом витрат на оборону, розвиток потенціалу, стратегічними можливостями, стратегічними технологіями в залежності від безпеки та оборони, і передбачають такі дії, зокрема:

- збільшення та покращення витрат на оборону (з повагою до національних прерогатив і відповідно до взятих зобов'язань), щоб

відповідати потребам безпеки, максимізувати продуктивність, підвищити оперативну сумісність та повною мірою використовувати ефект масштабу, в тому числі за допомогою скоординованого та спільного європейського підходу та повного використання інструментів ЄС;

- запрошення Комісії, у координації з Європейським оборонним агентством (European Defence Agency) для аналізу прогалин інвестицій в оборону та пропозицій подальших ініціатив, необхідних для зміцнення європейської оборонної промислової та технологічної бази, а також для розробки додаткових стимулів для спільних інвестицій держав-членів у стратегічні оборонні можливості, зокрема ті, які мають бути розроблені та / або спільно закуплені в рамках співпраці Європейського Союзу;

- перегляд до 2023 року досягнення Головної мети та наближення розвитку військового потенціалу до оперативних потреб, що стане суттєвим внеском у План розвитку потенціалу (Capability Development Plan), а також починаючи з 2022 року щорічні зустрічі міністрів оборони щодо оборонних ініціатив ЄС, спрямованих на розвиток спроможності;

- до 2024 року налагодити процес розвитку цивільних можливостей, щоб оцінити потреби в спроможності, розробити вимоги, провести аналіз прогалин і періодично переглядати прогрес, досягнутий відповідно до нової Цивільної угоди CSDP;

- до 2025 року суттєво скоротити критичні прогалини в стратегічних механізмах, зокрема пов'язаних із потенціалом швидкого розгортання ЄС, таких як стратегічні повітряні перевезення, засоби космічного зв'язку, десантні засоби, медичні засоби, можливості кіберзахисту та розвідка;

- протягом цього десятиліття і далі зосередити зусилля на розвиток потенціалу наступного покоління в усіх сферах, у тому числі на рівні системи та підсистем, уздовж напрямків, визначених CARD, зокрема: у сухопутній сфері - модернізація системи солдатів як основа індивідуального захисту сил і оперативної ефективності в усіх типах операцій, а також розробка системи основного бойового танку як наступного покоління можливостей для Союзу

як у звичайних умовах високої інтенсивності, так і операцій з управління кризою; у морській сфері – з урахуванням покращення обізнаності про морську обстановку та захист сил, заміна прибережних та морських патрульних суден розробкою цифрових мережеских високоякісних військово-морських платформ, включаючи морські безпілотні платформи; в авіаційній сфері - розробка майбутніх бойових систем наступного покоління та повністю поєднати можливості для забезпечення переваги в повітрі (з доповненням протидією безпілотним повітряним системам і сприяння встановленню європейського стандарту можливостей запобігання доступу в зону заборони); у космічній сфері - розробка нових датчиків та платформ для космічного спостереження Землі, а також технологій для космічної ситуаційної обізнаності та послуг космічного зв'язку; у кіберсфері - активізація зусиль та об'єднання можливостей для забезпечення необхідної стійкості і здатності діяти в усіх сферах, особливо зосереджуючись на розширеній військовій мобільності, яка є важливим фактором;

- сприяння та полегшення доступу до приватного фінансування для оборонної промисловості, також шляхом найкращого використання Європейського інвестиційного банку;

- розробки подальших стимулів для спільних інвестицій держав-членів у спільні проекти та спільні закупівлі оборонних можливостей;

- створення центру оборонних інновацій у рамках Європейського оборонного агентства (European Defence Agency - EDA), який працюватиме у партнерстві з Комісією, щоб використовувати синергію з пов'язаними напрямками роботи, включаючи Схему оборонних інновацій ЄС (EU Defence Innovation Scheme);

- починаючи з 2022 року і далі визначення стратегічної залежності в оборонному секторі через Обсерваторію критичних технологій і дій, щоб зменшити їх, мобілізуючи інструменти та політику ЄС і держав-членів, а також досліджуючи будь-які можливі прогалини в наявних;

- продовження стимулювання досліджень, розвиток технологій та інновацій в ЄС, зменшуючи стратегічну залежність у технологіях і ланцюгах створення вартості, які є критично важливими для безпеки та оборони, на основі Всеохоплюючої програми стратегічних досліджень EDA та Дорожньої карти щодо критичних технологій для безпеки та оборони, запропонованих Європейською Комісією.

4) *Партнерство* – ставить за мету поглиблення співпраці з партнерами, адаптування партнерських пакетів, підтримання та поглиблення діалогу з питань безпеки та оборони, обізнаність про ситуацію та спільні тренування та навчання - для того, щоб протистояти гібридним загрозам, дезінформації та кібератакам. Що досягається багатостороннім, регіональним та двостороннім партнерством, а саме шляхом:

- подальшого зміцнення, поглиблення та розширення стратегічного партнерства, політичного діалогу і співпрацю з НАТО, ґрунтуючись на Спільних деклараціях, в усіх узгоджених сферах взаємодії, включаючи нові ключові напрямки роботи, такі як стійкість, нові проривні технології, клімат і оборона і космічний простір;

- впровадження нового спільного набору пріоритетів для співпраці між ЄС і ООН (2022-2024), зокрема спільне сканування горизонтів і стратегічне передбачення, спільний гендерно-чутливий аналіз конфліктів і подальше посилення політичної та оперативної координації та співробітництва, а також обмін інформацією, в тому числі з наданням супутникових зображень через супутниковий центр ЄС;

- проведення Форуму партнерства в галузі безпеки та оборони в Брюсселі, який об'єднає багатосторонніх, регіональних і двосторонніх партнерів;

- поглиблення політичного діалогу і зміцнення співпраці з ОБСЄ, Африканським Союзом і АСЕАН у таких сферах, як запобігання конфліктам, спільна обізнаність про ситуацію та стійкість, зокрема, шляхом розробки спільної спеціальної дорожньої карти з ОБСЄ щодо запобігання конфліктам і

врегулювання криз із конкретними регіональними та тематичними діями; шляхом відновлення та розширення співробітництва з Африканським Союзом відповідно до саміту ЄС-АС у лютому 2022 року (підтримка належного навчання, розбудова потенціалу та оснащення, зміцнення та розширення автономних африканських миротворчих операцій, у тому числі через місії та заходи допомоги ЄС, а також розбудова потенціалу правоохоронних органів), прагнення до більш тісної координації на рівні оперативного планування та організації; а також активізація тристоронньої співпраці ЄС-АС-ООН;

- більш тісної та взаємовигідної співпраці зі Сполученими Штатами з питань безпеки та оборони (на основі Заяви саміту від червня 2021 року), поглиблення співпраці з Норвегією та Канадою на основі існуючих діалогів, відкритими для взаємодії зі Сполученим Королівством у питаннях безпеки та оборони, зміцнення діалогу з питань безпеки та оборони з нашими партнерами на Західних Балканах, східних і південних сусідів, Індо-Тихоокеанського регіону та Латинської Америки; крім того, посилення співробітництва у сфері безпеки та оборони зі східними партнерами з метою посилення їхньої стійкості, зокрема проти гібридних атак і кіберзагроз, а також посилення спеціалізованої підтримки та розбудови потенціалу у сфері безпеки та оборони;

- щодо врегулювання кризових ситуацій повною мірою використання Інструменту розвитку сусідства та міжнародного співробітництва (Neighborhood Development and International Cooperation Instrument) та інші відповідних програм ЄС, а також розширення використання Європейського фонду миру (European Peace Facility) для посилення нарощування потенціалу, навчання та оснащення партнерів в Африці, східних і південних сусідів, Західних Балкан, а також для посилення їх стійкості проти гібридних загроз.

Таким чином сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС представлені у стратегічних документах ЄС, зокрема у Стратегічному компасі безпеки та оборони для

Європейського Союзу, якій містить стратегічну перспективу та детально описує інструменти та ініціативи, необхідні для забезпечення більш швидких, рішучих і надійних дій ЄС. Тобто для протистояння сучасним і майбутнім загрозам та викликам, забезпечення безпеки і правопорядку в країнах-членах ЄС та європейській безпеці в цілому запроваджено комплексний інституційно-правовий механізм, що передбачає захист європейського та світового порядку і безпеки, посилення оборони, зміцнення геополітичної позиції ЄС, стійкість проти гібридних загроз, кібератак, ризиків, які пов'язані із кліматом та стихійними лихами і пандеміями. Крім того, він є багатостороннім та багаторівневим з урахуванням цілеспрямованих та скоординованих інвестицій в інноваційні оборонні можливості та інструменти збільшення здатності діяти і зменшувати небажані стратегічні залежності; а також з урахуванням партнерства у посиленні безпеки і встановлення правопорядку.

Висновки до розділу 2.

У другому розділі дисертації *Аналіз та визначення Міжнародно-правової основи забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві* проаналізовано міжнародні інструменти інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки, правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки та охарактеризовано сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС. За результати проведеного аналізу встановлено:

1. За результатами проведеного аналізу міжнародних інструментів інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки встановлено, що ключову роль інституційного механізму забезпечення міжнародного

правопорядку і безпеки грають такі інституції як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Європейський суд с прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Transparency International (TI), Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО), які беруть участь в управлінні та реформуванні сектору безпеки в світовому просторі, посиленню зусиль у врегулюванні конфліктних і постконфліктних ситуаціях. Крім того, партнерство і членство в даних інституціях системи управління безпекою має ключову роль з боку Європейського Союзу, Ради Європи, Організації Північноатлантичного договору. Міжнародні організації, партнери та їх члени надають консультації та експертну допомогу з питань безпеки, життєво важливих питаннях, розвитку фінансової та технічної спроможності, з питань доброчесності, а також встановлення стандартів та норм, зокрема в рамках реалізації різноманітних проектів і програм, а також відіграють ключову роль у встановленні зв'язку між суспільствами та урядами, між націями та міжнародними суб'єктами, зокрема у сфері управління та реформування сектора безпеки.

2. Аналіз правового механізму міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки встановив, що ключовими міжнародними документами є багатосторонні угоди, які є стратегічними і концептуальними, визначають нормативно-правову базу, а також документи, що містять технічні вказівки та впровадження найкращих практик демократичного врядування сектором безпеки у зусиллях і діяльності ключових міжнародних організацій, об'єднаних у сфері безпеки, зокрема ООН, Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Європейський суд с прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Transparency International (TI), Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО).

Правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки, охоплює багатосекторний характер системи безпеки, який включає оборону, правоохоронні органи, виправні органи, розвідувальні служби та установи, відповідальні за управління кордонами, митницю та цивільні надзвичайні ситуації; у багатьох випадках також включено елементи судового сектору, відповідальні за розгляд справ про ймовірну злочинну поведінку та зловживання силою; крім того, сектор безпеки включає учасників, які відіграють певну роль в управлінні та нагляді за розробкою та впровадженням безпеки, наприклад міністерства, законодавчі органи та групи громадянського суспільства. Інші недержавні суб'єкти, яких можна вважати частиною сектора, включають звичайні або неофіційні органи влади та приватні служби безпеки.

3. Сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС стосуються загроз європейській безпеці, які виходять з різних джерел як в Європі так і за її межами. І тому останні роки ЄС розробляє інституційно-правові інструменти для впровадження більшої узгодженості у сфері безпеки та оборони, які ґрунтуються і мають історичні передумови інституційно-правового характеру.

Встановлено, що сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС представлені у стратегічних документах ЄС, зокрема у Стратегічному компасі безпеки та оборони для Європейського Союзу, якій містить стратегічну перспективу та детально описує інструменти та ініціативи, необхідні для забезпечення більш швидких, рішучих і надійних дій ЄС. Тобто для протистояння сучасним і майбутнім загрозам та викликам, забезпечення безпеки і правопорядку в країнах-членах ЄС та європейській безпеці в цілому запроваджено комплексний інституційно-правовий механізм, що передбачає захист європейського та світового порядку і безпеки, посилення оборони, зміцнення геополітичної позиції ЄС, стійкість проти гібридних загроз, кібератак, ризиків, які пов'язані із кліматом та стихійними лихами і пандеміями. Крім

того, він є багатостороннім та багаторівневим з урахуванням цілеспрямованих та скоординованих інвестицій в інноваційні оборонні можливості та інструменти збільшення здатності діяти і зменшувати небажані стратегічні залежності; а також з урахуванням партнерства у посиленні безпеки і встановлення правопорядку.

РОЗДІЛ 3.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Основи інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні.

Конституція України, яка має найвищу юридичну силу та закріплює принцип прямої дії своїх норм, визначає людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпеку як найвищу соціальну цінність держави. У цьому контексті кожному громадянину встановлено обов'язок неухильно додержуватися Конституції та законів, утримуватися від посягання на права і свободи інших осіб, а також усвідомлювати, що незнання закону не звільняє від юридичної відповідальності. Відповідно до статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, що означає пріоритетність захисту прав людини у публічному управлінні та покладає на державні інституції завдання створювати умови для їх повної реалізації, протидіяти злочинності, підтримувати публічну безпеку і порядок, а також гарантувати належний рівень захисту від загроз [29]. Конституція встановлює, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а забезпечення та утвердження прав і свобод особи є її головним обов'язком. Закріплені у тексті Основного Закону права і свободи охоплюють усі сфери життєдіяльності людини, базуючись як на національних правових засадах, так і на міжнародно-правових стандартах у сфері прав людини. У нормах Конституції визначено гарантії права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла, заборону втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, чітко

передбачених Конституцією. У структурі конституційних прав виокремлюються особисті права і свободи (статті 27, 29–35, 40), політичні права (статті 36, 38, 39), економічні (статті 41, 42), соціальні (статті 43–49), екологічні (стаття 50) та культурні права і свободи (статті 53, 57) [29]. Додатково статті 55–63 встановлюють гарантії їх судового та правового захисту.

Таким чином, Конституція України формує цілісну систему основних прав і свобод людини, яка поєднує різні їх категорії й створює єдиний інституційно-правовий механізм забезпечення правового статусу особи. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ст. 8.) [29]. Слід також зазначити, що згідно статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [29].

Так у міжнародному праві захист права і свобод людини гарантується кожному, хто перебуває під юрисдикцією Європейської конвенції з прав людини (далі Конвенція), яка включає Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод і додатковий протокол, а також Протокол № 4, Протокол № 6, Протокол № 7, Протокол № 12, Протокол № 13, Протокол № 16. Зокрема, Конвенцією передбачено: право на життя (ст.2), заборона катування (ст.3), заборона рабства і примусової праці (ст. 4), право на свободу та особисту недоторканність (ст.5), право на справедливий суд (ст.6), ніякого покарання без закону (ст. 7), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст.8), свобода думки, совісті і релігії (ст.9), свобода вираження поглядів (ст.10), свобода зібрань та об'єднання (ст.11), право на шлюб (ст.12), право на ефективний засіб правового захисту (ст.13), заборона дискримінації (ст.14), відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (ст.15), обмеження політичної діяльності іноземців (ст.16), заборона зловживання правами (ст.17), межі застосування обмежень прав (ст.18) [23].

Державі-учасниці зазначеної вищи Конвенції несуть зобов'язання гарантування прав закріплених статтями Конвенції і протоколами, що, в свою чергу, підлягає наглядовій юрисдикції з боку Європейського суду з прав людини, створеного за цією Конвенцією.

Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) Законом № 475/97_ВР від 17.07.97 з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14, та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16 [70]. У демократичній правовій державі вимога до національного законодавства полягає не лише в його формальному існуванні, але й у забезпеченні якості та передбачуваності правових норм. Чіткість і доступність законодавчих положень виступають ключовими елементами правової визначеності, оскільки саме завдяки цьому громадяни мають змогу орієнтуватися у правовому полі та прогнозувати наслідки своїх дій. Зокрема, особливої ваги набуває питання визначення меж дискреційних повноважень державних органів, адже надмірна невизначеність у цій сфері створює ризики свавільного втручання влади в права людини.

Вимога чіткості правових норм означає, що закони повинні однозначно вказувати обсяг та порядок реалізації рішень, делегованих органам державної влади. Це дозволяє запобігти надмірному розширенню їхнього впливу та забезпечує мінімальний гарантований рівень захисту громадян від свавільного втручання, що є невід'ємною складовою принципу верховенства права. Зокрема, у контексті заходів прихованого нагляду чи збору інформації особи повинні мати чітке уявлення про підстави та процедури застосування таких заходів, а також про межі дискреції органів влади. Такий підхід відповідає практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово наголошував на обов'язковості достатньої визначеності національного законодавства для гарантування прав і свобод людини в умовах демократичного суспільства.

Окрім конституційного закріплення прав і свобод людини та їх гарантій, Основний Закон України покладає на кожного громадянина

обов'язок неухильно дотримуватися Конституції та законів, утримуватися від будь-яких посягань на права, свободи, честь і гідність інших осіб. Реалізація цього обов'язку знаходить своє практичне відображення через інституційний механізм охорони прав і свобод, протидії злочинності, а також підтримання публічної безпеки і порядку. Ключову роль у цьому механізмі відіграють центральні органи виконавчої влади, серед яких особливе місце займає Національна поліція України [66]. Її діяльність здійснюється відповідно до закону, спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, що забезпечує поєднання політичної відповідальності та професійної автономності у вирішенні завдань публічної безпеки.

Відповідно до чинного законодавства, функціональне призначення Національної поліції охоплює кілька взаємопов'язаних сфер. Насамперед це забезпечення публічної безпеки і порядку, що включає як превентивні заходи, так і реагування на правопорушення для збереження стабільності суспільного життя. Другою сферою виступає охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, що вимагає дотримання принципу верховенства права та орієнтації діяльності поліції на людину як найвищу соціальну цінність [66]. Важливим завданням є протидія злочинності, яка охоплює комплекс адміністративно-правових та кримінально-правових заходів, спрямованих на виявлення, запобігання та розкриття злочинів. Окремий блок функцій становить надання поліцейських послуг особам, що потребують допомоги з особистих, економічних, соціальних причин або через наслідки надзвичайних ситуацій. Це підкреслює соціальну орієнтацію діяльності поліції та її роль не лише як карального, а й сервісного інституту.

У такому вимірі Національна поліція України постає як універсальний суб'єкт інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства, поєднуючи охоронну, превентивну та допоміжну функції, що робить її однією з ключових інституцій у сфері публічного управління та гарантування прав людини.

У своїй діяльності Національна поліція України ґрунтується на системі принципів, які визначають не лише правові рамки, але й ціннісні орієнтири функціонування цього інституту [94]. Ключовим серед них є принцип верховенства права, що розглядається у світлі практики Європейського суду з прав людини та передбачає визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю. Усі дії поліції мають бути спрямовані на їх захист і реалізацію, а обмеження допускаються лише у виняткових випадках, визначених Конституцією і законами України, та лише в тій мірі, яка необхідна для досягнення конкретної правової мети.

Принцип дотримання прав і свобод людини зобов'язує поліцію не лише визнавати, але й активно сприяти їхній реалізації, беручи до уваги міжнародно-правові стандарти, ратифіковані Україною. Законність як ще один базовий принцип означає, що органи поліції діють виключно у межах наданих повноважень і способами, передбаченими законом, що унеможлиблює свавільне застосування владних повноважень. Відкритість і прозорість діяльності поліції забезпечуються шляхом інформування органів державної влади, місцевого самоврядування та громадськості про результати виконання завдань у сфері захисту прав і свобод, протидії злочинності та охорони публічної безпеки [94]. Особлива увага приділяється доступу до публічної інформації, який має бути гарантований відповідно до чинного законодавства.

Принцип політичної нейтральності полягає у незалежності поліцейської діяльності від впливу політичних партій та рухів. Це означає заборону використання партійної символіки, висловлювання політичних уподобань чи використання службових повноважень у політичних цілях. Водночас важливою складовою є взаємодія з населенням на засадах партнерства, що виявляється у співпраці з громадянами, територіальними громадами та об'єднаннями для задоволення їхніх безпекових потреб [94]. Завершує систему принцип безперервності, відповідно до якого Національна

поліція виконує свої завдання цілодобово та безперервно, забезпечуючи належний рівень публічної безпеки і правопорядку.

У період дії воєнного стану діяльність Національної поліції України здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених Конституцією та законами України, зокрема Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Норми цього закону визначають сутність та основні параметри правового режиму, порядок його запровадження і скасування, а також регламентують особливості функціонування органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та інших інституцій у цих умовах [68]. Особливе значення мають норми, які встановлюють баланс між необхідністю обмеження окремих конституційних прав і свобод та гарантіями їх захисту навіть у кризових умовах, адже ключовим завданням залишається збереження демократичних засад державного устрою.

Діяльність поліції під час воєнного стану зумовлюється її базовим функціональним призначенням — забезпеченням публічної безпеки і правопорядку, охороною прав і свобод громадян, протидією злочинності, а також виконанням спеціальних завдань, визначених у межах співпраці з військовим командуванням та іншими органами сектору безпеки і оборони. З огляду на правові норми, що регулюють воєнний стан, поліція діє у межах встановлених обмежень прав і свобод, які можуть стосуватися свободи пересування, зібрань, інформаційної діяльності, власності тощо, але виключно в тій мірі, яка є необхідною для досягнення цілей національної безпеки та відсічі збройній агресії [68].

Відповідно до ст. 1, 2, 17, 18, 92 Конституції України [29] основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз зазначено у положеннях статей Закону України «Про національну безпеку України» [64]. Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони,

створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [64].

Узгоджена реалізація положень Конституції та спеціального закону вимагає не лише формального закріплення компетенцій, а й створення цілісної управлінської екосистеми, у якій кожний суб'єкт сектору безпеки і оборони діє у суворій відповідності до власного мандату, водночас інтегруючись у горизонтальні та вертикальні механізми взаємодії. Центральним завданням такої екосистеми є побудова прозорої архітектури ухвалення рішень, що поєднує стратегічне планування, оперативне командування та постійний цивільний контроль. Цивільний контроль забезпечує парламент, уряд і спеціалізовані дорадчі інституції через процедури звітності, аудит ефективності, суспільний моніторинг і механізми запобігання конфлікту інтересів. У межах цієї архітектури ключову роль відіграє принцип інклюзивності: політика у сфері безпеки формулюється на основі широких консультацій з експертним середовищем, академічними колами та представниками громадянського суспільства, що підвищує легітимність рішень і сприяє балансуванню державних пріоритетів із потребами громад.

Важливим елементом є узгоджене функціонування інформаційно-аналітичних систем, які акумулюють дані про внутрішні й зовнішні загрози, стан оборонно-промислового комплексу, динаміку кадрових ресурсів та рівень суспільної довіри до сил безпеки. Своєчасний обмін такою інформацією дає змогу коригувати стратегії й операційні плани, уникати дублювання функцій і підвищувати ефективність використання бюджетних коштів. Крім того, системна інтеграція передбачає уніфіковані стандарти

підготовки персоналу, спільні навчання і тренування, розроблення типових процедур реагування на кризові ситуації та налагодження єдиної логістичної мережі постачання. Такий підхід забезпечує взаємозамінність елементів сектору, що особливо важливо в умовах високої динаміки загроз і необхідності швидкого перерозподілу ресурсів.

Особливу увагу приділено формуванню культури підзвітності і професійної етики, яка ґрунтується на дотриманні прав і свобод людини, принципах пропорційності та необхідності, а також на неухильному виконанні міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини та гуманітарного права. Це створює інституційну базу для зміцнення довіри громадян до сил сектору безпеки і оборони, що, своєю чергою, підвищує готовність суспільства до кооперації та участі в заходах національної безпеки, передбачених законом.

Сектор безпеки і оборони визначається ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» [64] і складається з чотирьох взаємопов'язаних складових:

- сили безпеки;
- сили оборони;
- оборонно-промисловий комплекс;
- громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Сектор безпеки і оборони України являє собою цілісну систему органів державної влади та спеціалізованих структур, функції і повноваження яких чітко визначені на рівні законодавства. Його діяльність спрямована на забезпечення захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, прав і свобод громадян, а також на протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам. Структурними складовими сектору виступають як військові, так і правоохоронні органи, а також спеціальні служби, що виконують свої завдання у межах компетенції та у взаємодії між собою.

До складу сектору безпеки і оборони входять Міністерство оборони України, яке здійснює формування та реалізацію державної політики у військовій сфері та сфері оборони, та Збройні Сили України, що є основним інструментом збройного захисту держави. Допоміжну функцію виконує Державна спеціальна служба транспорту, яка забезпечує стабільне функціонування транспортної системи в умовах загроз. У системі внутрішньої безпеки ключову роль відіграє Міністерство внутрішніх справ України, у підпорядкуванні якого діють Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України та Державна служба України з надзвичайних ситуацій [64]. Кожен із цих органів виконує специфічні функції: від охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю до контролю кордонів, управління міграційними процесами та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Особливе місце у секторі посідає Служба безпеки України разом із Антитерористичним центром, які відповідають за державну безпеку, контррозвідку та протидію терористичним загрозам. Важливими елементами системи є також Служба судової охорони, що забезпечує безпеку судових установ і учасників процесу, та Управління державної охорони України, яке відповідає за захист вищих посадових осіб і стратегічних об'єктів [64]. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації виконує завдання у сфері кібербезпеки, захисту державних інформаційних ресурсів і спеціального зв'язку. Координаційні функції покладені на Апарат Ради національної безпеки і оборони України, який здійснює стратегічне планування та контроль у сфері безпеки і оборони. Важливим компонентом є також розвідувальні органи України, які забезпечують отримання та аналітичне опрацювання інформації для ухвалення рішень у сфері національної безпеки [64]. Завершальним елементом виступає центральний орган виконавчої влади, що формує та реалізує військово-промислову політику, забезпечуючи розвиток оборонно-промислового комплексу.

Раціональна побудова сектору безпеки і оборони передбачає, що кожний його елемент виконує чітко окреслені завдання, кореспондує власні дії з іншими інституціями та функціонує в межах законодавчо визначених повноважень. Водночас ефективність такого сектора неможлива без узгодженої системи стратегічного планування, яка охоплює усі рівні державної влади — від ухвалення фундаментальних програмних документів у Парламенті до розроблення міжвідомчих оперативних протоколів на рівні центральних органів виконавчої влади. Гармонізація цих процесів здійснюється завдяки впровадженню прозорих процедур розподілу ресурсів, запровадженню уніфікованих стандартів підготовки кадрів та використанню сучасних інформаційно-аналітичних платформ для моніторингу ризиків. Такий підхід забезпечує своєчасне виявлення потенційних загроз, сприяє оптимізації логістики та допомагає уникати дублювання функцій, що особливо важливо в умовах високої динаміки безпекового середовища.

Не менш вагомою передумовою є розвиток культури підзвітності, яка базується на принципі верховенства права, відкритості управлінських процедур і гарантованого парламентського та громадського контролю. Контрольні механізми, що поєднують інструменти бюджетного аудиту, оцінювання ефективності й незалежної громадської експертизи, покликані запобігати зловживанням владою та корупційним ризикам. Вони також сприяють зміцненню суспільної довіри, оскільки роблять процес ухвалення рішень прозорим та зрозумілим для громадян, що, у свою чергу, стимулює їх активну участь у безпекових ініціативах. У практичній площині це означає регулярне оприлюднення звітів про виконання державних програм, відкритий доступ до статистичних даних та проведення публічних обговорень проєктів нормативних актів, які стосуються оборонної та правоохоронної політики.

Важливим напрямом удосконалення є забезпечення інтегрованого підходу до підготовки кадрів, що враховує потребу у міждисциплінарних знаннях і навичках. Фахівці сектору безпеки і оборони повинні володіти не

лише спеціальною військовою чи правоохоронною підготовкою, але й компетенціями у сфері міжнародного гуманітарного права, прав людини, кризового менеджменту та стратегічних комунікацій. Для цього запроваджуються спільні освітні програми, професійні обміни та тренінги, які об'єднують представників різних відомств у навчальному процесі, сприяючи формуванню єдиної корпоративної культури та взаєморозуміння між ними. Така синергія знань і навичок підвищує спроможність держави діяти комплексно й узгоджено, що є запорукою своєчасного реагування на сучасні багатоаспектні безпекові виклики.

Крім того, вагоме значення має розбудова ефективних каналів комунікації між державними органами та суспільством. Сектор безпеки і оборони зберігає легітимність лише тоді, коли його діяльність сприймається громадянами як доцільна, необхідна та спрямована на захист їхніх прав і свобод. Регулярне інформування про напрями реформ, залучення громадських організацій до розроблення безпекових стратегій та підтримка волонтерських ініціатив створюють сприятливе середовище для консолідації зусиль усіх суб'єктів безпекової політики. Саме такий підхід дозволяє перетворити юридично виписані компетенції на дієвий механізм гарантування конституційних прав, забезпечуючи баланс між державними пріоритетами та потребами кожної людини.

Таким чином, система правових та організаційних форм і методів публічного управління, що спрямовані на забезпечення ефективного функціонування інституційно-правового механізму гарантування конституційних прав і свобод людини в Україні, виступає ключовою складовою державної політики у сфері захисту правопорядку та безпеки. Вона ґрунтується на закріплених у Конституції України юридичних гарантіях, які мають найвищу юридичну силу та є нормами прямої дії, а також на принципах і стандартах міжнародного права, інтегрованих у національну правову систему. Саме на основі цих засад формуються закони та інші нормативно-правові акти, що визначають пріоритети, завдання та

функціональні механізми діяльності держави. Це стосується особистих, політичних, економічних, соціальних, екологічних та культурних прав і свобод. При цьому дотримується обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Встановлено, що інституційно-правовий механізм забезпечення захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку відповідає основам конституційного ладу держави. Під час дії воєнного стану органи виконавчої влади діють згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються згідно Конституції України та Законів України «Про правовий режим воєнного стану». Крім того основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз закріплено Законом України «Про національну безпеку України», у якому розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Водночас, як зазначає Г.П. Ситник [84, С. 220-221] незважаючи на те, що право на життя є незаперечним правом людини, має місце його систематичне порушення в Україні. «Непоодинокі випадки, коли правоохоронні органи не вживають передбачених чинним законодавством заходів всебічного і об'єктивного вивчення обставин справ, коли має місце порушення прав людини» [84, С. 220-221]. Виходячи з цього суспільство

оцінює критично захист прав і свобод людини владою. І виникає необхідність виконавчій владі мати відповідальність за свою діяльність.

Зрозуміло, що досягти безумовного захисту прав і свобод людини практично неможливо в суспільстві. І в демократичних країнах це є актуальним питанням щодо балансу інтересів людини (право на життя, свободи людини, її соціальний захист, освіта та медичне забезпечення, тощо) [84, С. 219] з інтересами суспільства і національними інтересами. Дисбаланс і перегин з боку державної влади, яка одночасно і деморалізована, призводить до соціальній напруженості, яка пов'язана із протидією та загрозою реалізації життєво важливих інтересів на користь суспільним або національним. У результаті чого серед населення зростає почуття розгубленості і пригніченості, а у подальшому агресивності, що є ґрунтом для громадянських протестів, бунтів, воєн.

На думку Г.П. Ситника «пошук взаємоприйнятого балансу між інтересами особи, суспільства і держави, передбачає поглиблене комплексне дослідження:

- ролі і місця кожної людини, як мікросистеми, яка повністю або частково включена в інші системи, де вона себе реалізує і здійснює вплив на ці системи;
- теоретико-методологічних основ формування громадянського суспільства та політичних партій у перехідних суспільствах, їх ролі в узгодженості соціальних інтересів;
- ролі та місця ідеології, національних цінностей в інтеграції суспільства та можливих механізмів культивування соціально значимих цінностей в умовах трансформації соціально-економічних та соціально-політичного життя» [84, С. 230-231].

Встановлено, що інституційно-правовий механізм, спрямований на забезпечення захисту прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, є невід'ємною складовою основ конституційного ладу України, оскільки його функціонування безпосередньо

випливає з положень Основного Закону. У період дії воєнного стану діяльність органів виконавчої влади адаптується до надзвичайних умов і здійснюється у суворій відповідності до їх функціонального призначення та правових обмежень, визначених Конституцією та спеціальним Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Це дозволяє одночасно забезпечувати захист державного суверенітету та зберігати правові гарантії особи, хоча й у межах, що зумовлені воєнними обставинами.

Додатково засади організації та функціонування сектору безпеки й оборони визначаються Законом України «Про національну безпеку України». Цей закон закріплює основи і принципи національної безпеки, формулює стратегічні цілі та пріоритети державної політики у сфері безпеки, гарантує кожному громадянину належний рівень захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз. Нормативно врегульовано розмежування компетенцій державних органів у сферах національної безпеки й оборони, що створює основу для інтеграції політики та процедур органів влади, інституцій сектору безпеки і оборони, а також забезпечує чітку координацію їхньої діяльності.

Важливим положенням є визначення системи командування, контролю та взаємодії сил безпеки і сил оборони, а також запровадження всеосяжного підходу до планування у сфері національної безпеки й оборони. Це передбачає поєднання стратегічного, оперативного та тактичного рівнів управління, що у свою чергу підвищує ефективність реагування на загрози різного характеру. Важливим елементом правової моделі є закріплення демократичного цивільного контролю над усіма інституціями сектору безпеки й оборони, що відповідає європейським стандартам і сприяє забезпеченню верховенства права та прозорості у функціонуванні безпекових структур.

Рис. 3.1. Система чинники формування національних цінностей, інтересів, орієнтирів

(* авторське доопрацювання «Принципової схеми системи формування і узгодження соціальних інтересів джерело» [84, С. 231]).

Таким чином основою інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні є баланс інтересів людини (особи, індивіда), суспільства і держави як системи національних інтересів, цінностей і орієнтирів (Рис.3.1.). А так як безумовний захист прав і свобод людини неможливий в суспільстві з практичної точки зору, базовими аспектами для позитивної оцінки суспільством можуть бути: реалізація без загроз основоположних інтересів особи / людини, зокрема право на життя, приватне життя, свободи людини, її соціальний захист, освіта та медичне забезпечення, тощо; культивування соціально значимих цінностей в умовах трансформації соціально-економічних та соціально-політичного життя; середовище, де забезпечення правопорядку і безпеки гарантується державою для людини і суспільства в цілому.

3.2. Модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні.

Поняття «публічне управління» було введено в науковий і практичний обіг у 1972 році британським державним службовцем Десмондом Кілінгом, який сформулював його як процес пошуку найбільш ефективних засобів використання державних ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей держави. В основі цієї концепції закладена ідея, що публічне управління має бути зорієнтованим на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів приватних осіб, а отже, не зводиться лише до бюрократичного адміністрування чи формального виконання владних повноважень [75]. Такий підхід відображає трансформацію розуміння ролі держави у суспільстві — від інструменту примусу до сервісного інституту, що діє в інтересах громадян.

Публічне управління у загальному розумінні цього поняття являє собою інтегральний системний механізм, підсистемами і елементами якого є «політичні програмні орієнтири і пріоритети, нормативне регулювання, процедури, фінансовані державою або органами місцевого самоврядування, централізовані або децентралізовані організаційно-управлінські структури та їх персонал, що відповідають за адміністрування діяльності у певній галузі суспільних відносин на національному, субнаціональному та місцевому рівнях [73, С. 129.]. Зокрема на думку Дж. М. Пріфінера та Р. Пристюса - публічне управління «це управління організацією та напрямком людських та матеріальних ресурсів для досягнення бажаних цілей. Крім того, публічне управління визначається як вплив суб'єкта, що володіє публічною владою, на об'єкт з метою будь-яких суспільних інтересів, де істотний вплив (на публічне управління) завжди надавали, надають та будуть надавати питання і

проблеми як світової, так внутрішньої політики, суспільного життя [73, С. 129.].

Як вважають вітчизняні науковці з державного управління, публічне управління належить органам державної влади, зокрема органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, а також іншим суб'єктам при делегуванні їм публічних повноважень [75]. У сучасному термінологічному словнику з публічного управління це поняття визначається як діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства, яка здійснюється в межах наданих законом повноважень і функціональних обов'язків. Така діяльність охоплює планування, організацію, керівництво, координацію та контроль у процесі формування й реалізації управлінських рішень, що мають суспільне значення, а також у сфері розроблення й впровадження політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць [74]. Це визначення відображає розширене розуміння публічного управління, яке не обмежується лише державною владою, а включає й недержавних суб'єктів, котрі беруть участь у вирішенні питань суспільного значення.

До того ж публічне управління «забезпечує значне підвищення ефективності управлінської діяльності внаслідок високого рівня громадської підтримки та консолідації суспільства навколо спільних цілей, воно пов'язане з демократичними цінностями, принципами верховенства права, поваги до гідності людини, недискримінації, рівності, справедливості, безпеки...» [74].

У публічному управлінні на засадах системного підходу та генезисної основи, якою є державне управління, моделювання має свої специфічні особливості, зокрема це стосується досліджень складних явищ і процесів управління, які відображають «аналог системного об'єкта, що репрезентує його структурно-функціональні характеристики ..., а отримані результати

можуть застосовуватися для оперування самим об'єктом» [41]. У цьому випадку можна використовувати такі підходи до моделювання як:

1) системне моделювання, що включає:

- атрибутивне - систематизує інформацію про властивості об'єкта дослідження;
- структурне - відображає структуру об'єкта дослідження;
- організаційне - визначає організацію об'єкта дослідження як системи;
- функціональне - відображає функції об'єкта дослідження та їх зміст;
- структурно-функціональне - виявляє взаємозв'язок структури та функцій об'єкта дослідження;
- тощо.

2) морфологічне моделювання – дає уявлення про побудову системи шляхом його опису, деталізації відповідно до призначення і мети дослідження об'єкта. Морфологічні моделі системи в публічному / державному управлінні, як правило відображають структури та підсистеми управління у статистиці. Важливо зазначити, що у морфології вивчення починається з елементів у складі системи, а система природне залежить від характеру зв'язків, які у публічному / державному управлінні як правило структурні, функціональні (структурно-функціональні) та інформаційні.

Крім того, у публічному управлінні моделі можуть відображати сукупність концепцій, принципів та інших системних основ, які є складовою публічного та державного управління, і в яких відображена інституційна побудова суспільно-політичних процесів та інституційно-правових суспільних відносин.

Таким чином у публічному управлінні за допомогою методу моделювання та інших обґрунтованих методів дослідження, відповідно до обраного об'єкту і предмету дослідження, можна здійснити перенесення отриманих результатів дослідження на конкретні об'єкти, які замінюються моделями.

У контексті нашого дослідження можна побудувати структуровану модель, в якій відтворюються властивості та тенденції розвитку системи управління для оцінки, прогнозів та управлінських рішень з урахуванням:

- міри адекватності моделі щодо якостей оригіналу об'єкта дослідження;
- здатності моделі замінити об'єкт у процесі дослідження;
- можливості поширення результатів у процесі дослідження моделі на реальний об'єкт.

Також важливо зазначити, що метод моделювання у публічному управлінні визначає не тільки відомі властивості об'єкту дослідження, але виявляє та встановлює нові, які можуть суттєво впливати на практику управлінської діяльності.

Виходячи з цього та за результатами проведеного нами дисертаційного дослідження (висвітленого у попередніх розділах дисертації) модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні являє собою спрощений зразок або уявлення про реальний процес або явище.

Модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні повинна будуватися перш за все на забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні, які гарантовані Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяють їх реалізації (обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України).

Інститути та норми є основними інструментами верховенства права, правопорядку і безпеки суспільства для міжнародного права, що також актуально для національного законодавства України.

Ключову роль інституційного механізму у забезпечення міжнародного правопорядку і безпеки грають такі інституції як Організація Об'єднаних

Націй (ООН), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Європейський суд с прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Transparency International (TI), Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО), які беруть участь в управлінні та реформуванні сектору безпеки в світовому просторі, посиленню зусиль у врегулюванні конфліктних і постконфліктних ситуаціях. До того ж, партнерство і членство в даних інституціях системи управління безпекою має ключову роль з боку Європейського Союзу, Ради Європи, Організації Північноатлантичного договору. Міжнародні організації, партнери та їх члени надають консультації та експертну допомогу з питань безпеки, життєво важливих питаннях, розвитку фінансової та технічної спроможності, з питань доброчесності, а також встановлення стандартів та норм, зокрема в рамках реалізації різноманітних проектів і програм, а також відіграють ключову роль у встановленні зв'язку між суспільствами та урядами, між націями та міжнародними суб'єктами, зокрема у сфері управління та реформування сектора безпеки.

Правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки, який ґрунтується на ключових міжнародних документах (міжнародні, регіональні, двосторонні угоди), що є стратегічними і концептуальними, визначають нормативно-правову базу, а також містять технічні вказівки та впровадження найкращих практик демократичного врядування сектором безпеки у зусиллях і діяльності ключових міжнародних організацій, об'єднаних у сфері безпеки, зокрема Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Рада Європи, Європейський суд с прав людини, Організація економічного співробітництва та розвитку, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Світовий банк, Transparency International, Організація Північноатлантичного договору.

У сучасному міжнародному правопорядку поступове зближення стандартів демократичного врядування сектором безпеки набуло характеру

стійкої тенденції, що формує складне переплетення правових норм, принципів належного управління та ціннісних орієнтирів, спрямованих на забезпечення балансу між ефективністю та підзвітністю силових інституцій. В основу такої тенденції покладено концепцію всеосяжної безпеки, яка передбачає розуміння безпеки не лише як відсутності збройної загрози, але й як стійкого розвитку суспільства, захисту прав людини та дотримання верховенства права. Вирішальною передумовою успішної імплементації цієї концепції є, з одного боку, чітке визначення функціональних пріоритетів та зон відповідальності кожного державного органу, а з іншого – інтеграція міжнародних стандартів, що закріплюють принципи прозорості, пропорційності й недискримінаційності під час застосування силових заходів. У цьому контексті прогресивні практики Організації Об'єднаних Націй у галузі запобігання конфліктам, рекомендації Організації з безпеки та співробітництва в Європі щодо демократичного контролю над збройними силами, стандарти Ради Європи та практики Європейського суду з прав людини щодо захисту особистих свобод формують нормативне підґрунтя, яке визначає орієнтири для національних законодавців. Важливим елементом є також підхід Європейського Союзу до оцінювання впливу нових регуляторних актів на права людини та економічне середовище, що допомагає мінімізувати потенційні негативні наслідки надмірного втручання держави у сферу приватної автономії особи.

Синергія глобальних документів і регіональних ініціатив сприяє формуванню гнучкого, але водночас стандартизованого механізму, який дозволяє державам, що перебувають у процесі трансформації, поєднувати потребу у швидкому реагуванні на внутрішні й зовнішні загрози з дотриманням міжнародних зобов'язань. Такий механізм передбачає поетапне впровадження принципів управління на основі доказів, посилення парламентського і громадського контролю, а також удосконалення системи стратегічних комунікацій між силовими інституціями та суспільством. Організація економічного співробітництва та розвитку разом зі Світовим

банком акцентують на важливості належного управління державними фінансами в секторі безпеки, вказуючи, що прозоре бюджетування і незалежний аудит є запобіжниками корупційних ризиків та запорукою ефективного використання ресурсів. Transparency International, своєю чергою, розробила галузеві методики оцінювання доброчесності силових структур, які допомагають виявляти нормативні прогалини й стимулювати впровадження відкритих процедур закупівель, кадрової політики та внутрішнього контролю. На додаток Організація Північноатлантичного договору реалізує програми з підвищення сумісності оперативних процедур і професійних стандартів у військовій сфері, що дозволяє державам-партнерам адаптувати свої нормативні акти до вимог колективної оборони та кризового менеджменту.

Відповідність національних правових та інституційних рамок цим багатовимірним стандартам потребує налагодження постійного діалогу між урядом, парламентськими структурами, правозастосовними органами та громадянським суспільством, яке відіграє роль незалежного монітора у процесі секторальних реформ. Інтегруючи кращі міжнародні практики, держава покликана забезпечити, щоб модернізація нормативного масиву супроводжувалася підготовкою фахівців, здатних впроваджувати нові підходи до управління ризиками, планування оборонних бюджетів і захисту інформаційних систем. Важливим аспектом залишається поєднання правових інновацій із культурою підзвітності, що підкріплюється механізмами внутрішнього і зовнішнього контролю, включно зі спеціалізованими парламентськими комітетами та інституціями омбудсмана. Чітке розмежування процедур доступу до публічної інформації та захисту державної таємниці дозволяє одночасно підтримувати високий рівень суспільної поінформованості та захищати критично важливі державні інтереси, зберігаючи баланс між відкритістю і необхідною конфіденційністю.

Комплексність міжнародних стандартів також вимагає адаптації на рівні регіонального управління, де місцеві органи влади все частіше

залучаються до практичної реалізації політик безпеки. Це обумовлено наближенням потенційних загроз до громад і необхідністю швидкої локальної реакції. Рекомендації Ради Європи щодо розширення участі територіальних громад у формуванні безпекових стратегій передбачають створення консультативних рад безпеки, у межах яких представники правоохоронних органів, місцевого самоврядування та громадського сектору спільно аналізують ризики і розробляють план превентивних заходів. Такий підхід корелює зі стандартами Організації з безпеки та співробітництва в Європі щодо поліції, орієнтованої на потреби громади, та сприяє підвищенню довіри населення до силових структур. Одночасно він активізує громадян і формує культуру безпечної поведінки, де особа розглядається не лише як об'єкт захисту, а як партнер держави у спільному забезпеченні правопорядку.

В Україні сектор безпеки і оборони розглядається як ключова інституційна складова системи гарантування правопорядку та національної безпеки, що поєднує чотири взаємопов'язані елементи: сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також громадян і громадські об'єднання, які на добровільних засадах беруть участь у забезпеченні безпеки держави відповідно до статті 12 Закону України «Про національну безпеку України» [64]. Така модель відображає сучасний підхід до організації безпекового сектору, який інтегрує як державні, так і суспільні ресурси у сфері захисту держави та суспільства від загроз.

Склад сектору безпеки і оборони охоплює широкий спектр органів і структур, серед яких центральне місце посідають Міністерство оборони України та Збройні Сили України як основні суб'єкти оборонної діяльності. До нього також входять Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ із підпорядкованими йому Національною гвардією, Національною поліцією, Державною прикордонною та міграційною службами, а також Державною службою України з надзвичайних ситуацій. Важливу роль у секторі відіграють Служба безпеки України та Антитерористичний центр при ній, які здійснюють

контррозвідальні й антитерористичні заходи, а також Служба судової охорони й Управління державної охорони України, що забезпечують безпеку судової системи та вищих посадових осіб. Не менш значущим елементом є Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Апарат Ради національної безпеки і оборони, розвідальні органи, а також центральний орган виконавчої влади, що відповідає за формування і реалізацію державної військово-промислової політики [64]. Кожна з цих інституцій має власні функції та повноваження, визначені законодавством України, що забезпечує їхню інтегровану роботу в єдиній системі.

Основи та принципи функціонування сектору безпеки і оборони закріплені у Конституції України та спеціальних законах, зокрема у законах «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Національну поліцію» та низці інших нормативних актів. Ці документи визначають не лише правові засади діяльності окремих органів, а й створюють основу для координації та інтеграції політики, функцій і процедур усіх структур, що забезпечують безпеку й оборону. Вони встановлюють чітку систему командування, управління, контролю та координації операцій сил безпеки й оборони, а також передбачають комплексний підхід до планування у цій сфері [64]. Одним із ключових принципів виступає забезпечення демократичного цивільного контролю над діяльністю органів сектору безпеки й оборони, що відповідає європейським стандартам та сприяє підвищенню прозорості, підзвітності й легітимності державної безпекової політики.

Забезпечення узгодженості між конституційно-правовими нормами та практичними механізмами реалізації політики безпеки і правопорядку передбачає, що нормативна база має працювати як багаторівнева система, у якій загальнонаціональні цілі трансформуються у чіткі управлінські завдання, покладені на конкретні органи й посадових осіб. У цьому контексті суттєве значення набуває принцип інтегрованого управління ризиками, що передбачає комплексне врахування воєнних, політичних, економічних,

соціальних та інформаційних факторів, здатних вплинути на стабільність держави. Такий підхід вимагає систематичного аналізу зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища, а також адаптивного стратегічного планування, яке поєднує довгострокові пріоритети з інструментами гнучкого реагування на динамічні загрози. Для забезпечення прозорості й підзвітності цього процесу ключовою передумовою виступає налагодження ефективних каналів зворотного зв'язку між законодавчою та виконавчою гілками влади, що дозволяє парламенту здійснювати повноцінний контроль за використанням ресурсів, а урядові – оперативно коригувати політику з урахуванням відгуків суспільства й експертного середовища.

Поряд із цим важливим елементом сучасної безпекової архітектури є запровадження методології оцінювання впливу нормативних актів на права людини та економічний розвиток, що вже давно практикується у країнах Європейського Союзу. Така методологія передбачає, що перед ухваленням нового законодавчого чи підзаконного акта проводиться ґрунтовний аналіз потенційних наслідків його реалізації, зокрема впливу на підприємницьку діяльність, інвестиційний клімат і соціальну сферу. Це стимулює законодавця шукати оптимальні рішення, які не лише підвищують рівень безпеки, але й не створюють зайвого регуляторного тиску. Особливе значення має залучення до цього процесу незалежних дослідницьких інститутів, громадських організацій та професійних асоціацій, що сприяє формуванню збалансованої позиції й запобігає монополізації порядку денного вузькими відомчими інтересами.

Ще однією невід'ємною складовою інтегрованої системи безпеки є розвинена інфраструктура стратегічних комунікацій, покликана забезпечити ефективний обмін інформацією між центральними органами влади, місцевими адміністраціями, силовими структурами та громадськістю. У практичній площині це означає створення міжвідомчих ситуаційних центрів, здатних накопичувати й аналізувати дані з широкого спектра джерел, від відкритих онлайн-ресурсів до оперативної інформації правоохоронних

органів. Такі центри мають працювати за принципом єдиного інформаційного простору, у межах якого управлінські рішення ухвалюються на основі достовірних даних, а не фрагментарних звітів. При цьому важливим є дотримання стандартів захисту персональних даних і державної таємниці, що забезпечує баланс між відкритістю та необхідною конфіденційністю в інтересах національної безпеки.

З огляду на розмаїття викликів, що постають перед державою, зростає потреба у посиленні професійної спроможності кадрів, зайнятих у секторі безпеки та правопорядку. Сучасні вимоги передбачають володіння міждисциплінарними компетенціями, які поєднують знання в галузі права, публічного управління, інформаційних технологій, кризового менеджменту та міжнародних відносин. Одним із дієвих інструментів підвищення кваліфікації фахівців є спільні навчальні програми, що реалізуються у партнерстві з провідними університетами та навчальними центрами держав-членів Європейського Союзу і Організації Північноатлантичного договору. Такі програми не лише сприяють імплементації європейських стандартів у національну систему підготовки, а й формують мережу професійних контактів, необхідних для оперативної координації у разі транскордонних загроз.

Не менш важливим напрямом є інституціоналізація громадського контролю, що охоплює створення дорадчих рад при органах безпеки, запровадження механізмів незалежного моніторингу та доступу громадян до публічної інформації, що не становить державної таємниці. Така практика підвищує рівень прозорості, запобігає корупційним ризикам і зміцнює довіру суспільства до силових структур. Водночас держава має забезпечити належні умови для захисту прав людини під час реалізації заходів національної безпеки, застосовуючи стандарти пропорційності й необхідності при обмеженні конституційних свобод. У цьому аспекті суттєву роль відіграє взаємодія з інституцією Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яка здійснює парламентський контроль за дотриманням прав і

свобод людини та громадянина, а також співпрацює з міжнародними механізмами моніторингу у сфері прав людини.

Виходячи з цього модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні являє собою поєднання:

1) міжнародної інституційно-правової системи у сфері безпеки, оборони та правопорядку, яка містить міжнародні організації (ООН, ЄС, РЄ, ЄСПЛ, ОЕСР, ОБСЄ, НАТО, тощо) та їх структури у різних країнах світу, що діють на основі міжнародних договорів (у тому числі регіональних та двосторонніх) та концептуальних, стратегічних документів (у тому числі стандартів, норм, технічних вказівок, та інше), які в свою чергу є підставами і на яких ґрунтуються різноманітні проекти, програми, допомога, місії, та інші заходи у сфері безпеки, оборони та правопорядку;

2) національної інституційно-правової системи безпеки, оборони та правопорядку, яка, у свою чергу складається із системи національного законодавства (міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ; Конституція України; спеціальні закони України; підзаконні акти, тощо) та системи, діючої на законних підставах, національних інституцій (державні органи, функції яких стосуються безпеки, оборони та правопорядку; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні правопорядку та безпеки в Україні), що в сукупності відображає систему взаємопов'язаних дій та рішень у сфері безпеки, оборони та правопорядку, які формуються на основі зовнішніх та внутрішніх системоутворюючих чинників.

Модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні візуально представлена на рисунку 3.2. (Рис. 3.2.), і відображає структуру та принципи функціонування предмету дослідження (інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління). Модель має вигляд ідеалізованого образу, який спрощений на підставі

гоморафізму, що відтворює оригінал для вивчення його ознак, структури, функцій, взаємозв'язків, тощо.

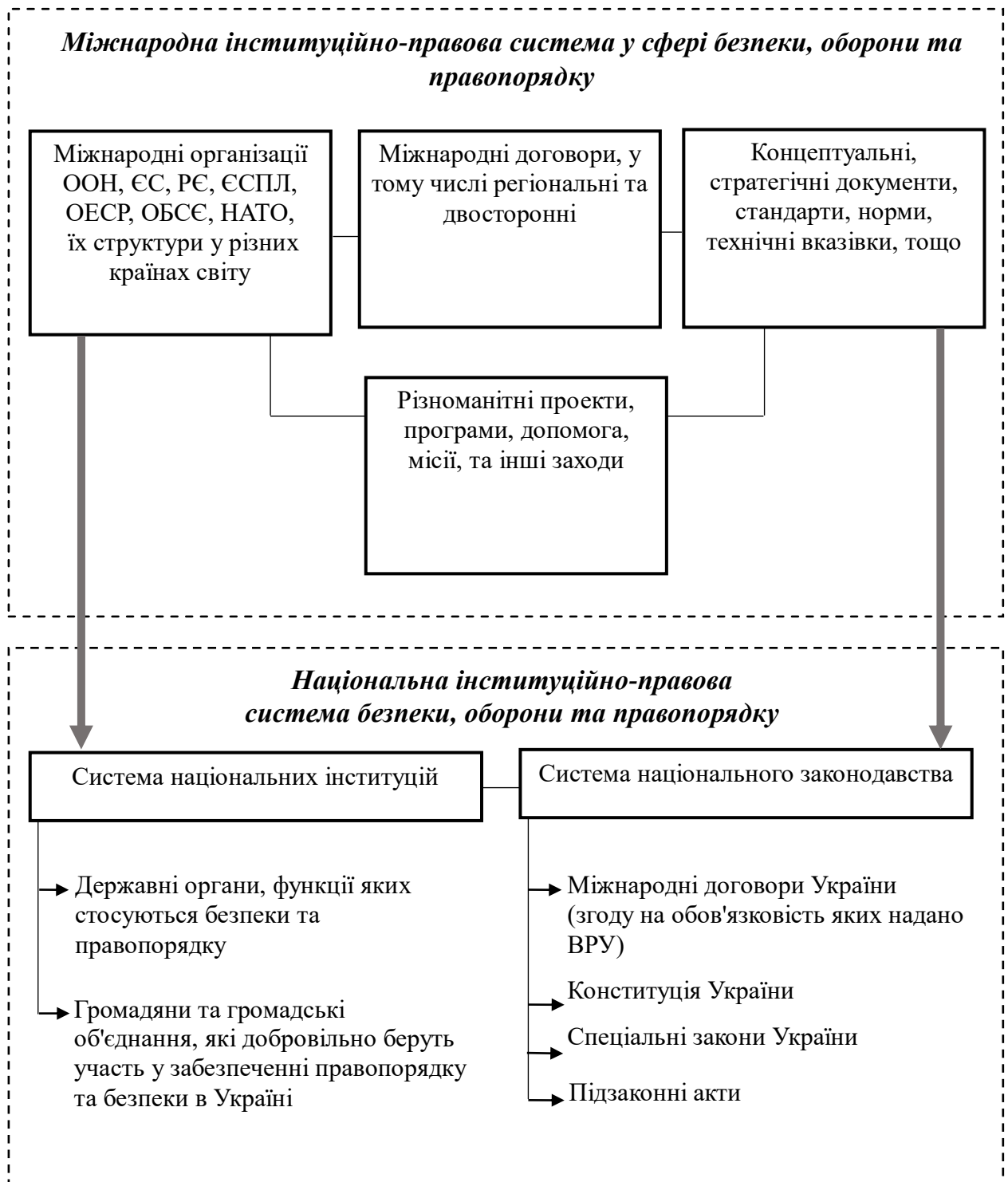

Рис. 3.2. Модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні

3.3. Забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в умовах воєнного стану в Україні.

Виклики, які сьогодні стоять перед державою - органами державної влади, органами правоохоронної системи України в умовах воєнного стану, пов'язані зі спроможність забезпечити не тільки захист прав і свобод громадян, протистояти системі злочинності й іншим негативним соціальним явищам, а насамперед забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Що, передбачає згідно чинного законодавства (Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні») тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [68, 55].

Нагальною ознакою сьогодення стало те, що розбудова безпекового середовища в умовах воєнного стану вже не обмежується традиційними заходами кримінально-правового реагування, а потребує глибшого переосмислення взаємозв'язку між гарантуванням прав особи та функціональною дієздатністю державних інституцій. Виконання цього завдання передбачає водночас утвердження принципу пропорційності під час обмеження прав і свобод та посилення інституційних механізмів контролю за рішеннями, які зачіпають чутливу сферу людської гідності й недоторканності. З одного боку, держава покликана створити належні умови для самозахисту суспільства, включно з тимчасовим коригуванням режиму правових гарантій; з іншого – вона не має права нівелювати саму сутність прав людини, адже остання виступає головною філософською підставою легітимності будь-якого публічного врегулювання. Саме тому ключові правові акти, що регламентують режим воєнного стану, містять вичерпний

перелік можливих обмежень та визначають їх строкове застосування, водночас передбачаючи парламентський, урядовий і судовий механізми контролю за доцільністю та законністю кожного тимчасового заходу.

У цьому контексті особливої ваги набуває концепція збалансованої безпеки, яка витримує рівновагу між вимогами оборони держави та обов'язком поважати невідчужувані права особи. Така концепція ґрунтується на уявленні про право як про динамічну систему, здатну адаптуватися до екстремальних обставин, не втрачаючи при цьому власних фундаментальних орієнтирів. Коли йдеться про національну безпеку, мірило ефективності правових рішень полягає не лише у швидкому нейтралізуванні загроз, а й у збереженні довіри громадян до державних інституцій. Досвід багатьох держав переконує, що саме довіра слугує основою добровільного дотримання законодавства, а отже – передумовою стабільності правопорядку навіть у кризовий період. Отже, стратегічна мета полягає у тому, щоб виняткові обмеження не переросли у звичну практику управління, а залишалися чітко окресленими рамками, які скасовуються відразу після зникнення загрози.

Важливо й те, що забезпечення внутрішньої безпеки в умовах воєнного стану нерозривно пов'язане з питанням демократичного цивільного контролю над силовими структурами. Прозорість процедур призначення, підзвітності та прийняття рішень у секторі безпеки сприяє запобіганню можливих зловживань і забезпечує уніфіковані стандарти поведінки посадових осіб. Відповідно формуються механізми незалежного розслідування скарг громадян, залучення громадських організацій до моніторингу правозастосовної практики й забезпечення відкритого доступу до інформації про діяльність правоохоронних органів у межах, що не шкодить оборонним завданням. Такий підхід дозволяє уникнути протиставлення безпеки та свободи, розглядаючи їх як взаємодоповнювані елементи, без яких правова держава не здатна виконати свою головну функцію – бути гарантом гідності кожної людини.

У юридичній енциклопедії правопорядок визначається як категорія, нерозривно пов'язана із законністю, оскільки він є результатом практичної реалізації норм права, точного й послідовного дотримання законів та інших нормативно-правових актів. Тобто правопорядок постає як конкретна форма вираження законності в суспільному житті, а їх поєднання виступає необхідною умовою для максимально повного забезпечення прав і свобод громадян. Такий підхід відображає тісний взаємозв'язок між правопорядком і правовою державою, адже саме держава, формуючи систему права, несе відповідальність за створення умов для його реалізації та забезпечення функціонування ефективного механізму охорони законності [54]. В Україні правопорядок гарантується всіма гілками державної влади, проте особлива роль у його підтриманні належить правоохоронним органам, які безпосередньо реалізують функції захисту прав і свобод громадян та охорони публічного порядку.

У свою чергу, В. В. Сокурєнко пропонує прикладне визначення забезпечення правопорядку як процесу, що полягає у створенні й підтриманні безпечного середовища для всіх громадян у їхньому повсякденному житті на основі чинної правової бази держави. Такий процес передбачає не лише превентивну діяльність, спрямовану на попередження і запобігання правопорушенням, але й застосування необхідних заходів для оперативного припинення протиправних дій [85]. Це визначення дозволяє трактувати правопорядок не як статичний стан, а як динамічний процес, у якому поєднуються профілактичні й каральні заходи, спрямовані на підтримку стабільності суспільних відносин.

У чинному законодавстві України категорія «громадська безпека і порядок» визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства та особи, їхніх прав і свобод, підтримання якого є одним із ключових завдань діяльності сил безпеки, державних органів, органів місцевого самоврядування та громадськості. Ця категорія підкреслює пріоритетність забезпечення таких інтересів і відображає необхідність

комплексної взаємодії між суб'єктами публічного управління та громадськими інституціями для реалізації заходів, спрямованих на захист національних інтересів від існуючих і потенційних загроз. Саме у взаємодії державних інституцій і суспільства втілюється сучасне розуміння громадської безпеки як невід'ємної складової правопорядку.

У цьому контексті важливе значення має Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, передбачена Законом України «Про національну безпеку України». Цей документ стратегічного планування має довгостроковий характер і розробляється на основі положень Стратегії національної безпеки України, ухваленої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392. Стратегія визначає державну політику у сфері громадської безпеки та цивільного захисту, окреслює напрями гарантування захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, формує цілі й очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз.

Проект зазначеної Стратегії було представлено Міністерством внутрішніх справ України у 2021 році з метою практичної імплементації завдань Стратегії національної безпеки та виконання міжнародних зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. У цьому документі простежується інтеграція національних і європейських безпекових стандартів, що свідчить про прагнення України адаптувати власну систему громадської безпеки та цивільного захисту до сучасних викликів і водночас узгодити її з міжнародними підходами у сфері безпеки. У процесі формування стратегії громадської безпеки важливо враховувати, що вона має виконувати не лише декларативну, а й операційну роль, слугуючи своєрідним «дорожнім орієнтиром» для всіх суб'єктів, залучених до захисту суспільних інтересів. Її ефективність значною мірою залежить від здатності інтегрувати міждисциплінарні підходи, поєднуючи правові, організаційні, економічні та соціально-психологічні інструменти реагування на загрози. Важливо, щоб у

процесі планування використовувалися не лише статистичні показники криміногенної ситуації, а й результати соціологічних опитувань щодо рівня відчуття безпеки населення, адже суб'єктивні оцінки громадян часто виступають ранніми індикаторами потенційних ризиків. Крім того, сучасний контекст вимагає ширшого залучення територіальних громад до розроблення та реалізації програм безпеки, оскільки саме на місцевому рівні проявляються специфічні виклики, пов'язані з географічними, економічними та культурними особливостями різних регіонів України.

Одним із необхідних елементів стратегії є чіткий поділ відповідальності між силовими структурами, органами державної влади і недержавними учасниками, що дозволяє уникати дублювання функцій та сприяє оперативності реагування. Водночас слід забезпечити належний механізм координації горизонтальних взаємодій, аби обмін інформацією відбувався у реальному часі. Запропонована ще у дві тисячі двадцять першому році концепція «ситуаційних центрів» при органах виконавчої влади може слугувати інструментом такого обміну, консолідуючи дані з різних джерел і забезпечуючи аналітичну підтримку управлінських рішень. Паралельно необхідно розвивати систему превентивних заходів, починаючи з освітніх програм і закінчуючи розробленням локальних планів евакуації та оповіщення населення у разі кризових подій. Особливого значення набуває впровадження прозорих процедур звітування щодо виконання стратегічних завдань, що дозволяє громадськості контролювати використання бюджетних коштів і підвищує довіру до державних інституцій.

Важливим чинником успішної реалізації стратегії є відповідність українських нормативних актів стандартам та директивам Європейського Союзу, а також взаємне визнання процедур у сфері захисту критичної інфраструктури. У частині практичної імплементації це передбачає перегляд технічних регламентів, адаптацію системи підготовки кадрів до вимог європейських програм і залучення експертної допомоги держав-партнерів. Інтеграція досвіду держав-членів Європейського Союзу має

супроводжуватися ретельною оцінкою національних реалій, щоб механічне запозичення моделей не призводило до дисфункцій. У цьому сенсі доцільним є поетапний підхід, коли кожен блок реформ проходить апробацію на пілотних територіях з подальшим масштабуванням найуспішніших практик на рівень держави. Баланс між керованістю процесу й гнучкістю адаптації дозволить поступово створити дієву систему громадської безпеки, що відповідатиме європейським вимогам і водночас враховуватиме унікальну специфіку українських безпекових викликів.

Проте в умовах воєнного стану в Україні (який був введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022 із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб з подальшим продовженням) здійснюється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [68].

Це передбачає згідно Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022. «Про введення воєнного стану в Україні» можливість обмеження конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України. Зокрема це стосується [29, Ст. 30-34, 38, 39]:

- гарантування недоторканності житла;
- таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;

- втручання в особисте і сімейне життя;
- збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини;
- свободи пересування, вільного вибору місця проживання;
- гарантування права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір;
- права брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тощо;
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Що стосується права на володіння, користування і розпорядження приватною власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності - примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [29, Ст.41].

Крім того обмежується права, які також визначаються Конституцією України як права і свободи людини і громадянина, а саме:

- право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (Ст. 42);
- право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується (Ст. 43);

- право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (Ст. 44);
- право на освіту (Ст. 53).

Установлення тимчасових обмежень конституційних прав і свобод у період воєнного стану характеризується складною системою стримувань та противаг, покликаних зберегти баланс між інтересами оборони й вимогами правової державності. При обґрунтуванні кожного обмеження законодавець виходить із принципу неминучості правового втручання лише в тій мірі, у якій це є необхідним для досягнення легітимної мети – захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. У цьому сенсі ключову роль відіграє концепція пропорційності, за якою будь-яке обмеження повинно бути адекватним характеру загрози, мінімально інвазивним щодо сфери приватної автономії особи та обмеженим у часі. Важливо підкреслити, що механізм воєнного стану не передбачає автоматичного скасування гарантій, а встановлює спеціальну процедуру їх тимчасового звуження, контролю й подальшого відновлення. Парламентський нагляд, судовий контроль і публічна звітність органів виконавчої влади залишаються невід’ємними елементами конституційної архітектури, забезпечуючи підзвітність та прозорість рішень, спрямованих на оборону держави. Крім того, міжнародні зобов’язання України у сфері прав людини утворюють додатковий рівень гарантій, адже відповідні конвенційні органи здійснюють моніторинг дотримання стандартів навіть у кризовий період. Такий багаторівневий підхід покликаний запобігти зловживанням та забезпечити, щоб тимчасові обмеження не перетворилися на постійну практику. Відтак правовий режим воєнного стану розглядається не як виняток із верховенства права, а як його специфічна форма реалізації в умовах надзвичайної загрози, що вимушено коригує обсяг гарантій, але не скасовує самих засадничих принципів конституційного ладу.

Також у період правового режиму воєнного стану в Україні (або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан) вводиться тимчасові

обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначені частиною першою Ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», і передбачають запровадження таких заходів [68]:

- встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України;

- запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану», де визначаються правові та організаційні засади залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, що виконуються під час запровадження трудової повинності, а також регулює питання соціального захисту працездатних осіб, що залучаються до їх виконання [61]);

- використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;
- примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;
- запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;
- встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан», в якій визначено процедуру встановлення заходів особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або її окремих місцевостях, де введено воєнний стан, що здійснюються військовим командуванням разом з військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування [59]);
- перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних

засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану», в якій передбачено механізм перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, крім обмежень, визначених Конституцією України [62]);

- забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

- порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення;

- встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан», яка визначає механізм встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, що запроваджується та здійснюється військовим командуванням разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування [58]);

- регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та / або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;

- у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;

- забороняти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», де встановлено особливості запровадження заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі (за винятком лікарських засобів, дозволених до застосування та включених до Державного реєстру лікарських засобів, та дезінфекційних засобів), в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях відповідно до Указу Президента України про введення воєнного стану, затвердженого Верховною Радою України. [60]);

- встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
- вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;
- забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби;
- встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;
- встановлювати порядок використання фонду захисних споруд цивільного захисту;
- проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;
- проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

- запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;
- вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;
- інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;
- здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості;
- запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.

Під час запровадження спеціальних обмежувальних заходів, перелічених у законодавстві про правовий режим воєнного стану, держава має керуватися уніфікованим набором принципів, які спрямовують усю систему публічного управління безпеки до досягнення обґрунтованих цілей при збереженні правової визначеності. Насамперед ідеться про необхідність забезпечити чіткий нормативний ланцюг: від ухвалення кадрово-оперативних рішень на рівні Кабінету Міністрів до їх імплементації місцевими військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Ключовим критерієм правомірності кожного заходу має залишатися принцип пропорційності, що вимагає постійного співвіднесення масштабів обмежень з реальним рівнем небезпеки, а також обов'язкового встановлення конкретних часових рамок дії обмежень. Так само невід'ємною умовою легітимності

виступає принцип недискримінаційності: під час вилучення техніки, примусового відчуження майна чи визначення переліку громадян, які підлягають військово-квартирній повинності, органи управління зобов'язані застосовувати єдині процедурні стандарти, виключаючи довільні чи дискримінаційні практики. Водночас кожна управлінська дія має супроводжуватися доступними формами оскарження, щоб особи та суб'єкти господарювання могли звернутися до суду або до уповноважених органів із заявою про відновлення порушеного права чи перегляд прийнятого рішення.

Належне функціонування правового механізму в умовах воєнного стану також передбачає прозору систему обліку й звітності щодо застосованих обмежень, адже саме відкритість інформації, наскільки це дозволяють інтереси оборони, істотно підвищує рівень суспільної довіри та мінімізує ризики зловживань. Роз'яснювальна робота серед населення покликана формувати розуміння того, що запроваджені тимчасові заходи мають виключно захисний характер і не спрямовані на встановлення надмірного державного контролю у післявоєнний період. Усі залучені структури зобов'язані активно взаємодіяти з інститутами громадянського суспільства, професійними асоціаціями та волонтерськими організаціями, що забезпечує оперативний зворотний зв'язок і дає змогу виявляти фактичні проблеми у режимі реального часу. Наведений багатоаспектний підхід дозволяє трансформувати жорсткі вимоги воєнного законодавства в ефективну, але водночас гуманістично-орієнтовану практику гарантування правопорядку, де пріоритетною залишається охорона життя, здоров'я та людської гідності навіть у найскладніших воєнних обставинах.

Таким чином, забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в умовах воєнного стану набуває особливого правового змісту, оскільки воно спрямоване не лише на охорону життєво важливих інтересів особи й суспільства, але й на збереження державної незалежності та територіальної цілісності України. У цей період основними завданнями сил безпеки, органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських інституцій є

реалізація комплексних заходів, що передбачають превентивний та реактивний характер: попередження правопорушень, їх своєчасне припинення, створення умов для мінімізації загроз і ліквідації їх наслідків. Така діяльність здійснюється виключно в межах чинного законодавства та підкріплюється положеннями Конституції України й спеціальних законів, що визначають правові засади дії особливого правового режиму.

Разом із тим, правовий режим воєнного стану передбачає надання державним органам, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування розширених повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії, усунення загрози державному суверенітету й забезпечення національної безпеки. Ці повноваження реалізуються у тісному взаємозв'язку з тимчасовими обмеженнями конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, які встановлюються відповідним указом Президента України про введення воєнного стану та діють у чітко визначені строки.

У результаті реалізації таких положень низка прав, гарантованих Конституцією України, зокрема ті, що закріплені у статтях 30–34, 38, 39, 41–44, 53, не можуть здійснюватися в повному обсязі, як у мирний час. Це обмеження має винятковий і тимчасовий характер та застосовується з метою відвернення загроз і захисту держави від збройної агресії. Військове командування разом із військовими адміністраціями, у разі їх створення, отримує право самостійно або із залученням органів виконавчої влади та місцевого самоврядування запроваджувати відповідні заходи, які формують правовий режим воєнного стану. Така конструкція правового регулювання свідчить про баланс між захистом державного суверенітету та необхідністю дотримання основоположних прав і свобод людини, хоча й у межах їх тимчасового обмеження.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дисертації *Систематизація інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в Україні* за результатами проведеного дослідження систематизовано інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в Україні на основі інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні; розроблена модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні, а також сформульовано перспективи розвитку забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в сучасних умовах. Зокрема:

1. Основи інституційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини в Україні становлять цілісну систему правових та організаційних форм, а також методів публічного управління, які спрямовані на реалізацію і захист конституційних гарантій. Ця система побудована на засадах верховенства Конституції України, норми якої мають найвищу юридичну силу і є нормами прямої дії, а також відповідно до міжнародних правових стандартів, імplementованих у національне законодавство. Саме міжнародне право та конституційні приписи визначають основні параметри, зміст і спрямованість діяльності держави у сфері забезпечення прав людини.

У такій конструкції правового регулювання важливе місце посідають організаційні механізми публічного управління, які втілюються через діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних структур та інститутів громадянського суспільства. Вони забезпечують практичну реалізацію правових норм, сприяють підтриманню балансу між інтересами особи, суспільства та держави, створюють умови для запобігання порушенням прав і свобод, а також для їх ефективного захисту у випадку посягання. Це стосується особистих, політичних, економічних, соціальних, екологічних та культурних прав і свобод. При цьому

дотримується обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Встановлено, що інституційно-правовий механізм забезпечення захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку відповідає основам конституційного ладу держави. Під час дії воєнного стану органи виконавчої влади діють згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються згідно Конституції України та Законів України «Про правовий режим воєнного стану». Крім того основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз закріплено Законом України «Про національну безпеку України», у якому розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Доведено, що основою інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні є баланс інтересів людини (особи, індивіда), суспільства і держави як системи національних інтересів, цінностей і орієнтирів. А так як безумовний захист прав і свобод людини неможливий в суспільстві з практичної точки зору, базовими аспектами для позитивної оцінки суспільством можуть бути: реалізація без загроз основоположних інтересів особи / людини, зокрема право на життя, приватне життя, свободи людини, її соціальний захист, освіта та медичне

забезпечення, тощо; культивування соціально значимих цінностей в умовах трансформації соціально-економічних та соціально-політичного життя; середовище, де забезпечення правопорядку і безпеки гарантується державою для людини і суспільства в цілому.

2. За результатами проведеного нами дисертаційного дослідження (висвітленого у попередніх розділах дисертації) розроблена модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні, що являє собою спрощений зразок або уявлення про реальний процес або явище, що відображає поєднання 1) міжнародної інституційно-правової системи у сфері безпеки, оборони та правопорядку, яка містить міжнародні організації (ООН, ЄС, РЄ, ЄСПЛ, ОЕСР, ОБСЄ, НАТО, тощо) та їх структури у різних країнах світу, що діють на основі міжнародних договорів (у тому числі регіональних та двосторонніх) та концептуальних, стратегічних документів, у тому числі стандартів, норм, технічних вказівок, та інше, які в совою чергу є підставами, і на яких ґрунтуються різноманітні проекти, програми, допомога, місії, та інші заходи у сфері безпеки, оборони та правопорядку; 2) національної інституційно-правової системи безпеки, оборони та правопорядку, яка, у свою чергу складається із системи національного законодавства (міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ; Конституція України; спеціальні закони України; підзаконні акти, тощо) та системи, діючої на законних підставах, національних інституцій (державні органи, функції яких стосуються безпеки, оборони та правопорядку; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні правопорядку та безпеки в Україні), що в сукупності відображає систему взаємопов'язаних дій та рішень у сфері безпеки, оборони та правопорядку, які формуються на основі зовнішніх та внутрішніх системоутворюючих чинників.

Модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні відображає структуру та

принципи функціонування предмету дослідження (інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління). Модель має вигляд ідеалізованого образу, який спрощений на підставі гоморафізму, що відтворює оригінал для вивчення його ознак, структури, функцій, взаємозв'язків, тощо.

3. Досліджено правові засади підтримання правопорядку та суспільної безпеки в умовах воєнного стану, що передбачає гарантування охорони життєво важливих інтересів держави, суспільства та особи, а також дотримання основних прав і свобод громадян. Встановлено, що забезпечення безпеки у цих умовах є ключовим завданням сил безпеки, органів державної влади, місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб та громадянського суспільства, які діють у межах національного законодавства. Реалізація зазначених завдань здійснюється насамперед через превентивні та запобіжні заходи, спрямовані на недопущення правопорушень, а також через застосування належних правових механізмів для припинення протиправних діянь.

Встановлено, що у період дії особливого правового режиму воєнного стану, який може бути запроваджено як на всій території України, так і в окремих її регіонах у випадку збройної агресії чи реальної загрози нападу, виникнення небезпеки державному суверенітету та територіальній цілісності держави, законодавством передбачено надання широкого кола повноважень органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування. Ці повноваження спрямовані на нейтралізацію загроз, організацію відсічі агресії, гарантування національної безпеки та збереження державності, що у свою чергу зумовлює можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також законних інтересів юридичних осіб.

Зміст цих обмежень чітко визначається у відповідних нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про правовий режим воєнного стану», а їх тривалість регламентується указом Президента України про

введення воєнного стану. У такій ситуації низка конституційних прав, гарантованих статтями 30–34, 38, 39, 41–44 та 53 Конституції України, не може бути реалізована у звичному для мирного часу порядку. Законодавець передбачає, що у межах визначених процедур військове командування разом з військовими адміністраціями за потреби можуть самостійно або у взаємодії з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування вживати заходів, які безпосередньо обмежують реалізацію окремих прав і свобод. Таким чином, правовий режим воєнного стану передбачає баланс між необхідністю забезпечення національної безпеки та охорони державного суверенітету, з одного боку, і тимчасовим звуженням обсягу правових можливостей громадян і суб'єктів господарювання, з іншого, що зумовлює його особливу юридичну природу в системі конституційного ладу України.

ВИСНОВКИ

Дисертацію присвячено вирішенню актуального наукового завдання, сутність якого полягає у комплексному дослідженні розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування, за результатами якого розроблено науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення системи публічного управління та адміністрування в галузі забезпечення правопорядку та безпеки суспільства.

Отримані результати проведеного комплексного наукового дослідження дають підстави сформулювати наступні висновки:

1. Виходячи із проведеного дослідження понятійно-категоріального апарату щодо визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки, можна стверджувати, що інституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку та безпеки суспільства доцільно розглядати як цілісну інституційно-правову систему, яка функціонує на основі взаємопов'язаних засобів, заходів, форм і методів суб'єктно-об'єктної взаємодії. Така система створює об'єктивно необхідні умови для утвердження конституційного ладу, максимально повного забезпечення прав і свобод громадян, впорядкування суспільних відносин шляхом застосування законів та нормативно-правових актів, а також для досягнення балансу інтересів та захисту особи, суспільства і держави від реальних чи потенційних загроз.

2. Узагальнення здобутків сучасних досліджень у державному управлінні, публічному адмініструванні та юридичних науках дає змогу окреслити цілісне поле міждисциплінарних підходів до інституційно-правового механізму гарантування правопорядку й безпеки, де системоутворювальними складниками постають як доктринальні, так і

прикладні напрями. Йдеться про вироблення та реалізацію державної політики у сферах національної безпеки й охорони громадського порядку; запровадження стратегічного управління публічною безпекою, що інтегрує прогнозування, планування та координацію суб'єктів сектору безпеки; формування функціонально орієнтованої публічно-управлінської діяльності правоохоронних органів, спроможної забезпечити конституційний лад і захист прав людини; розбудову ефективних інструментів державного управління у сфері національної безпеки з урахуванням стандартів демократичного цивільного контролю та всеосяжного планування. Особливу вагу мають адміністративно-правові та кримінологічні засади підтримання правопорядку в прикордонних регіонах як ділянці підвищеного ризику, теоретичні основи становлення й еволюції права національної безпеки в контексті конституційних засад і міжнародних зобов'язань, а також осмислення безпекових викликів інформаційної епохи, включно з кіберзагрозами та інформаційним впливом.

У площині соціальної безпеки акцент робиться на державному регулюванні й організаційно-економічному забезпеченні стійкості соціальних систем, тоді як адміністративно-правове підґрунтя правоохоронної діяльності Національної гвардії та Національної поліції, зокрема в умовах антитерористичних операцій, конкретизує правові режими, процедури та межі повноважень. Важливим є й регіональний вимір публічної безпеки та порядку, що передбачає налагодження інституційної взаємодії та координації між суб'єктами правоохоронної діяльності на місцевому рівні, а також забезпечення правопорядку у Збройних Силах України як складнику всього сектору безпеки й оборони. У підсумку вказані вектори формують взаємопов'язану методологічну матрицю, яка поєднує нормотворчість, інституційний дизайн і управлінські технології, забезпечуючи дієздатність правової системи у протидії загрозам та підтриманні публічної безпеки.

За результатами здійсненого аналізу наукових праць у галузях державного управління, публічного адміністрування та юридичних наук, що

стосуються проблематики інституційно-правових механізмів забезпечення правопорядку та безпеки суспільства, було виявлено суттєву прогалину у дослідницькому полі. Зокрема, встановлено, що протягом останніх п'яти років у публічному доступі відсутні дисертаційні дослідження, присвячені безпосередньо тематиці нашого наукового пошуку. Водночас, отримані результати наукової праці в суміжних галузях послужили теоретико-методологічною основою для нашого дослідження, в рамках якого вирішено актуальне наукове завдання, що укладається в комплексному дослідженні розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування й розробці науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи публічного управління в галузі забезпечення правопорядку та безпеки суспільства.

3. Дисертаційне дослідження ґрунтується на теоретико-методологічній основі, виходячи з системного та міждисциплінарного підходів, і має фундаментальні наукові положення з науки державного управління, юридичної науки, публічного управління та адміністрування, права, результатах наукових праць вітчизняних та закордонних вчених. Емпіричною складовою дисертаційного дослідження є національне законодавство України, міжнародні правові акти, статистична інформація та практичний матеріал, що містить актуальну інформацію щодо забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в контексті публічного управління.

Виходячи із системного підходу визначено наукове завдання, об'єкт і предмет дослідження, завдання, які дотягнуті за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів пізнання відповідно до поставленої меті, що обумовлено темою дослідження.

Теоретико-методологічні засади дослідження інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування визначено шляхом вивчення та систематизації понятійно-категоріального апарату щодо інституційно-правового механізму

забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування на основі факторного аналізу та синтезу; за допомогою формально-логічного аналізу, методів індукції та дедукції проаналізовано науковий доробок за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства; теоретико-методологічні засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування визначені із використанням гносеологічних методів пізнання. Міжнародно-правова основа забезпечення правопорядку і безпеки в суспільстві проаналізована та визначена за допомогою структурно-функціонального, формально-юридичного та історико-правового методів, зокрема проаналізовано міжнародні інструменти інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки, правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки; за результатами проведеного аналізу охарактеризовано сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС. Систематизація інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в Україні здійснено на основі інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні, якій розроблений за допомогою дедуктивного та індуктивного методів пізнання. Використовуючи методи аналогії та моделювання побудована модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні. Це в сукупності дозволило охарактеризувати перспективи розвитку забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в сучасних умовах, сформулювати висновки та пропозиції щодо розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та адміністрування.

4. За результатами проведеного аналізу міжнародних інструментів інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки встановлено, що ключову роль інституційного механізму забезпечення міжнародного

правопорядку і безпеки грають такі інституції як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Європейський суд с прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Transparency International (TI), Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО), які беруть участь в управлінні та реформуванні сектору безпеки в світовому просторі, посиленню зусиль у врегулюванні конфліктних і постконфліктних ситуаціях. Крім того, партнерство і членство в даних інституціях системи управління безпекою має ключову роль з боку Європейського Союзу, Ради Європи, Організації Північноатлантичного договору. Міжнародні організації, партнери та їх члени надають консультації та експертну допомогу з питань безпеки, життєво важливих питаннях, розвитку фінансової та технічної спроможності, з питань доброчесності, а також встановлення стандартів та норм, зокрема в рамках реалізації різноманітних проектів і програм, а також відіграють ключову роль у встановленні зв'язку між суспільствами та урядами, між націями та міжнародними суб'єктами, зокрема у сфері управління та реформування сектора безпеки.

5. Аналіз правового механізму міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки встановив, що ключовими міжнародними документами є багатосторонні угоди, які є стратегічними і концептуальними, визначають нормативно-правову базу, а також документи, що містять технічні вказівки та впровадження найкращих практик демократичного врядування сектором безпеки у зусиллях і діяльності ключових міжнародних організацій, об'єднаних у сфері безпеки, зокрема ООН, Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Європейський суд с прав людини (ЄСПЛ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Transparency International (TI), Організація Північноатлантичного договору (альянс НАТО).

Правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки, охоплює багатосекторний характер системи безпеки, який включає оборону, правоохоронні органи, виправні органи, розвідувальні служби та установи, відповідальні за управління кордонами, митницею та цивільними надзвичайними ситуаціями; у багатьох випадках також включено елементи судового сектору, відповідальні за розгляд справ про ймовірну злочинну поведінку та зловживання силою; крім того, сектор безпеки включає учасників, які відіграють певну роль в управлінні та нагляді за розробкою та впровадженням безпеки, наприклад міністерства, законодавчі органи та групи громадянського суспільства. Інші недержавні суб'єкти, яких можна вважати частиною сектора, включають звичайні або неофіційні органи влади та приватні служби безпеки.

6. Сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС стосуються загроз європейській безпеці, які виходять з різних джерел як в Європі так і за її межами. І тому останні роки ЄС розробляє інституційно-правові інструменти для впровадження більшої узгодженості у сфері безпеки та оборони, які ґрунтуються і мають історичні передумови інституційно-правового характеру.

Встановлено, що сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС представлені у стратегічних документах ЄС, зокрема у Стратегічному компасі безпеки та оборони для Європейського Союзу, якій містить стратегічну перспективу та детально описує інструменти та ініціативи, необхідні для забезпечення більш швидких, рішучих і надійних дій ЄС. Тобто для протистояння сучасним і майбутнім загрозам та викликам, забезпечення безпеки і правопорядку в країнах-членах ЄС та європейській безпеці в цілому запроваджено комплексний інституційно-правовий механізм, що передбачає захист європейського та світового порядку і безпеки, посилення оборони, зміцнення геополітичної позиції ЄС, стійкість проти гібридних загроз, кібератак, ризиків, які пов'язані із кліматом та стихійними лихами і пандеміями. Крім

того, він є багатостороннім та багаторівневим з урахуванням цілеспрямованих та скоординованих інвестицій в інноваційні оборонні можливості та інструменти збільшення здатності діяти і зменшувати небажані стратегічні залежності; а також з урахуванням партнерства у посиленні безпеки і встановлення правопорядку.

7. Основи інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні визначають сукупність правових та організаційних форм та методів публічного управління, спрямованих на забезпечення функціонування інституційно-правового механізму гарантування Конституційних прав і свобод людини в Україні, що побудовано відповідно до встановлених державою юридичних гарантій Конституції України та норми міжнародного права, на основі яких приймаються закони та інші нормативно-правові акти, визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Це стосується особистих, політичних, економічних, соціальних, екологічних та культурних прав і свобод. При цьому дотримується обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Встановлено, що інституційно-правовий механізм забезпечення захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку відповідає основам конституційного ладу держави. Під час дії воєнного стану органи виконавчої влади діють згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються згідно Конституції України та Законів України «Про правовий режим воєнного стану». Крім того основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз закріплено Законом України «Про національну безпеку України», у якому розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється

основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Доведено, що основою інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні є баланс інтересів людини (особи, індивіда), суспільства і держави як системи національних інтересів, цінностей і орієнтирів. А так як безумовний захист прав і свобод людини неможливий в суспільстві з практичної точки зору, базовими аспектами для позитивної оцінки суспільством можуть бути: реалізація без загроз основоположних інтересів особи / людини, зокрема право на життя, приватне життя, свободи людини, її соціальний захист, освіта та медичне забезпечення, тощо; культивування соціально значимих цінностей в умовах трансформації соціально-економічних та соціально-політичного життя; середовище, де забезпечення правопорядку і безпеки гарантується державою для людини і суспільства в цілому.

8. За результатами проведеного нами дисертаційного дослідження (висвітленого у попередніх розділах дисертації) розроблена модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні, що являє собою спрощений зразок або уявлення про реальний процес або явище, що відображає поєднання: 1) міжнародної інституційно-правової системи у сфері безпеки, оборони та правопорядку, яка містить міжнародні організації (ООН, ЄС, РЄ, ЄСПЛ, ОЕСР, ОБСЄ, НАТО, тощо) та їх структури у різних країнах світу, що діють на основі міжнародних договорів (у тому числі регіональних та двосторонніх) та концептуальних, стратегічних документів, у тому числі стандартів, норм, технічних вказівок, та інше, які в совою чергу є підставами,

і на яких ґрунтуються різноманітні проекти, програми, допомога, місії, та інші заходи у сфері безпеки, оборони та правопорядку; 2) національної інституційно-правової системи безпеки, оборони та правопорядку, яка, у свою чергу складається із системи національного законодавства (міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ; Конституція України; спеціальні закони України; підзаконні акти, тощо) та системи, діючої на законних підставах, національних інституцій (державні органи, функції яких стосуються безпеки, оборони та правопорядку; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні правопорядку та безпеки в Україні), що в сукупності відображає систему взаємопов'язаних дій та рішень у сфері безпеки, оборони та правопорядку, які формуються на основі зовнішніх та внутрішніх системоутворюючих чинників.

Модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні відображає структуру та принципи функціонування предмету дослідження (інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління). Модель має вигляд ідеалізованого образу, який спрощений на підставі гоморафізму, що відтворює оригінал для вивчення його ознак, структури, функцій, взаємозв'язків, тощо.

9. Досліджено правові аспекти забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в умовах воєнного стану, що передбачає захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, і є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють заходи відповідно до правової бази країни, зокрема – шляхом попередження і запобігання правопорушень, а також за рахунок впровадження відповідних заходів для припинення порушень закону.

Встановлено, що у період дії особливого правового режиму воєнного стану, який може бути запроваджено як на всій території України, так і в окремих її регіонах у випадку збройної агресії чи реальної загрози нападу, виникнення небезпеки державному суверенітету та територіальній цілісності держави, законодавством передбачено надання широкого кола повноважень органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування. Ці повноваження спрямовані на нейтралізацію загроз, організацію відсічі агресії, гарантування національної безпеки та збереження державності, що у свою чергу зумовлює можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також законних інтересів юридичних осіб.

Зміст цих обмежень чітко визначається у відповідних нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про правовий режим воєнного стану», а їх тривалість регламентується указом Президента України про введення воєнного стану. У такій ситуації низка конституційних прав, гарантованих статтями 30–34, 38, 39, 41–44 та 53 Конституції України, не може бути реалізована у звичному для мирного часу порядку. Законодавець передбачає, що у межах визначених процедур військове командування разом з військовими адміністраціями за потреби можуть самостійно або у взаємодії з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування вживати заходів, які безпосередньо обмежують реалізацію окремих прав і свобод. Таким чином, правовий режим воєнного стану передбачає баланс між необхідністю забезпечення національної безпеки та охорони державного суверенітету, з одного боку, і тимчасовим звуженням обсягу правових можливостей громадян і суб'єктів господарювання, з іншого, що зумовлює його особливу юридичну природу в системі конституційного ладу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.І. Механізми забезпечення національної безпеки. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. С. 419.
2. Аброськін В. В. Адміністративно-правові засади забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки в умовах антитерористичної операції. автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 26 с.
3. Аброськін В.В. Сутність, зміст і характерні ознаки системи забезпечення публічної безпеки в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 6. Том 4. С. 163-167.
4. Андрійченко Н.С. Адміністративно-правові засади оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дисертація ... д-ра філос., спец. Суми: СумДУ, 2020. 234 с.
5. Берназюк І.М. Захист права на повагу до приватного й сімейного життя у практиці Європейського суду з прав людини. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 31 (70) № 4 2020. С. 104-110.
6. Богуцький П.П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки: дис. ... док. юрид. наук. Київ, 2020. 410 с.
7. Васіна А.Ю. Інституалізація у державному управлінні. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. С.284.

8. Волошина О. В. Зарубіжний досвід ефективної комунікації в діяльності поліцейських. *Юридична психологія*. 2018. № 2. С. 123–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2018_2_12.
9. Герасимчук Р.В. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Харків, 2023. 200 с.
10. Голяк Л.В. Порівняльне правознавство: курс лекцій / Л. В. Голяк, А. С. Мацко, О. В. Тюріна. Київ: МАУП, 2004. 200 с.
11. Дацюк А.В. Безпека етнополітична. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. С. 60.
12. Доронін І.М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження. 12.00.01. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2020. 539 с.
13. Дубенко С.Д. Правопорядок. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. С. 129.
14. Дуброва А.М. Захист приватного життя в міжнародному праві і національному законодавстві України. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (8 червня 2022 р.)*. Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 52-54.
15. Дуброва А.М. Актуальні проблеми публічного управління у сфері забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в умовах воєнного стану. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. (4(64), 2022. С. 22-28. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2393>, [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-3)

16. Дуброва А.М. Визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в сучасному праворозумінні. *Публічне урядування: збірник*. № 1 (38) — квітень 2024. С. 39-46. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/issue/view/313/337>
17. Дуброва А.М. Аналіз наукового доробку за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 5(71). 2023. С. 33-40. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/issue/view/291/314>
18. Дуброва А.М. Інституційно-правовий механізм забезпечення конституційних прав і свобод людини в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. (3(63)). 2023. С. 25-29. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2293>, [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-4)
19. Дуброва А.М. Особливості правового режиму воєнного стану в Україні щодо обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню юриста (м. Суми, 7 жовтня 2022 р.). Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2022. С. 223-225.
20. Дуброва А.М. Охорона конституційних прав і свобод людини в Україні. Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану»: Збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 червня 2022 р. / Ред. кол.: Червякова О.В. (гол. ред.), І.А.Семенець-Орлова (заст. гол. ред), І.І.Каліна (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. С. 65-69.

21. Дуброва А.М. Правопорядок як категорія законності у реалізації норм прав. Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (8 червня 2023 р.). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 34-37.
22. Євдокимова В. В. Понятійно-категоріальний апарат державної політики в сфері правоохоронної діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 6. 2020 р. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/6_2020/4.pdf
23. Європейська конвенція з прав людини. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
24. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (повний текст). Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>
25. Жукова Є. Мета та особливості забезпечення публічної безпеки і правопорядку як виду публічного адміністрування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 2 (50) (2022). URL: <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/941>
26. Калайда А. В. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва в діяльності поліції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11 (297). С. 115–119.
27. Качинський А.Б. Безпека, загрози та ризик / А.Б.Качинський. – К.: ІПНБ РНБО; НАСБ України, 2004. 472 с.
28. Коломієць В.М. Забезпечення правопорядку в Збройних Силах України: адміністративно-правові аспекти – автореф. дис. ... канд. юрид.наук. Тернопіль, 2020. 20 с.
29. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України.

URL:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

30. Копанчук В.О. Державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку: дис. ... док. наук. з держ. упр. Харків, 2020. 375 с.
31. Кривошеев К. О. Адміністративно-правові засади діяльності єдиного правоохоронного органу, що забезпечує фінансову безпеку України: дис. ... д-ра філософії: 081. Право. Суми, 2021. 233 с.
32. Крижановська О. В. Форми реалізації взаємодії національної поліції з органами публічної влади у сфері забезпечення правопорядку. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Т.1. С. 77–84.
33. Кримінальний кодекс України. Закон України від 5.04.2001 р. № 2341-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
34. Курилюк Ю.Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері: дис. ... док. юрид. наук. Київ-Запоріжжя, 2020. 472 с.
35. Кучма Д.Я. Безпека. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. С. 59.
36. Кушнір М.О. Інституційно-правове забезпечення в системі публічного управління. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. С. 62-63.
37. Мельник Я.Я. Антропологія соціальної безпеки за локальною ознакою «масової осілості» у призмі парадигми урбаністики. *Юридичний науковий електронний журнал. Розділ 12 Філософія права*. № 4/2020 р. С. 389-395.

38. Методологія неперервної освіти та наукового дослідження : монографія; за ред. Н.М. Рідей, Е.В. Лузік. Київ: ТОВ ЦП «Компринт», 2020. 463 с.
39. Михненко А.А., Михненко А.М. Безпека національна. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. С. 59-60.
40. Модель. Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах. / Авт. уклад. Ю.І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. С. 64.
41. Модель системи. Сурмін Ю.П. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. С. 450.
42. Морковін Д.А. Адміністративно-правове забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Харків, 2023. 215 с.
43. Мосейко А.Г. Досвід Сполучених Штатів Америки щодо публічного адміністрування у сфері національної безпеки. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 23-29.
44. Мосейко А.Г. Публічне адміністрування у сфері національної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2019. 177 с.
45. Мюджахіт Бал Стратегічне управління в умовах забезпечення публічної безпеки: міжнародний на національний досвід: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» Київ, 2022. 219 с.
46. Мюджахіт Бал. Сучасні проблеми стратегічного управління в умовах забезпечення публічної безпеки. Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування». 2021. Том 32 (71) № 4. С.104-109.

47. Нікіпелова Є. М. Сутність поняття «безпека» та його використання у системі державного управління й міжнародних відносин. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 10(50). Том 1. С. 29-35.
48. Павлов Д. М., Расевич О. С. Організаційно-правові засади підвищення ефективності взаємодії управління державної охорони України з іншими органами, які входять до складу сил безпеки і оборони України. *Честь і закон*. 2021. № 1 (76). С. 79–86.
49. Петров Є.В. Публічний порядок держави як «перешкода» виконанню рішення міжнародного арбітражу. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prez_Petrov_05_10_2021.pdf
50. Політологічний енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Укр. Асоціація політологів [Упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка]. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
51. Пономарьов С.В. Поняття та зміст публічної безпеки в системі сектору безпеки і оборони. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 111-115.
52. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Право на повагу до приватного і сімейного життя / Переклад з доповненнями адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової /. Перше видання. 2018. 83 с.
53. Правозастосування: навчальний посібник / за заг. ред. С. Д. Гусарєва. Київ: НАВС, ФОП Маслаков, 2020. 160 с.
54. Правопорядок. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П — С. 736
55. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

56. Про Державну прикордонну службу України. Закон України від 3.04.2003 р. № 661-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
57. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України від 1.07.2010 р. № 2411-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
58. Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан. Постанова КМУ від 29.12.2021 р. № 1450. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2021-%D0%BF#n10>
59. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан. Постанова КМУ від 29.12.2021 р. № 1455. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#n8>
60. Про затвердження Порядку заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Постанова КМУ від 29.12.2021 р. № 1457. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-2021-%D0%BF#n9>
61. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану. Постанова КМУ від 13.07.2011 р. № 753. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#n9>
62. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла

- громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. Постанова КМУ від 29.12.2021 р. № 1456. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#n8>
63. Про місцеві державні адміністрації. Закон України від 9.04.1999 р. № 586-XIV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
64. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
65. Про національну гвардію України. Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
66. Про Національну поліцію. Закон України від 2.07.2015 р. № 580-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
67. Про правовий режим надзвичайного стану. Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
68. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
69. Про Раду національної безпеки і оборони України. Закон України від 5.03.1998 р. № 183/98-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>
70. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. Закон України від 17.07.1997р. № 475/97-ВР. База даних

«Законодавство України» / ВР України. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

71. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16.02.2022 № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>
72. Проект Закону України від 19.11.2018 № 9300 «Про публічний порядок». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH76C00A?an=3>
73. Публічне управління та адміністрування : словник-довідник // Укладники: Руденко О.М., Шершньова О.В., Бакуменко В.Д., Філіпова Н.В., Ткаленко Н.В. За заг. ред. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 179 с.
74. Публічне управління. Новак-Каляєва Л.М. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. С.144.
75. Публічне управління. Трощинський В.П. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. С. 605.
76. Пучков О. Поняття та ознаки сучасного правопорядку у сфері національної безпеки. *Теорія держави і права*. № 6/2018. С. 248-252.
77. Ралдугін Є.О. Безпека інформаційна. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. С. 60.
78. Ребкало В.А., Семьоркіна К.О. Інституція. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. С. 63.

79. Рогова О.Г. Механізми правові. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. С. 423.
80. Рубан А.В. Державне управління у сфері національної безпеки України: дис. ... канд. наук. з держ. упр. Харків, 2019. 220 с.
81. Руссо Ж.-Ж.. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права / пер. із франц. та коментарі О. Хома. Київ : PortRoyal, 2001. 349 с.
82. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення : монографія. Львів. ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
83. Ситник Г.П. Безпека політична. Безпека міжнародна. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. С. 60-61.
84. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ 2012. 544 с.
85. Сокурено В.В. Рол поліції в забезпеченні громадського правопорядку. *Особистість, суспільство, закон*. Харків, 2021, С. 207-210.
86. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukraine.pdf
87. Субота С. І. Аксиологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 35–38.
88. Терехов В.Ю. Сучасні аспекти теоретико-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Вип. 11. С. 91–96.

89. Ткачова О.В. Теоретичні основи інституційних механізмів державного управління митною справою. *Державне управління: удосконалення та розвиток* № 6, 2013. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=587>
90. Управління та реформування сектора безпеки (УРСБ). Рекомендації для співробітників ОБСЄ. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/a/e/253156.pdf>
91. Хоміч Ю. Г. Правоохоронна функція сучасної демократичної держави: публічно-управлінський аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 103–107.
92. Хоміч Ю.Г. Формування та реалізація публічноуправлінської діяльності в системі правоохоронних органів: теоретико-методологічні засади: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» Дніпро, 2022. 239 с.
93. Хорсуненко О. В. Прокуратура України та країн-членів Європейського Союзу: порівняльне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: Одеса, 2019. 221 с.
94. Цивільний кодекс України. Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
95. Червякова О.В. Аспекти нової парадигми державного управління: принципи її формування. Конституційний концепт реформ в Україні : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Вид-во «Людмила», 2019. 143-147 с.
96. Червякова О.В. Законодавчі аспекти модернізації механізмів публічного управління та адміністрування в Україні. (Сер.: Законодавчі аспекти державного управління та місцевого самоврядування). – Вип. 3. Інститут законодавства Верховної Ради України. К. : СПД Чалчинська Н.В., 2019. С. 229-232.

97. Швець О.М. Публічна безпека й порядок в умовах карантину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 238-241. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/59.pdf.
98. Шевченко С.І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. 20 с.
99. Шемшученко Ю.С. Правопорядок // *Юридична енциклопедія*. Київ, 1998. Т. 5. С. 48.
100. Шкіндюк В.І. Адміністративно-правові засади взаємодії та координації у сфері правоохоронної діяльності на регіональному рівні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2022. 210 с.
101. Шпильовий І.М. Безпека екологічна. *Енциклопедичний словник з державного управління* / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. С. 60.
102. A Strategic Compass for Security and Defence for a the European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
103. A Strategic Compass for the EU. The Diplomatic Service of the European Union. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en
104. Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/5/7/41355.pdf>
105. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - A Concept for European Community support for security sector reform {SEC(2006) 658}. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52006DC0253>

- 106.Coordinated Annual Review on Defence (CARD). A Security and Defence Policy fit for the Future. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/coordinated-annual-review-defence-card_en
- 107.Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/the-council-of-europe-at-a-glance>
- 108.Democratic oversight of the security sector in member states. Parliamentary Assembly. adopted by the Assembly on 23 June 2005 (23rd Sitting). URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17360&lang=en>
- 109.EU Concept for ESDP Support to Security Sector Reform SSR. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2012566%202005%20REV%204/EN/pdf>
- 110.EU non-recognition policy towards temporarily occupied Crimea. Mission of Ukraine to the European Union. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/2633-relations/spivpracya-ukrayina-yes-u-sferi-zovnishnoyi-politiki-i-bezpeki/politika-neviznannya-yes-shchodo-timchasovo-okupovanoyi-ar-krim-ta-msevastopol>
- 111.European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/>
- 112.The European Court of Human Rights in Facts and Figures. 2015. URL:chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Facts_Figures_2015_ENG
- 113.European Defence Fund. A Security and Defence Policy fit for the Future. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-defence-fund_en
- 114.European Peace Facility. A Security and Defence Policy fit for the Future. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-peace-facility_en
- 115.European Security Strategy. A Secure Europe in a better World. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>
- 116.European Union. URL: https://european-union.europa.eu/index_en

- 117.Guidelines on human rights and the fight against terrorism. Adopted by the Committee of Ministers at its 804th meeting (11 July 2002). URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/Docs2002/H_2002_4E.pdf
- 118.History of European Union 2000-09. European Union. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_en
- 119.Join Communication to the European Parliament and Council. Elements for an EU-wide strategic framework to support security sector reform. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0031>
- 120.NATO. URL: <https://www.nato.int/>
- 121.OECD. Our history. URL: <https://www.oecd.org/60-years/>
- 122.OSCE. URL: <https://www.osce.org/>
- 123.Partnership Action Plan on Defence Institution Building (PAP-DIB). URL:https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50083.htm
- 124.Permanent Structured Cooperation. A Security and Defence Policy fit for the Future. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/permanent-structured-cooperation-pesco_en
- 125.Recommendation CM/Rec(2010)4 of the Committee of Ministers to member states on human rights of members of the armed forces. URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/coeministers/2010/en/88943>
- 126.Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics. Adopted by the Committee of Ministers on 19 September 2001 at the 765th meeting of the Ministers' Deputies. URL: <https://rm.coe.int/16805e297e>
- 127.Resolution 2151 (2014). The maintenance of international peace and security: Security sector reform: challenges and opportunities URL: <http://unscr.com/en/resolutions/2151>

128. Resolution 2686. Maintenance of international peace and security. Adopted by the Security Council at its 9347th meeting, on 14 June 2023. URL: <http://unscr.com/en/resolutions/2686>
129. Securing States and societies: strengthening the United Nations comprehensive support to security sector reform. Report of the Secretary-General. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_480.pdf
130. Security Sector Reform Integrated Technical Guidance Notes. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/un_integrated_technical_guidance_notes_on_ssr_1.pdf
131. Security System Reform and Governance: OECD DAC Guidelines and Reference Series (DACNews Sept-Oct 2005). URL: <https://www.oecd.org/fr/cad/securitysystemreformandgovernanceoecdguidelinesandreferenceseriesdacnewssept-oct2005.htm>
132. Steffen Eckhard. the challenges and Lessons Learned in Supporting Security Sector reform. Friedrich-Ebert-Stiftung. June 2016. P. 54. ISBN 978-3-95861-501-4
133. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf
134. The Common Security and Defence Policy (CSDP). The sharpening of a Common Security and Defence Policy. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/shaping-common-security-and-defence-policy_en

- 135.The European Court of Human Rights in Facts and Figures. 2015. URL:
chrome-
extension://efaidnbmnnnibpcajpcgklclefindmkaj/https://www.echr.coe.int/docu
ments/d/echr/Facts_Figures_2015_ENG
- 136.The Universal Declaration of Human Rights. United Nations. URL:
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- 137.The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/>
- 138.Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/>
- 139.UN SSR Taskforce. URL: <https://www.un.org/ssr/>
- 140.United Nations. Peace, security and the rule of law. URL:
<http://www.act4ruleoflaw.org/en/news/peace>
- 141.We advocate for power to be held accountable. Everywhere.
URL:<https://www.transparency.org/en/advocacy>
- 142.What is NATO? NATO. URL: <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>
- 143.What we do. Transparency International
<https://www.transparency.org/en/whatwedo/activity/our-work-on-defence-and-security>
- 144.Yearly Progress Report URL:
http://www.transparency.org/whatwedo/publication/progress_report_2011_enforcement_of_the_oecd_anti_bribery_convention

ДОДАТОК А

**НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ
З РАДІАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**
04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4, тел. 272-00-73, info@nkrzu.gov.ua

01.09.2022 № 2-4/123 на № _____ від _____

ДОВІДКА

**видана Дуброву Анатолію Миколайовичу за напрямом дослідження
інституційно-правового механізму досягнення цілей сталого розвитку в
забезпеченні правопорядку та безпеки суспільства**

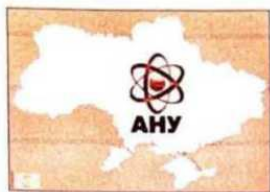
Представлені результати дослідження Дуброва А. М, зокрема щодо визначення головних аспектів побудови інституційно-правового механізму забезпечення публічної безпеки і порядку щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку потребує впровадження шляхом тісної співпраці та взаємодії з населенням, громадськими об'єднаннями на засадах партнерства для задоволення суспільних потреб і підвищення рівня довіри населення.

Механізми досягнення цілей сталого розвитку в забезпеченні правопорядку та безпеки суспільства на засадах імплементації державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку представляють практичний інтерес для широкого кола зацікавлених сторін громадянського суспільства, наукового співтовариства, академічних кіл, благодійних організацій та фондів, парламентарів, місцевих органів влади, волонтерів та інших зацікавлених учасників як основну систему, що забезпечує взаємозв'язок таких елементів як інституцій (що реалізують зазначену державну політику), ресурсу (кадрового, матеріально-технічного, природного і так далі, за допомогою яких можлива реалізація державної політики), технологій (вміння, знання, засоби і так далі щодо реалізація державної політики), заходи (плани дій), а також впливи (загрози) зовнішні та внутрішні.

Керівник апарату, к.т.н.

О.С. Матвійчук

**Громадська організація
«Асоціація науковців України»**
03113, Україна, м. Київ, пер. Артилерійський 7а, тел. (044) 461

4 вересня 2025 р. № 53/85

**Довідка про впровадження
результатів наукових досліджень Дуброви Анатолія Миколайовича
за темою «Розвиток інституційно-правового механізму забезпечення
правопорядку та безпеки суспільства в системі публічного управління та
адміністрування»**

Окремі положення та висновки дослідження застосовані при підготовці аналітичних матеріалів і рекомендацій для органів місцевого самоврядування щодо вдосконалення механізмів забезпечення публічної безпеки. Практичні результати використані у проведенні експертних обговорень та круглих столів, організованих ГО «Асоціація науковців України», з питань підвищення ефективності публічного управління та інтегровані у навчально-методичні матеріали для програм підвищення кваліфікації державних службовців та представників органів місцевого самоврядування.

Результати дослідження Дуброви А.М. мають практичне значення та можуть бути використані у подальшій діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також у процесі громадських консультацій з питань публічної безпеки та розвитку інституційно-правових механізмів управління.

**Учений
секретар**

Д.А. Миколасць

ДОДАТОК Б

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Список публікацій здобувача, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дуброва А.М. Актуальні проблеми публічного управління у сфері забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. (4(64), 2022. С. 22-28. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2393>
[https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-3)

2. Дуброва А.М. Інституційно-правовий механізм забезпечення конституційних прав і свобод людини в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 3(69). 2023. С. 25-29. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2293>
[https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-4)

3. Дуброва А.М. Визначення інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в сучасному праворозумінні. *Публічне урядування: збірник*. № 1 (38) — квітень 2024. С. 39-46. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/issue/view/313/337>

4. Дуброва А.М. Аналіз наукового доробку за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 5(71). 2023. С. 33-40. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/issue/view/291/314>

Б. Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Дуброва А.М. Охорона конституційних прав і свобод людини в Україні. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану»: Збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 червня 2022 р.* / Ред. кол.: Червякова О.В. (гол. ред.), І.А.Семенець-Орлова (заст. гол. ред), І.І.Каліна (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. С. 65-69.

6. Дуброва А.М. Захист приватного життя в міжнародному праві і національному законодавстві України. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (8 червня 2022 р.).* Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 52-54.

7. Дуброва А.М. Правопорядок як категорія законності у реалізації норм прав. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (8 червня 2023 р.).* Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 34-37.

8. Дуброва А.М. Особливості правового режиму воєнного стану в Україні щодо обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню юриста (м. Суми, 7 жовтня 2022 р.).* Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2022. С. 223-225.

ДОДАТОК В

Методи, які використано у дослідженні

Методологія дисертаційного дослідження має теоретико-методологічну основу, виходячи з системного і міждисциплінарного підходів, яка ґрунтується на фундаментальних положеннях науки державного управління, юридичної науки, публічному управлінні та адмініструванні, права, результатах наукових праць вітчизняних та закордонних вчених. Емпіричною складовою дисертаційного дослідження є національне законодавство України, міжнародні правові акти, статистична інформація та практичний матеріал, що містить актуальну інформацію щодо забезпечення правопорядку та безпеки суспільства в контексті публічного управління та адміністрування.

Виходячи із системного підходу визначено наукове завдання, об'єкт і предмет дослідження, задання, які розв'язуються за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів пізнання відповідно до поставленої меті, що обумовлено темою дослідження.

Зокрема, теоретико-методологічні засади дослідження інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування визначено шляхом вивчення та систематизації понятійно-категоріального апарату щодо інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки в галузі публічного управління та адміністрування на основі факторного аналізу та синтезу (розділ 1, п.1.1.); за допомогою формально-логічного аналізу, методів індукції та дедукції проаналізовано науковий доробок за напрямками інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства (розділ 1, п.1.2.); теоретико-методологічні засади розвитку інституційно-правового механізму в галузі публічного управління та адміністрування визначені із використанням ґносеологічних методів пізнання (розділ 1, п.1.3.). Міжнародно-правова основа забезпечення

правопорядку і безпеки в суспільстві проаналізована та визначена за допомогою структурно-функціонального, формально-юридичного та історико-правового методів, зокрема проаналізовано міжнародні інструменти інституційної складової забезпечення правопорядку і безпеки (розділ 2, п.2.1.), правовий механізм міжнародної діяльності у сфері забезпечення правопорядку і безпеки (розділ 2, п.2.2.); за результатами проведеного аналізу охарактеризовано сучасні аспекти розвитку інституційно-правового механізму системи правопорядку і безпеки в ЄС (розділ 2, п.2.3.). Систематизація інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в Україні здійснено на основі інституційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини в Україні, якій розроблений за допомогою дедуктивного та індуктивного методів пізнання (розділ 3, п.3.1.). Використовуючи методи аналогії та моделювання побудована модель інституційно-правового механізму публічного управління забезпечення правопорядку і безпеки в Україні (розділ 3, п.3.2.). Це в сукупності дозволило охарактеризувати перспективи розвитку забезпечення правопорядку і безпеки суспільства в сучасних умовах, сформулювати висновки та пропозиції щодо розвитку інституційно-правового механізму забезпечення правопорядку та безпеки

с

у

с

п

і

л

ь

с

т

в

а

в